Pregled razvoja brončanoga doba na prostoru Međimurja, Zagorja i Prigorja

Ovčarić, Franka

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:602412

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ARHEOLOGIJU
SMJER PRAPOVIJESNA ARHEOLOGIJA
Ak. god. 2019./2020.

Franka Ovčarić

PREGLED RAZVOJA BRONČANOGA DOBA NA PROSTORU MEĐIMURJA, ZAGORJA I PRIGORJA

Diplomski rad

Mentorica:

dr. sc. Janja Mavrović Mokos

Zagreb, rujan 2020.

Zahvaljujem mentorici dr. sc. Janji Mavrović Mokos na pomoći, potpori i brojnim konstruktivnim razgovorima i raspravama tijekom cijelog studija, a posebno tijekom pisanja ovog rada.
Posebno hvala kolegicama dr. sc. Lei Čataj i dr. sc. Marijani Krmpotić na mnoštvu literature, novih informacija i pomoći tijekom pisanja ovog rada.
Kolegicama Štefaniji Kožić, Valentini Lončarić i Luciji Fundurulić zahvaljujem na brojnim čitanjima mog rada i bezbrojnim korisnim savjetima i uputama.
Veliko hvala Jeljici i Dinao na poticajnoj atmosferi tijekom karantene i brojnim restauracija u pauzama između pisanja.
Zahvaljujem i svim kolegama s kojima je bio užitak studirati, raditi i uvijek naučiti i vidjeti nešto novo, a posebno kolegi Daliboru Brankoviću na bezuvjetnoj podršci, beskrajnom strpljenju i nesebičnom poticaju zadnjih nekoliko godina i dalje kroz život.

SADRŽAJ:

SADRŽAJ: **3**

Uvod **4**

Povijest istraživanja i problematika **5**

Geomorfološke karakteristike sjeverozapadne Hrvatske **6**

Metodologija **8**

Rano brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj **10**

5.1. Vinkovačka kultura 10

5.1.1. Vinkovačka kultura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 12

5.2. Kisapostag kultura 15

5.2.1. Kisapostag kultura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 16

Rano brončano doba i prijelaz na srednje brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj **20**

6.1. Inkrustirana keramika 20

6.1.2. Inkrustirana keramika u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 22

6.2. Licenska keramika 23

6.2.1. Licenska keramika u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 26

Srednje brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj **31**

Kasno brončano doba i kultura polja sa žarama **32**

8.1. Kasno brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 33

8.1.1. Lokaliteti (naselja) sjeverozapadne Hrvatske 33

8.1.2. Lokaliteti (nekropole) kasnog brončanog doba 49

8.1.3. Ostave 55

8.1.3.1. Ostave sjeverozapadne Hrvatske 56

Rezultati **63**

Rasprava **71**

Zaključak **78**

Literatura: **80**

Popis priloga: **89**

1. Uvod

Brončano doba razdoblje je ljudske prošlosti koje je trajalo od 2500. g. pr. n. e do 800. g. pr. n. e., a tradicionalno je podijeljeno na rano, srednje i kasno brončano doba. U razdoblju brončanog doba prvi se put počinje učestalo primjenjivati bronca pri izradi oružja, oruđa, nakita i dijelova nošnje, no to ne znači da bronca nije bila korištena i u ranijim razdobljima. To je razdoblje velikog tehnološkog, ali i društvenog napretka kada se usavršavaju mnoge specijalizirane djelatnosti, poput metalurgije. U arheološkome zapisu primjetno je i povećanje biljnih i životinjskih ostataka što sugerira i na napredak u poljoprivredi i stočarstvu, a jasno je vidljivo i širenje međuregionalnih i regionalnih trgovinskih veza.

Na području sjeverozapadne Hrvatske još uvijek postoji izraziti manjak informacija o životu iz vremena brončanog doba. Poznato je i istraženo veoma malo ranobrončanodobnih lokaliteta, dok se kontinuitet srednjeg brončanog doba nazire tek u tragovima i poznati su samo nalazi iz prijelaznih razdoblja. Kasno brončano doba je najbolje istraženo, a tijekom zadnjih 50 godina prikupljena je velika količina informacija o kasnobrončanodobnim naseljima i nekropolama sjeverozapadne Hrvatske. Na tom prostoru, u razdoblju kasnog brončanog doba, veoma su česta pojava i ostave oko čijeg se značaja i danas vode polemike. Prostor sjeverozapadne Hrvatske veoma je pogodan za nastanjivanje, a sadrži mnoštvo plodne zemlje, bogate vodene tokove i sjajne strateške pozicije koje mogu osigurati trajnost i kvalitetu života brončanodobnih i drugih zajednica. Na ovome području vidljivi su utjecaji istoka, zapada i juga zato što se nalazi na svojevrsnoj razmeđi putova te sadrži mogućnost formiranja važnih komunikacija i trgovačkih ruta.

U ovome radu ukratko će se predstaviti tijek kultura ranog, srednjeg i kasnog brončanog doba na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, točnije s prostora Međimurske, Varaždinske, Krapinsko-zagorske, Koprivničko-križevačke, Zagrebačke županije i područja grada Zagreba te će svi, do danas u literaturi poznati lokaliteti, biti popisani, opisani i kartirani.

2. Povijest istraživanja i problematika

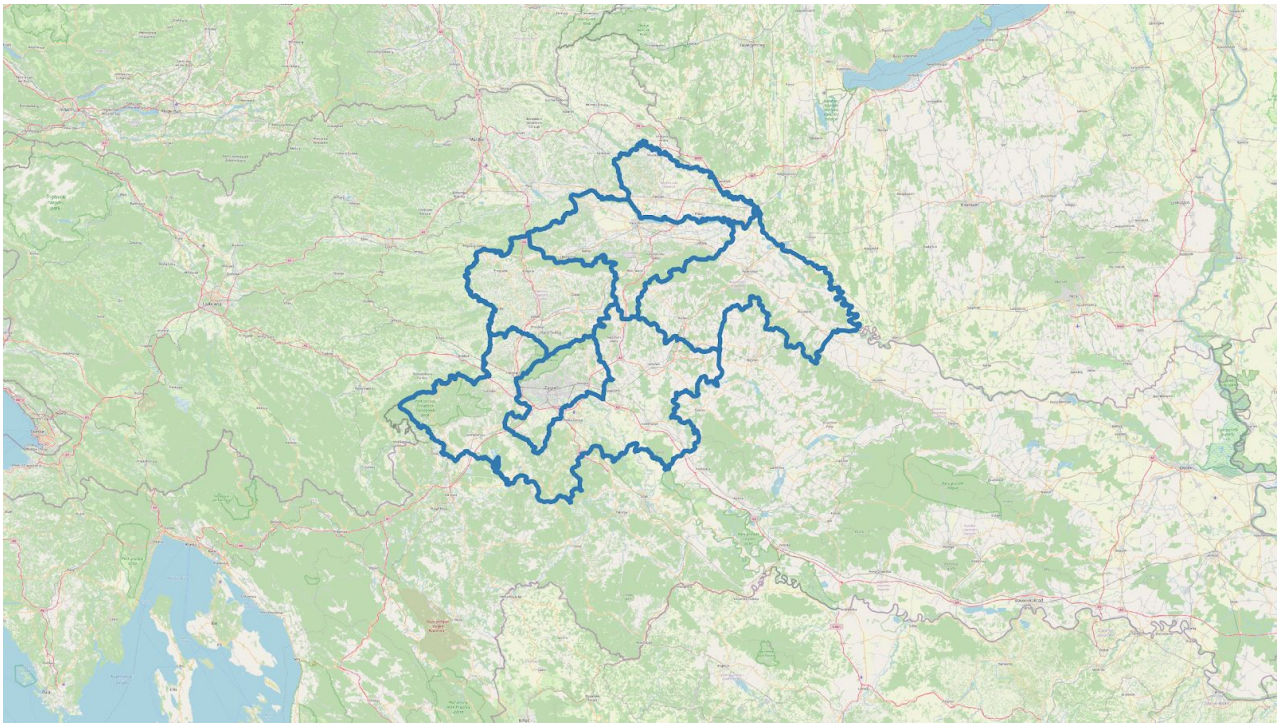
Najranije radove vezane za Koprivničko-križevačku županiju pišu Z. Homen i Z. Marković, no intenzitet istraživanja nastavlja se i pojačava krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Nastavljaju se neka starija sustavna istraživanja (Z. Marković 1981, 1986, 2002, 2015; S. Karavanić i A. Kudelić 2014, 2017 itd.), ali se provode i mnogi terenski pregledi (I. Valent et al. 2018, 2019 itd.). Na području Varaždinske i Međimurske županije provedeno je relativno malo tekućih brončanodobnih istraživanja, no u posljednje vrijeme sustavno se istražuje nekolicina lokaliteta koji pokazuju prisutnost nalaza koji se mogu smjestiti u razdoblje brončanog doba (L. Čataj 2015, 2018; M. Krmpotić 2014, 2015, 2016, 2018, 2019 itd.). Na prostoru Krapinsko-zagorske županije također je mali broj sustavno istraživanih brončanodobnih lokaliteta pri čemu se mora izdvojiti gradina Špičak na kojoj je sustavno istraživano naselje kulture polja sa žarama (I. Pavišić 1993, 2007, 2012 itd.). Na području Zagrebačke županije i grada Zagreba provodila se nekolicina zaštitnih istraživanja, sustavnih istraživanja te terenskih pregleda (Škoberne i Radovčić 1995, Škoberne 2000 itd.).

Lokaliteti ranog brončanog doba često se navode samo sporadično uz tek nekoliko informacija i šture opise nalaza, a često se navodi isključivo ime lokaliteta bez ostalih informacija (Marković 2003; Marković 2015, Šimek 1975…). Nekolicina radova koji se tiču, u ovom slučaju, brončanog doba objavljena je u lokalnim glasilima i časopisima koji nisu lako dostupni (Filipec 2007, 2008; Pavišić 2007), a nerijetko se događa da poneki lokaliteti uz sebe ne sadrže objašnjenje od kuda su poznati ni kako su otkriveni te ne postoji daljnja literatura koja omogućuje provjeru navoda (Marković 2010, 2015).

Postoji malo dosad sustavno istraživanih lokaliteta ranog i srednjeg brončanog doba sjeverozapadne Hrvatske, a većina nalaza pronađena je uglavnom tijekom zaštitnih istraživanja ili terenskih pregleda. Stanje istraživanja ranog brončanog doba kroz zadnjih se dvadesetak godina popravilo te je sada poznato nekoliko novih lokaliteta, ali i kultura koje obogaćuju arheološku sliku tog razdoblja. Ipak, najslabije je istraženo razdoblje srednjeg brončanog doba. Nalaza gotovo da i nema, a i oni koji postoje uglavnom se odnose na prijelaz s ranog na srednje i sa srednjeg na kasno brončano doba. Najviše istraženih lokaliteta datirano je u razdoblje kasnog brončanog doba, a istraživana su i naselja i nekropole. Veliki dio nalaza čine i ostave koje su karakteristične za kasno brončano doba, no valja imati na umu da točne okolnosti pronalaska velike većine ostava nisu poznate, pa su samim time lokacije i konteksti pronalaska upitni.

3. Geomorfološke karakteristike sjeverozapadne Hrvatske

Reljef sjeverne Hrvatske, a samim time i sjeverozapadne Hrvatske ispresjecan je riječnim tokovima, potocima, plodnim nizinama, bogatim brežuljcima i gorama. Prostor sjeverozapadne Hrvatske nije lako odrediti te ni danas ne postoji jedinstvena definicija. Njena granica može se definirati prateći državnu granicu koja slijedi reljef, prije svega uzvisine te manje i veće vodotokove, a zapadna granica ovog djela Hrvatske u potpunosti prati granicu prema Sloveniji, i to od mjesta gdje Kupa prestaje biti granična rijeka preko obronaka Žumberačkog i Samoborskog gorja, toka rijeke Sutle i Maceljske gore te zapadnog Međimurja do najsjevernije točke, mjesta Sv. Martin na Muri (Pavišić 2012:263). Sjeverna granica kreće se duž rijeke Drave (osim na prostoru Prekodravlja), dok istočna granica sjeverozapadne Hrvatske nije točno definirana i ovisi o autoru koji se bavi tim područjem (Pavišić 2012:263). Kao istočna granica sjeverozapadne Hrvatske u ovome se radu uzimaju administrativne granice Koprivničko-križevačke i Zagrebačke županije koje omeđuju jedan specifičan reljefno-kulturni prostor. Dominantni riječni tokovi Sutle, Krapine, Bednje, Drave, Mure i Save te njihovi pritoci čine zajedničku mrežu vodotoka sjeverozapadne Hrvatske koja je mogla biti korištena kao komunikacijska ili trgovačka ruta u pojedinim razdobljima prapovijesti i povijesti (Pavišić 2012: 263).

Slika 1: Prostor sjeverozapadne Hrvatske označen plavom bojom (Izradila: Franka Ovčarić)

Upravo takav povoljan geografski položaj te razgranata vodena mreža značajno su doprinijeli lakšem kretanju i razmjeni kulturnih dobara između prapovijesnih zajednica (Pavišić 2012: 263). Uz velike navedene longitudinalne riječne pravce oslanjali su se sporedni pravci: na sjeveru ustanovljeni plitkim položajima preko kojih se najlakše moglo prijeći, a na jugu uskim transverzalnim dolinama rijeka i potoka koji presijecaju obronke Topličke gore, Medvednice, Bilogore i Kalničkog gorja (Pavišić 2012: 264). Mreža putova sjeverozapadne Hrvatske, koja postoji od prapovijesti, omogućavala je povezivanje pojedinih lokalnih naselja i većih centara s područjem jugoistočnog alpskog prostora i jugozapadnom Panonskom nizinom (Pavišić 2012: 264). Posebno su važni mogli bili glavni putovi koji su pratili riječne tokove uz Sutlu na zapadu, Bednju i Muru na sjeveru, Dravu na istoku te Krapinu i Savu na središnjem prostoru te tako spajali cijeli prostor sjeverozapadne Hrvatske s okolnim područjima. Značajni su bili i termalni izvori kojima su i prapovijesne zajednice pridavale posebnu važnost (Pavišić 2012: 264). Prisustvo stalnih izvora voda karakteristična je za Hrvatsko zagorje i Varaždinsku podravinu, na čijim se prostorima od davnina spominju i termalni izvori (Pavišić 2012: 264). Položaje termalnih voda znale su prepoznati već i kasnobrončanodobne zajednice koje su u njihovim blizinama podizale svoja naselja i koristila ih tijekom željeznog doba i kasnije (Pavišić 2012: 264-265). Nekoliko otkrivenih visinskih kasnobrončanodobnih naselja koncentrirano je upravo u blizini termalnih voda: gradina Špičak iznad Atomskih toplica u Harinoj Žlaki, gradina Sv. Magdalena iznad Krapinskih toplica, gradina Stari grad iznad grada Krapine, gradina Kamenjak podno izvora Stubičkih toplica (Pavišić 2012:265). Navedena visinska gradinska naselja zatvarala su mrežu kopnenih putova koji su se pružali uz glavne riječne tokove na prostorima Hrvatskog zagorja (Pavišić 2012: 265).

Geološka osnova sjeverozapadne Hrvatske vrlo je heterogena i složena te se dijelovi sjeverozapadne Hrvatske mogu po postanku podijeliti na više geoloških zona. Zagorske gore (Ivanščica, Kuna gora, Maceljska gora, Strahinjščica) kao i Žumberačko i Samoborsko gorje te sjeveroistočni dio Medvednice starijeg su mezozoičkog postanka, a definirani su prije svega vapnenačkim i dolomitskim stijenama (https://proleksis.lzmk.hr/27230/ 8.9.2020.). Područje uz Savu i njene pritoke, kao i uz Muru i Dravu, definirano je u mlađoj geološkoj prošlosti i ponajviše je utjecalo na izgled sjeverozapadne Hrvatske. Ovo je područje sastavljeno od mlađih tercijarnih naslaga (lapora, pijeska i gline), dok ispod tih naslaga u podgorskim pojasima izbijaju na površinu stariji pješčenjaci, lapori i vapnenci (https://proleksis.lzmk.hr/27230/ 8.9.2020.).

4. Metodologija

Kao prvi korak izrade ovog rada bilo je potrebno izdvojiti i ograničiti područje kojim se rad bavi. Prostor je ograničen na pet županija i grad Zagreb koji zajedno čine svojevrsnu geografsko-kulturnu cjelinu.

Kako bi bila moguća izrada samog rada, najprije su popisani svi lokaliteti brončanog doba na području sjeverozapadne Hrvatske. Kao polazna literatura za pronalaženje lokaliteta korišten je *Registar arheoloških nalazišta sjeverozapadne Hrvatske* iz 1997. godine. Budući da u njemu nema novijih nalaza, izdvojeni su postojeći brončanodobni lokaliteti iz izdanja *Hrvatskih arheoloških godišnjaka*, *Priloga instituta za arheologiju u Zagrebu*, a korišten je i časopis *Annales Instituti Archaeologici*. Korištena je i druga dostupna literatura raznih autora koji su pisali o pojedinačnim lokalitetima i nalazištima. Ljubaznošću kolegica L. Čataj i M. Krmpotić spomenuto je prema izvještajima i nekoliko dosad neobjavljenih lokaliteta na kojima su pronađeni nalazi kultura za koje su na ovim prostorima donedavno postojale samo pretpostavke i sporadični nalazi podložni različitim tumačenjima te nekoliko nalaza grobova koji bi mogli biti dio većih nekropola.

Izdvojene su poznate kulture brončanog doba prostora sjeverozapadne Hrvatske i ukratko je predstavljena njihova povijest istraživanja, karakteristični i tipični nalazi te odnosi s okolnim područjem. Uz svaku kulturu spomenuti su pripadajući lokaliteti, tip lokaliteta te pokretni i nepokretni nalazi koji se dalje u tekstu zasebno obrađuju.

Popisani lokaliteti izdvojeni su prema razdoblju i kulturi kojoj pripadaju te je predstavljen kratak pregled dostupnih informacija. Postoji nekoliko većih sustavno istraživanih lokaliteta te su i njihovi opisi detaljniji kako bi se čim bolje prikazale kulture i karakteristike pojedinih razdoblja. Nekolicina lokaliteta, za koje su poznate samo lokacije i pripadnost kulturi, ukratko su opisani koliko su dostupne informacije to dopuštale. Budući da za razdoblje ranog i srednjeg brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj ne postoje sustavno istraživani i u radovima objavljivani lokaliteti, samo lokaliteti kasnog brončanog doba imaju naznačenu stavku da li je u pitanju naselje, nekropola, ostava ili, ako je ta informacija poznata, radi li se o slučajnom nalazu.

Nalazi koji se vode kao ostave srednjeg brončanog doba nisu ucrtani na kartama zato što točna lokacija i mjesto pronalaska nisu poznati ni za jednu ostavu.

Svi lokaliteti popisani su u tablicu i sortirani abecednim redoslijedom županija, a zatim i samih lokaliteta. U tablici su korištene rubrike: redni broj, lokalitet, mjesto (veći grad, općina ili naselje koji su najbliži lokalitetu), županija, napomena i kategorija nalaza/lokaliteta.

Svi lokaliteti označeni su na karti pomoću računalnog programa QGIS 3.4. Koordinate su, ako su bile dostupne, preuzete iz literature, a one koje nisu bile dostupne označene su prema opisima iz tekstova što preciznije moguće. Nakon označavanja lokaliteta, iz QGIS-a izvedene su karte pojedinih razdoblja brončanog doba kako bi se čim bolje vizualno mogla predočiti prostorna rasprostranjenost lokaliteta i stanje istraženosti pojedinog razdoblja.

5. Rano brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

5.1. Vinkovačka kultura

S. Dimitrijević na temelju stratigrafije na lokalitetu Tržnica u Vinkovcima 1966. godine izdvaja vinkovačku kulturu (Garašanin 1983: 471). Definiranje vinkovačke kulture omogućilo je pridruživanje nekih dotad nejasnih nalaza s Vučedola na položaju Gradec, kao i nekih nalaza Belegiša ranije pripisivanih Nagyrev grupi (Garašanin 1983: 471). Narednih godina zaštitna istraživanja na lokalitetu vodili su S. Dimitrijević i A. Durman, a istraživanjima su doprinjele i I. I. Janošić i K. Minichreiter (Marković 2010:33).

Vinkovačka kultura rasprostranjena je na području jugoistočnih obronaka Alpa, Donje Austrije oko Nežiderskog jezera, jugozapadne Transdanubije oko Blatnog jezera, sjeverozapadne Transdanubije oko Győra, sjeverozapadne Hrvatske, Slavonije, Baranje, Srijema, zapadne Srbije, srpskog i rumunjskog Banata i vjerojatno sjevernog dijela Bosne. Na sjevernom dijelu svog rasprostiranja vinkovačka kultura graniči sa Somogyvar kulturom u Mađarskoj, dok na istočnom dijelu graniči s grupom Belotić-Bela Crkva (Garašanin 1983: 472). Nalazi vinkovačke kulture ne razlikuju se bitno od nalaza susjedne Somogyvar kulture, stoga navedene dvije kulture međusobno tvore Somogyvar-Vinkovci kulturni kompleks (Dimitrijević 1982: 22-36).

Za relativnu kronologiju grupe posebnu su važnost imali lokaliteti Vinkovci-Tržnica, Vrdnik-Pećine (gdje se slojevi vinkovačke kulture nalaze iznad slojeva vučedolske kulture) te lokalitet Gradina na Bosutu. Takvi rezultati istraživanja ukazuju na istovremenost kasne vučedolske kulture i rane vinkovačke kulture. Na temelju nalaza izdvojene su tri faze vinkovačke kulture: A, B1 i B2 (Dimitrijević 1966; Garašanin 1983: 471). Naknadnom objavom materijala iz Vinkovaca, Dimitrijević (1982) dodatno dijeli stariju A fazu na stupnjeve A1 i A2 pritom naglašavajući da je stupnjeve razdijelio prvenstveno zbog stratigrafije i da među njima kulturne i tipološke razlike gotovo ne postoje. Prema tome se može zaključiti da bi najkasniji C stupanj vučedolske kulture zapravo barem djelomično bio istovremen s najranijim A1 stupnjem vinkovačke kulture.

Vinkovačka kultura na prostoru svoga rasprostiranja zamjenjuje, tj. nasljeđuje vučedolsku kulturu što se najbolje očituje u vinkovačkoj keramografiji (Marković 2010: 36). U ranim fazama vinkovačke kulture i dalje se mogu pratiti kasni vučedolski oblici i način ukrašavanja, a Dimitrijević tvrdi kako su neke posude iz Vinkovačkog A stupnja zapravo importi iz stupnja C vučedolskog horizonta (Dimitrijević 1982: 13-17). Na lokalitetu Hotel u Vinkovcima jasno se mogu razaznati dva razvojna stupnja klasične vinkovačke kulture (Dimitrijević 1982: 10-11).

Početnoj fazi A stupnja vinkovačke kulture odgovara materijal s lokaliteta Đakovo-Grabrovac gdje je među ostalim pronađen ulomak rogova ukrašen vučedolskim načinom što je pokrenulo pitanje odnosa vučedolske i vinkovačke kulture (Marković 2002). Međutim, ne može se govoriti o importu stupnja C vučedolske kulturi zato što stupanj C vučedolske kulture ne egzistira na prostoru sjeverne Hrvatske (Marković 2010: 37). Radi se zapravo o predmetima srodnim vučedolskoj kulturi koje stvaraju nekadašnji nositelji, no ovoga puta u sklopu vinkovačke kulture (Marković 2010: 38).

Prvi apsolutni datumi za nalazišta vinkovačke kulture javljaju se tijekom osamdesetih godina 20. stoljeća s lokaliteta u Vinkovcima. Ti datumi su najprije objavljeni kao datumi kasno-vučedolske faze od kojih je jedan uzorak naveden kao da pripada jami vučedolske faze (cal (BC) 2470 - 2040), a drugi kao da pripada kući s poremećenim slojem koji sadrži vučedolsku i Vinkovci-Somogyvar keramiku (cal (BC) 2480 - 2040) (Benkö et al.1989: 998). G. Kulcsár u svojoj sintezi koja se bavi početkom brončanog doba u Karpatskoj kotlini također navodi niz datuma za prostor Karpatske kotline, te zaključuje kako se Vinkovci-Somogyvar mogu smjestiti u sredinu trećeg tisućljeća pr. Kr., točnije od 2600/2500-2300 g. pr. Kr. (Kulcsár 2009: 233).

U zadnjih desetak godina poznati su brojni noviji apsolutni datumi za vinkovačku kulturu s područja istočne Hrvatske. Na položaju Hotel u Vinkovcima dva uzorka iz poremećenog sloga vučedolske i vinkovačke kulture dala su rezultate 3810±140(Z–1817) i 3830±140, odnosno kalibrirane datume 2470.–2040. pr. Kr. i 2480.–2040. pr. Kr. koje Forenbaher pripisuje vinkovačkoj kulturi i navodi naknadno kalibrirane datume za spomenute uzorke 2455.–2140. pr. Kr. (Z–1817) i 2460.–2146. pr. Kr. (Z–1818) (Krmpotić et al. 2016: 73). Na području Vinkovaca poznat je jedan paljevinski grob vinkovačke kulture apsolutno datiran u 2455.–2306. pr. Kr. (3881±25) dok su na nalazištu Josipovac Punitovački – Veliko polje I pronađeni ostaci naselja iz kojih su radiokarbonski analizirani uzorci iz dvaju jamskih objekata te su dobiveni datumi: 2470.–2350. pr. Kr. (3926±24) i 2390.–2210. pr. Kr. (3840±40), a postoji i jedan paljevinski grob (Krmpotić et al. 2016: 73). Poznati su datumi s nalazišta Čepinski Martinci – Dubrava, od kojih dva iz grobova i jedan iz jame, dala su rezultate od 26. st. pr. Kr. do početka 23. st. pr. Kr. Može se zaključiti kako se postojeći datumi za vinkovačku kulturu na području Slavonije kreću u širokom vremenskom rasponu, posebice imajući u vidu datume s položaja Hotel u Vinkovcima. Međutim, datumi za Josipovac Punitovački, dva datuma za Čepinske Martince te za grob iz Vinkovaca dobro se poklapaju, ukazujući na razdoblje od sredine 25. st. pr. Kr. do 23. st. pr. Kr. na temelju čega se može zaključiti da nema poznatih datuma za vinkovačku kulturu na području Slavonije mlađih od 2200. pr. Kr (Krmpotić et al. 2016: 73).

Početni podaci govorili su kako vinkovačka kultura za sahranjivanje koristi i inhumaciju i incineraciju (Tasić 1974: 192; Garašanin 1983: 473). H. Kalafatić prilikom objave rada o zapadnom rubu lokaliteta Tržnica u Vinkovcima i usporedbe s drugim dotad objavljenim grobovima vinkovačke kulture zaključuje da je vinkovačka kultura koristila incineraciju za sahranjivanje, uz mogućnost inhumacije koja nije dokazana (Kalafatić 2006). Način sahranjivanja je polaganje pokojnikovih ostataka u posudu u funkciji žare koja se poklapala zdjelom, a uz njih su mogle biti stavljene i druge posude kao prilog (Kalafatić 2006).

5.1.1. Vinkovačka kultura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Lokaliteti:

- Apatovac-Hum (Marković 2015),
- Gradišće-Čanjevo (Bekić 2005),
- Katalena iznad Ludbrega (Marković 2015)
- Koprivnica-Rudina (Marković 2015),
- Poljana Križevačka (Dizdar 2013),
- Šenkovec-Čestinka (Čataj 2014),
- Veliki Kalnik (Marković 2015),
- Virje-Trnje (Valent et al. 2018)

Apatovac-Hum (Marković 2015)

Apatovac se nalazi u blizini Križevaca na obroncima Kalničkog gorja uz izvor mineralne vode (Marković 2015: 97). Tijekom istraživanja iskopan je materijal vučedolske, ali i ranobrončanodobne vinkovačke kulture (Marković 2015: 109). Pronađeni su ulomci cilindrične boce kakve su karakteristične za vinkovačku kulturu, ulomci blago valovitog oboda s otiscima prstiju, ulomci s dugmetastim aplikacijama te mnogi drugi (Marković 2010: 38; Marković 2015:109). Mnogo keramičkih ulomaka ukazuje na povezanost s lokalitetom Somogyvar koji je jedan od eponimnih lokaliteta Somogyvar-Vinkovci kulturnog kompleksa (Marković 2015: 108-109).

Gradišće-Čanjevo (Bekić 2005)

Tijekom 2005. provodila su se zaštitna istraživanja na lokalitetu Gradišće-Čanjevo pod vodstvom Luke Bekića (Bekić 2005: 124). Lokalitet se nalazi na području Varaždinske županije, točnije općine Visoko. Uz sjeverni bedem utvrde Čanjevo otvorena je probna sonda gdje su uz

srednjovjekovne i novovjekovne nalaze pronađeni i ulomci kulture Retz-Gajary, kasne vučedolske i vinkovačke kulture (Bekić 2005: 125).

Katalena iznad Ludbrega (Marković 2015)

Lokalitet Katalena iznad Ludbrega nalazi se u sastavu naselja Vinogradi Ludbreški, općine Ludbreg na području Varaždinske županije. O samom lokalitetu ne postoji mnogo dostupne literature vezane za brončano doba, no Z. Marković spominje kako se dio keramičkog materijala može pripisati vinkovačkoj kulturi (Marković 2015: 117).

Poljana Križevačka (Dizdar 2013)

Od rujna do prosinca 2011. te od ožujka do travnja 2012. godine, za vrijeme zaštitnih istraživanja nalazišta AN 4 Poljana Križevačka 4 u Koprivničko-križevačkoj županiji na trasi autoceste A12, Sv. Helena - GP Gola, dionica Gradec-Kloštar Vojakovački, otkriveni su ostaci prapovijesnog, antičkog i srednjovjekovnog naselja s bogatim materijalnim kulturama (Dizdar 2013: 69).

Lokalitet se nalazi na blagom, ovalnom uzvišenju u dolini potoka Glogovnice na jugozapadnom rubu naselja Poljana Križevačka (Dizdar 2013: 69). Provedeno istraživanje ukazuje na to kako su objekti mlađih razdoblja (antika i srednji vijek) često uništili prapovijesne slojeve, što je uvelike utjecalo na slijed istraživanja, ali i sačuvanost prapovijesne infrastrukture i naselja (Dizdar 2013: 69). Dugotrajnost lokaliteta kroz mnogo razdoblja ukazuje na činjenicu kako je riječ o veoma povoljnom položaju okruženom plodnim zemljištem, ali i smještenim na važnoj komunikaciji kojom se ostvarivala povezanost gornje Posavine s križevačko-koprivničkim područjem i gornjom Podravinom (Dizdar 2013: 70).

Na centralnom dijelu lokaliteta pronađeni su objekti vinkovačke kulture i ranog brončanog doba. Prema južnoj padini pronađena je plitko ukopana zemunica oko koje se nalazilo još nekoliko ovalnih ili okruglih jama u kojima su pronađeni ulomci keramike ranog brončanog doba (Dizdar 2013: 71). Istovremenom naselju vjerojatno je pripadao dio ukopa rupa za stupove koji su pripadali ostacima kuća pravokutne osnove i koji ukazuju na trajniju naseljenost tog položaja (Dizdar 2013: 71). Na lokalitetu su pronađeni lonci zaobljenog tijela i niskog cilindričnog ili stožastog vrata s trakastim ručkama na najširem dijelu tijela, zatim zdjele zaobljenog tijela i koso postavljenog ruba s trakastom ručkom (Dizdar 2013: 71). Na ulomcima se najčešće nalaze plastične trake s otiscima prsta te tzv. metličasti ukras.

Koprivnica-Rudina (Marković 2015)

Lokalitet Koprivnica-Rudina nalazi se 19 km jugozapadno od Koprivnice u Podravini na gradinastom terenu u šumi iznad rijeke Koprivnice (Marković 2015: 97). Tijekom 1978. i 1979. na lokalitetu su provedena sustavna arheološka istraživanja ranobrončanodobnog naselja (Marković 2015: 97). Na lokalitetu je otkrivena površina od 812 četvornih metara i ustanovljeno je postojanje jednoslojnog naselja s 19 jama, 10 ognjišta i 1 nadzemnom kućom čiji je materijal zbog sličnosti najprije bio pripisan kasnoj vučedolskoj, a kasnije vinkovačkoj kulturi s jakim elementima kasne vučedolske kulture, ali u rustikalnoj izvedbi (Marković 2015: 97).

Keramika s lokaliteta može se podijeliti na grubu i prevladavajuću finu keramiku, što treba uzeti s oprezom zato što uistinu finog posuđa zapravo ima malo, a ono koje jest tretirano kao fino zapravo se nalazi na granici između grubog i finog posuda (Marković 2015: 21). Grubo posuđe čine lonci s barbotinom na trbuhu, lonci bez barbotina, lonci slični vrču s barbotinom preko kojeg je tupo urezivanje, duboke zdjele s barbotinom ili plastičnim i dugmetastim aplikacijama na donjem dijelu i minijaturne šalice i kupe (Marković 2015: 103). Među finim posuđem prevladava neukrašeno posuđe. Najbrojnije su bikonične zdjele crne i sive boje, zatim slijede amfore, vrčevi sa cilindričnim vratom, bikoničnim ili zaobljenim trbuhom i ručkom od oboda do trbuha ili ramena zaobljene zdjele i kupe (Marković 2015: 103). Na finom posuđu se može uočiti nekoliko tehnika ukrašavanja među kojima su urezivanje, brazdasto urezivanje, rovašenje, žigosanje, ubadanje, otisci prsta i nokta na apliciranoj traci, barbotin te metličasti ukras (Marković 2015:103). Uz keramičke nalaze posuda i utega, pronađen je još 31 koštani nalaz, te 80 kamenih (Marković 2015: 104).

S lokaliteta Koprivnička Rijeka-Rudina 1 dolazi jedan apsolutni datum iz uzorka koji je 1979. godine iskopan u jami 19, na dubini od 100 cm (Marković 2015: 109). Prema Durmanu i Obeliću (1989) Institut Ruđer Bošković iz Zagreba daje datum 3750+/-110 BP te je stoga naselje datirano u 2340-2030 cal BC, no S. Forenbaher (1993: 241) donosi korekciju tog datuma koja iznosi 3750+/-77 BP, što daje nove datume 2568, 2539 cal BC , dok 1 sigma raspon kalibracije iznosi 2296-2040 cal BC (Marković 2015: 109).

Šenkovec-Čestinka (Čataj 2014)

Lokalitet Šenkovec-Čestinka smješten je na prijelazu iz brežuljkastih Međimurskih gorica na zapadu u zaravan na istoku koja završava dravskom stepenicom (Čataj 2014: 4). Nalazište se nalazi sjeverno od nekadašnjeg pavlinskog samostana Sv. Jelene u blizini potoka. Sondažnom istraživanju prethodio je terenski pregled područja. Prvotno su prikupljeni ulomci keramike ukazivali na naseljenost područja u kasnom brončanom i željeznom dobu no pomnijom

analizom utvrđeni su nalazi ranog brončanog doba. Nakon usporedbe keramike sa slovenskim lokalitetima utvrđeno je da ona pripada vinkovačkoj kulturi (Čataj 2014: 48). Ulomci su uspoređeni s ostalim nalazima s hrvatskih lokaliteta i ustanovljena je najveća sličnost sa A stupnjem vinkovačke kulture (Čataj 2014: 48). U prilog pridruživanja materijala idu i tri radiokarbonska datuma s lokaliteta koji se smještaju u raspon od 2574. g. pr. n. e do 2200. g. pr. n. e. što u potpunosti odgovara radiokarbonskim datumima za vinkovačku kulturu s hrvatskih, slovenskim i mađarskih nalazišta (Čataj 2014: 48).

Veliki Kalnik (Marković 2015)

Utvrda Stari grad Veliki Kalnik nalazi se na gori Kalnik u blizini sela Kalnik u Koprivničko-križevačkoj županiji. Za sam lokalitet ne postoji detaljnija literatura za razdoblje brončanog doba, no Z. Marković navodi kako su pronađeni keramički ulomci koji se mogu pripisati ranobrončanodobnoj vinkovačkoj kulturi (Marković 2015: 117).

Virje-Trnje (Valent et al. 2018)

Virje je smješteno u središnjoj Podravini, između rijeke Drave i bilogorskih brežuljaka na području Koprivničko-križevačke županije, Tijekom terenskog pregleda koprivničke i đurđevačke Podravine 2017. godine pod vodstvom I. Valenta, T. Sekelj Ivančan, S. Krznara i T. Tkalčec pronađeni su ulomci keramike koji se mogu datirati u rano brončano doba, točnije vinkovačku kulturu (Valent et al. 2018:145).

5.2. Kisapostag kultura

Nakon kraja vinkovačke kulture nastupaju značajne promjene na prostoru njenog rasprostiranja, a na prostoru Transdanubije u navedenom razdoblju se razvija Kisapostag kultura kao prethodnica inkrustirane keramike (Krmpotić 2014: 21). Na osnovu materijala s brojnih nalazišta na prostoru Transdanubije izdvojena je faza Kisapostag 3, odnosno kasna Kisapostag-rana inkrustirana keramika kao prijelazna faza između dviju navedenih kultura (Krmpotić 2014: 21).

Poznata su samo dva zatvorena nalazišta Kisapostag kulture na prostoru sjeveroistočne Hrvatske, tj. na prostoru gdje kasnije egzistira inkrustirana keramika, a to su Kaznica-Rutak i Kuševac-Grabrova (Krmpotić 2014: 22). Svi preostali nalazi Kisapostag kulture u istočnom dijelu sjeverne Hrvatske zabilježeni su na području gdje će se razviti licenska keramika, a inkrustirana keramika se javlja samo kao import (Krmpotić 2014: 22). Na prostoru zapadnog dijela sjeverne Hrvatske jedino pouzdano nalazište Kisapostag kulture dosad je bio Rađinac kod Čazme gdje su tijekom istraživanja pronađeni ostaci jednoslojnog naselja s ukopanim objektima, no novija

istraživanja na prostoru Međimurja daju informacije o postojanju nalaza Kisapostag kulture na tom području (Štrk 1984, Čataj 2014). Materijal iz Rađinca, Z. Marković pripisuje protolicenskoj fazi u sklopu svojeg stupnjevanja licenske keramike na prostoru sjeverne Hrvatske, pri čemu ju stavlja istovremeno s ranom i klasičnom Kisapostag kulturom (Marković 2003: 127-128), a M. Črešnar smješta isti materijal u ranu fazu Kisapostag kulture, te tvrdi da se prva i druga faza kulture mogu izjednačiti ne samo kronološki već i kulturno s protolicenskim stupnjem Z. Markovića (Črešnar 2010: 123, 127). Ostatak nalaza keramike Kisapostag karakteristika s prostora sjeverozapadne Hrvatske predstavljaju pojedinačne posude, odnosno ulomci posuda koji ne potječu iz zatvorenih cjelina (Krmpotić 2014: 25). Ti nalazi potječu s lokaliteta Vindija, Velika pećina, Sv. Petar ludbreški, Vlaislav-Mulji i Podravske Sesvete (Šimek 1986: 91; Marković 2003; Krmpotić 2014: 25).

Prema nalazima s područja sjeverne Hrvatske i Štajerske i Prekmurja u Sloveniji može se zaključiti kako granica rasprostiranja nisu rijeke Rinya i Drava, već da treba uključiti i prostor istočne Hrvatske, te sjevernog dijela Hrvatske do Srijema na istoku (Kiss 2007: 206; Krmpotić 2014: 25). Međutim, na području Srijema gdje se javljaju nalazi rane vatinske kulture Kisapostag kultura nije zabilježena (Krmpotić 2014: 26).

Na području južno od Drave nisu zabilježeni prijelazi kasna Kisapostag faza-rana inkrustirana keramika, a materijal Kisapostag karakteristika uvijek je u zatvorenim cjelinama vezan s onim već formirane južnotransdanubijske inkrustirane keramike, a to ukazuje da taj prostor ne pripada matičnom području rasprostranjenosti kulture (Krmpotić 2014: 27).

5.2.1. Kisapostag kultura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Lokaliteti:

- Nedelišće-Črečan (Čataj 2017),
- Šenkovec-Čestinka (Čataj 2014),
- Mačkova spilja (Velika pećina) (Vuković 1957),
- Vlaislav-Mulji (Marković 1988),
- Podravske Sesvete (Krmpotić 2016),
- Sv. Petar Ludbreški (Krmpotić 2016)
- Donja Voća-Vindija (Vuković 1957),
- Zbelava (Kovačević 2007)

Nedelišće-Črečan (Čataj 2017)

Lokalitet Nedelišće-Črečan smjestio se na brežuljku iznad današnjeg ribnjaka na samom sjevernom rubu naselja Črečan. Prvi puta su arheološki nalazi vezani uz lokalitet dokumentirani 1977. godine zbog slučajnog nalaza sjekire koji je bio dostavljen Muzeju Međimurja u Čakovcu. Tijekom arheoloških istraživanja 2017. godine pod voditeljstvom L. Čataj otkriveni su ostaci prapovijesnih kultura među kojima su bili i nalazi Kisapostag kulture (Čataj 2017: 18). Nekolicina nalaza koja pripada Kisapostag kulturi otkrivena je u djelomično uništenoj jami (Čataj 2017: 18). Keramičke posude su bile veoma kvalitetno pečene i tvrde, te ukrašene snopovima češljastih linija ili otiskom namotane uzice te imaju izvučene obode (Čataj 2017: 18). Takvi keramički nalazi mogu se datirati u razdoblje ranog brončanog doba između 2200. g. pr. n. e. i 1900. g. pr. n. e što bi odgovaralo drugoj polovici Br A1 i početku Br A2 stupnja (Črešnar 2010; Krmpotić et al 2016: 76-80; Čataj 2017: 38). Tijekom 2019. godine otkriveno je još nalaza Kisapostag kulture. Uglavnom se radilo u ulomcima lonaca izvučenog ruba, koji su ukrašeni jednostavnim paralelnim urezanim linijama ili zrakasto postavljenim blago zaobljenim linijama, a pronađen je i vrat vrča ukrašen utiskivanjem namotane niti (Čataj 2019: 22). Fina keramika je rijetka, a pronađena su još dva plosnata pršljena i kruškoliki držak (Čataj 2019: 22).

Šenkovec-Čestinka (Čataj 2014)

Lokalitet Šenkovec-Čestinka već je ranije spomenut i opisan u kontekstu vinkovačke kulture. U sondama su u površinskim slojevima pronađeni i ulomci posuda koji pripadaju Kisapostag kulturi.

Mačkova spilja (Goranec-Velika Pećina) (Vuković 1957)

Drugo nalazište licenske keramike na ovom prostoru je Mačkova spilja u dolini Velika Sutinska, ispod Mačkova sela gdje je prvo poznato rekognosciranje izvršio S. Vuković 1930. godine, a nakon njega lokalitet je od 1949. godine istraživao M. Malez. Među nalazima koji su otkupljeni od M. Maleza nalazio se jedan fragment licenske keramike, ali poznato je sveukupno 15 ulomaka od kojih 11 nose karakterističan ukras (Šimek 1975: 16). Krmpotić kasnije navodi kako je riječ o nalazima Kisapostag kulture (Krmpotić 2016: 79).

Podravske Sesvete-Ravnice (Krmpotić 2016)

Položaj Ravnice u Podravskim sesvetama nalazi se jugozapadno od groblja u Koprivničko-križevačkoj županiji. Sam položaj smješten je na pješčanoj gredi smjera

jugoistok-sjeverozapad na čijoj su jugozapadnoj padini i okolnom terenu pronađeni ulomci keramike za koju Valent (2017: 18) govori kako je riječ o licenskoj keramici. Međutim Krmpotić ranije u svom radu navodi kako je riječ o lokalitetu Kisapostag kulture (Krmpotić 2016: 79).

Sv. Petar Ludbreški (Krmpotić 2016)

Lokalitet se nalazi u Podravini, nekoliko kilometara istočno od Ludbrega. Kraj je pretežito ravničarski i ponekad ispresijecan većim ili manjim lesnim uzvisinama. Sv. Petar Ludbreški prvi puta je istraživan sredinom 20. stoljeća pod vodstvom Z. Vinskog koji pronalazi prapovijesne i srednjovjekovne slojeve (Šimek 1979: 107). Krmpotić navodi kako su na lokalitetu pronađeni nalazi Kisapostag kulture (Krmpotić 2016: 79).

Vindija (Vuković 1957)

Spilja Vindija, veoma značajno paleo-arheološko nalazište, nalazi se kod sela Donja Voća. Uz mnoštvo prapovijesnih nalaza iz razdoblja paleolitika u spilji je pronađen i veći broj ulomaka licenske keramike kako navodi Šimek (1975). Osim ulomaka pronađena su i dva dobro očuvana mala vrča. Budući da je površinski sloj spilje već otprije bio prokopan postoji mogućnost da je dio nalaza već ranije bio probran (Šimek 1975: 15). Nakon revizije licenskih nalaza Krmpotić govori kako je riječ o Kisapostag kulturi (Krmpotić 2016: 79).

Vlaislav-Mulji (Marković 1988)

Lokalitet Mulji nalazi se na prostoru sela Vlaislav, 9 km jugoistočno od Koprivnice, uz cestu za Đurđevac i južnije od nje. U rujnu 1987. godine strojnim iskopom je prokopan dotad nepostojeći kanal prema Jeduševcu kada je primijećena velika količina pokretnih arheoloških nalaza (Marković 1988 :157). Naknadno je nastavljeno rekognosciranje kada su pronađeni nalazi lasinjske kulture, ranobrončanodobne kulture (licenska keramika koju Z. Marković pogrešno naziva kulturom polja sa žarama 1988: 157, no kasnije u istom tekstu spominje licensku keramiku), starijeg i mlađeg željeznog doba, te razvijenog i kasnog srednjeg vijeka (Marković 1988: 157). Kasnije Krmpotić navodi kako je riječ o keramici Kisapostag kulture (Krmpotić 2016: 79).

Zbelava (Kovačević 2007; Krmpotić 2016)

Zbelava je naselje u sastavu grada Varaždina u Varaždinskoj županiji. Nalazi se u nizinskome kraju kojemu sa sjeverne strane prirodnu granicu čini rijeka Drava, a s južne strane uzdižu se obronci Varaždinsko-topličkog kraja (Kalafatić 2009: 30). Lokalitet je otkriven tijekom rekognosciranja 1986. godine pod vodstvom M. Šimek iz Gradskoga muzeja Varaždin (Kalafatić

2009: 31). Arheološka istraživanja pokazala su kako je lokalitet bio naseljen kroz razdoblje eneolitika, ranog brončanog doba, starijeg željeznog doba i ranog srednjeg vijeka (Kovačević 2007: 94). U ranijoj literaturi spominje se prisutnost licenske keramike (Kalafatić 2009: 32), no Krmpotić navodi kako ranobrončanodobni horizont pripada Kisapostag kulturi (Krmpotić 2016: 79).

6. Rano brončano doba i prijelaz na srednje brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

6.1. Inkrustirana keramika

Inkrustirana keramika pojavljuje se na području Transdanubije u zapadnoj Mađarskoj, Baranji u Hrvatskoj i južnije na području istočne Slavonije, dok je najzapadniji nalaz poznat na lokalitetu Cerine kod Koprivnice (Ložnjak Dizdar i Potrebica 2017: 33). Na prostoru sjeverne Hrvatske pojavljuju se nalazi južne skupine inkrustirane keramike koja ima drugačiji supstrat od sjeverne skupine (Bandi 1984). Na prostoru Transdanubije, inkrustirana keramika obilježava razdoblje kasnog ranog brončanog doba (Ložnjak Dizdar i Potrebica 2017: 33). U Hrvatskoj literaturi uglavnom se tumači kako inkrustirana keramika nastaje iz Kisapostag kulture (Marković 2003; Kiss 2012).

Sav poznati materijal inkrustirane keramike prvi je objavio M. Wosinsky još krajem 19. stoljeća (Krmpotić 2014: 10). F. Tompa (1937) prvi razdvaja transdanubijski materijal u sjevernu i južnu skupinu inkrustirane keramike (Krmpotić 2014: 10). Na osnovi nalaza iz Potisja sjeverna skupina datirana je u vrijeme Toszeg B, a južna je datirana kasnije u Toszeg C (Tompa 1936: 77-78, 87-88). A. Mozsolics navedene skupine definira kao dvije kulture (Vezprem i Szekszard kulture), no Csalog ističe kako unatoč razlikama u dekoraciji, to nije razlog podjela na dvije kulture (Csalog 1942: 119-131). On tu pojavu definira kao dvije skupine iste kulture, te ih zajedno naziva transdanubijskom inkrustiranom keramikom, a također primjećuje i mogućnost diobe južne skupine na dvije faze (Krmpotić 2014:10). Stariju fazu s vidljivim obilježjima Kisapostag kulture i mlađu fazu koju karakterizira bogato ukrašavanje. I. Bona zaključuje kako je jedina komponenta pri razvoju inkrustirane keramike njena prethodnica, Kisapostag kultura (Bona 1992: 37).

Najnoviju sintezu objavila je V. Kiss 2012. godine gdje razrađuje kronologiju, izdvaja sve metalne tipove, te analizira odnose i međusobne veze s drugim istovremenim kulturama, među ostalim i licenskom keramikom (Kiss 2012).

Na području Hrvatske prva arheološka istraživanja transdanubijske inkrustirane keramike vršio je J. Dombay 1943. godine na području Suze, na lokalitetu Vinogradi (Šimić 2000; Kiss 2012). Sljedeće je bilo istraživanje lokaliteta Ciglana kog Belog Manastira gdje su pronađeni nalazi južne skupine kulture transdanubijske inkrustirane keramike (Vinski-Gasparini 1956; Šimić 2000; Kiss 2012). Do najvećeg pomaka u poznavanju transdanubijske inkrustirane keramike

došlo je u posljednjih deset godina, zahvaljujući zaštitnim istraživanjima. Na području uz grad Đakovo registrirano je nekoliko nalazišta naseobinskog karaktera gdje je inkrustirana keramika pronađena u zatvorenim cjelinama: Kuševac-Grabrovac (Martinec 2003), Novi Perkovci-Krčavina (Marković 2007) i Kaznica-Rutak (Hršak i Pavlović 2006).

Valja istaknuti i nekoliko grobova s prostora Baranje: Dardi (Šimić 2000: 56-58), Mali Sakadaš (Šimić 1984), Vardarac (Šimić 2002), Širine kod Belog Manastira (Madiraca i Koprivnjal 2013). Na osnovi malobrojnih podatka o pogrebnom ritualu kulture transdanubijske inkrustirane keramike na prostoru Hrvatske može se zaključiti da njezini nositelji prakticiraju paljevinski ukop pri čemu su ostaci pokojnika položeni direktno na dno rake (Krmpotić 2014: 46). Ovakav način sahranjivanja karakterističan je za južnu skupinu, a pogotovo tijekom mlađe faze kada su pokojnici bili spaljivani zajedno s odjećom i nakitom o čemu svjedoči stanje nalaza u poznatim grobovima (Krmpotić 2014: 46). Prilog u grobovima na prostoru Hrvatske uglavnom predstavljaju nalazi keramičkih posuda manjih dimenzija (Krmpotić 2014: 46). Ponekad se prilažu i drugi keramički predmeti, a metalni predmeti su znatno rjeđi u grobovima. Na prostoru Hrvatske metalni predmeti su pronađeni samo u grobu iz Kopačeva (Krmpotić 2014: 47). Na području Transdanubije u grobovima inkrustirane keramike dokumentirane su i životinjske kosti što upućuje na prilaganje hrane u grobove (Kiss 2012: 243). Tijekom zaštitnih istraživanja na lokalitetu Beli Manastir-Širine otkriveni su ostaci naselja i istovremene nekropole kulture inkrustirane keramike. Tijekom istraživanja otkrivene su dvije vrste grobova – plitko ukopane rake s ostacima spaljenih pokojnika položenim u urne, bez priloga, te većim i dubljim grobnim rakama u koje su bili položeni ostaci spaljenih pokojnika te brojni prilozi keramičkih posuda (Ložnjak-Dizdar et al. 2015: 25). Među drugim tipom grobova mogu se razlikovati oni s manjim i većim brojem posuda kao priloga u grobovima u većim grobnim rakama dimenzija oko prosječno 2 × 3 m (Ložnjak-Dizdar et al. 2015: 25). U nekim grobovima bile su položene i životinjske kosti, također u pojedinim su grobovima otkrivene pravokutne strukture složenih priloga i spaljenih kostiju koje upućuju na moguće sanduke od organskog materijala, vjerojatno drva (Ložnjak-Dizdar et al. 2015: 25). Razlika u pogrebnom ritualu zamijećena između grobova u urni i grobova gdje su spaljeni ostaci pokojnika bili položeni izravno u grobnu raku možda je ovisila o dobi pokojnika prema preliminarnim rezultatima grobova in situ koje je analizirala antropologinja dr. sc. Petra Rajić Šikanjić (Ložnjak-Dizdar et al. 2015: 25).

U okviru keramičke proizvodnje na prostoru Hrvatske moguće je izdvojiti pet osnovnih funkcionalnih oblika: lonce, vrčeve, šalice, zdjele i čaše (Krmpotić 2014: 59). Kronologija keramičkih tipova napravljena je na osnovi zajedničke pojave određenih tipova u zatvorenim cjelinama na području sjeverne Hrvatske te uzimajući u obzir istovrsne nalaze s prostora

rasprostranjenosti kulture izvan Hrvatske (Krmpotić 2014: 72). Kultura transdanubijske inkrustirane keramike podijeljena je na nekoliko faza: faza kasna Kisapostag-rana inkrustirana keramika, starija faza, mlađa faza te kasna faza (Krmpotić 2014: 72-93).

Na području Hrvatske postoji samo jedan apsolutni datum za inkrustiranu keramiku, a na području Mađarske situacija nije puno bolja (Krmpotić 2014: 105). Datum je dobivenom iz uzorka ugljena s lokaliteta Selci Đakovački-Kaznica-Rutak te pripada najstarijem horizontu zatvorenih nalaza, a glasi: 1 Sigma cal. 1941.-1878. g. pr. n. e. (61,5 %) i 1839.-1828. pr .n. e. (6,8 %); 2 Sigma cal. 1965.-1864. pr. n. e. (68,7 %) i 1850.-1773. pr. n. e. (26,7 %) (Krmpotić 2014: 105). Za sada ne postoji ni jedan datum za mlađu fazu kulture transdanubijske inkrustirane keramike. Relativno kronološki kultura inkrustirane keramike na prostoru Hrvatske traje od Br A2 stupnja do Br B1 stupnja (Krmpotić 2014: 108).

6.1.2. Inkrustirana keramika u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Lokaliteti:

- Koprivnica-Cerine III (Marković 1986),
- Koprivnica-Vratnec (Marković 1999),
- Koprivnički Ivanec-Piškornica (Marković 1981)

Koprivnica-Cerine III (Marković 1986)

Sjeverno od grada Koprivnice, s obje strane ceste za Đelekovec nalazi se kompleks arheoloških nalazišta, smještenih na niskim pješčanim dinama koje su vrlo snižene stoljetnim preoravanjima terena (Marković 1986: 152). Položaji su imali razne lokalne nazive, no budući da svojim dobrim dijelom predstavljaju svojevrsnu arheološko-povijesnu cjelinu odlučilo ih se nazvati zajedničkim imenom Cerine budući da je velik dio njiva nosio upravo taj naziv (Marković 1986: 152). Z. Marković i V. Kolarek su prve nalaze rekognosciranjem prikupili još 1983. godine kada su primjetili da izorane lokacije Cerine II i Cerine III imaju posebno velik broj nalaza (Marković 1986: 152). Probno istraživanje na lokalitetu Cerine III počelo se vršiti 1984. godine kada je otvorena jedna sonda. Iduće godine istraživanje se vršilo u četiri sonde veličine 5x5 m, a na taj način je u dvije kampanje bila otvorena površina od sveukupno 135 kvadratnih metara. U S-I već na dubini od 30 cm bilo je pronađeno ognjište, u S-II i S-III pronađeni su dijelovi jama, te je u S-IV pronađena cijela dvodijelna jama (Marković 1986: 152). Tijekom obrade keramičkog materijala s lokaliteta uočena je prisutnost licenske i inkrustirane keramike u istraživanim objektima (Marković 2003: 118). Među tipičnim licenskim oblicima u S-IV uočena je jedna siva

glačana etažna posuda sa žljebovima na vratu (češljasto ispunjeni okomito u slijedu) i s drškom od oboda (ima jedan žlijeb s bijelom inkrustacijom), a na više mjesta vide se tragovi bijele inkrustacije (Marković 1986: 154).

Koprivnica-Vratnec (Marković 1999)

Lokalitet Vratnec prvi je otkrio rekognosciranjem terena I. Zvijerac iz Torčeca (Marković 1999: 179). Nalazi se u katastarskoj općini Peteranec, ali je najbliži Koprivnici, tj. njenom industrijskom predgrađu. Marković (1999) navodi kako su pronađeni ulomci transdanubijske inkrustirane keramike.

Koprivnica-Koprivnički Ivanec-Piškornica (Marković 1981)

Položaj Koprivnički Ivanec-Piškornica zabilježen je na manjoj parceli između dvije livade u prirodnoj potolini na 133 m n. v. U listopadu 1980. godine izvršeno je probno sondiranje brončanodobnog lokaliteta Piškornica kod Koprivničkog Ivanca, očišćen je dio zapuštenog kanala Vratnec, a na livadi Ivana Lipuša postavljena je sonda veličine 1x5 m u kojoj su zahvaćeni dijelovi dviju jama s materijalom licenske i inkrustirane keramike (Marković 1981: 37). Otvorena površina je bila mala, pa se stoga dalo zaključiti samo kako je riječ vjerojatno o jednoslojnom lokalitetu koji ima tanki kulturni sloj ispod sloja oranja (Marković 1981: 37).

6.2. Licenska keramika

Definiranje kulture licenske keramike započinje u prvoj polovici 20. stoljeća objavama materijala koji se svojim rasprostiranjem, kronološkom pripadnosti i tehnološko-tipološkim definiranjem može povezati zajedničkim nazivom. Naziv za licensku keramiku preuzet je od K. Willvonsedera koji prvi uvodi pojam „*Litzenkeramik*“, a odnosi se na način ukrašavanja tipičan upravo za keramiku određenog prostora između istočne Donje Austrije i Gradišća, te zapadne Mađarske i Slovačke (Willvonseder 1937: 24). R. Ložar (1941) koristi i naziv „vrpčasta keramika“ (*Schnurkeramik*) a smatra kako je takva vrsta utiska izvedena pomoću vrpce ili otiscima niti namotane oko tankog štapića (Šimek 1975: 13). S Vuković (1957) također prihvaća i koristi naziv vrpčasta keramika dok S. Dimitrijević koristi naziv koji je predložio Willvonseder, no njegovo mišljenje o samom izvođenju ukrasa se razlikuje te smatra kako se ukras izvodi pomoću nazubljenog kotačića budući da su otisci na posudama nekad preduboki i preoštri da bi se izveli sukanom niti. Među nalazima javlja se i keramika ukrašena vodoravnim linijama koje se sastoje od sitnih okomitih crtica (takav ukras nekad se naziva *Wickelschnurabdruck*) te se smatra da je izveden otiskivanjem niti gusto sukane na štapić ili oko druge niti (Šimek 1975: 14).

P. Korošec u početku je smatrala da se za dekoriranje licenske keramike koristi nazubljeni kotačić, ali kasnije mijenja mišljenje i zastupa tezu o niti ovijenoj oko druge niti zbog finoće ukrasa (Šimek 1975: 14). R. Pittioni licensku keramiku smatra materijalnim dobrom kulture pojedinačnih grobova odnosno on spominje tip Guntrasdorf-Drassburg povodeći se običajem da se značajniji oblici i pojave u arheologiji imenuju prema najreprezentativnijim nalazištima. Willvonseder licensku keramiku smješta u vrijeme Br A1 stupnja, a tipološki ju veže uz kulturu Wieselburg, te navodi kako je ona supstrat za panonsku kulturu Kisapostag (Willvonseder 1937: 24-25). Ukras se izvodi utiskivanjem uzice u mekane, nepečene posude, a trag koji ostaje sastoji se od dubokih lako vidljivih do plitkih, slabo primjetnih otisaka kosih ili okomitih crtica (Šimek 1975: 13, Marković 1992: 23). J. W. Neugebauer 1976. godine objavljuje rad u kojem je među ostalim dio posvećen eksperimentu utiskivanja tkanice u mokru posudu. Naime rezultati eksperimenta ukazuju na činjenicu da u samu posudu nije utisnuta tkanica već je ukras dobiven utiskivanjem pojedinačnih niti, kako bi milimetarski prostor između njih ostao uzdignut što se ne događa prilikom utiskivanja tkanice (Neugebauer 1976b: 22). Ponukan eksperimentom postavlja pitanje odakle dolazi takav način ukrašavanja, je li licenska keramika samostalna kulturna pojava ili samo široko rasprostranjen način ukrašavanja u vrijeme ranog i srednjeg brončanog doba u mnogim kulturama poput Větěrov, Mad`arovce, Kisapostag i Wieselburg kulturi te sve do početka kulture grobnih humaka (Neugebauer 1976: 22). S Willvonsederom se slaže i Patay koji neke ukrase na keramici tumači kao otisak jednostruke uzice ili uzice omotane oko štapića, dok druge ukrase tumači kao otiske tkanine (Patay 1938: 90). Tijekom 20. stoljeća niz autora poput F. Tömördy, J.W. Neugebauer (1976), Z. Benkovsky-Pivovarova (1972) i G. Bandi (1964, 1967, 1969-1979) bavio se licenskom keramikom i njenom problematikom. .

Sustavan pregled istraživanja na području Austrije donosi Benkovsky-Pivovarova 1972. godine te zaključuje kako je početak ove kulture nejasan, a da se poveznice trebaju tražiti u materijalu ukrašenom valovnicom s prostora Slovenije, Hrvatske i Mađarske (Benkovsky-Pivovarova 1972: 209). Smatra kako je starija faza kulture licenske keramike paralelna s klasičnom i kasnom fazom kulture Mad´arovce, sjevernopanonskom kulturom, te kulturom Větěrov što se najbolje vidi kroz utjecaje na materijal. Kontakti s kulturom Větěrov najbolje se mogu uočiti na naselju Böheimkirchen gdje je pronađeno nekoliko licenskih posuda (Neugebauer & Adler 1973: 34). Mlađa faza kulture licenske keramike na prostoru Austrije počinje horizontom srpastih igala dok je odnos Wieselburg kulture i licenske keramike nejasan budući da obje kulture postoje istovremeno i neovisno jedna o drugoj oko Nežiderskoog jezera, a kasnije kultura Wieselburg nastavlja zaseban razvoj u srednjem brončanom dobu (Benkovsky-Pivovarova 1972: 209). Benkovsky-Pivovarova (1972) smatra kako je naziv licenska keramika svakako bolji od naziva

Guntramsdorf-Drassburg kulture pojedinačnih grobova srednjonjemačko-sudetskog tipa, ali ni to nije u potpunosti točno budući da su vidljive tehnološke razlike u pojedinim fazama razvoja.

Bandi u drugoj polovici 20. stoljeća piše o pojavi licenske keramike na području zapadne Transdanubije (1964). On smatra kako male skupine pripadnika kulture licenske keramike dolaze Dunavom na područje Transdanubije i to prvo na područje Tokod kulture Hatvan, a zatim se dalje pomiču do grupe Szigetszenntmiklós-Kisapostag kulture Nagyrév (Bandi 1964: 72). Glavni pravac utjecaja sa zapada u vrijeme druge polovice srednjeg brončanog doba obuhvatio je današnje područje Győr-Sopron, Vas i Veszprém, nakon čega se nositelji licenske keramike pomiču u smjeru sjeverozapad-jugoistok, uz Balaton naseljavaju i jugozapadnu Transdanubiju, s granicom na rijekama Sió, Kapos, Koppany, Zala i Rinya (Bandi 1964: 72). Bandi razlikuje licensku keramiku na području Donje Austrije, Slovenije i Hrvatske koju naziva Guntramsdorf-Drassburg i onu s područja sjeverozapadne Transdanubije koju naziva licenska inkrustrirana keramika te smatra kako se ona razvija na temelju lokalne kulture Zók i novopridošlih pripadnika kulture licenske keramike. (Bandi 1967: 37-38). G. Bandi i T. Kovacs smatraju kako pripadnici kulture licenske keramike žive zajedno s nositeljima kulture grobnih humaka na prostoru jugozapadne Slovačke i sjeverozapadne Transdanubije te tijekom stupnja Br B1 i Br B2 zajedno prodiru na područje južne Transdanubije i međurječja Save i Drave (Bandi & Kovacs 1969: 110-111).

Na prostoru Slovenije prve licenske nalaze s lokaliteta Notranje Gorice objavljuje Schmidt, a nekoliko desetljeća kasnije J. Korošec objavljuje prvi nalaz s lokaliteta Šivčev prekop koji dokazuje kako sojenička naselja na prostoru Ljubljanskog barja nastavljaju postojati u vrijeme ranog brončanog doba (Korošec 1953: 262). Nekoliko godina kasnije P. Korošec objavljuje ostale licenske nalaze s Ljubljanskog barja. Korošec navodi kako je početna teza najprije bila da je ukras izveden otiskom nazubljenog kotačića, no detaljnijom analizom je ustanovila kako se na negativu jasno vidi da je ukras napravljen uz pomoć niti omotane oko druge niti (Korošec 1957: 10). Na kraju zaključuje kako postoje tri načina ukrašavanja licenske keramike. Dvije niti namotane jedna o drugu, nit namotana oko štapića, te otisak tkanice i sva tri su kronološki istovremena (Korošec 1957: 15). Nalaze na temelju paralela s lokalitetima iz Austrije datira u razdoblje ranoga brončanoga doba (Korošec 1957: 15).

S. Vuković prvi donosi podatke o licenskoj keramici na prostoru Hrvatske objavom nalaza iz spilje Vindije (Vuković 1957: 32). Međutim, nakon revizije spomenutog materijala Krmpotić (2016) zaključuje kako je riječ o Kisapostag kulturi, a kasnijim revizijama slična situacija se može uočiti i na drugim lokalitetima s licenskom keramikom (Krmpotić 2016: 79). Na temelju ukrasa keramičkog materijala povlači analogije s lokalitetima Dürnkrut, Drassburg i

Guntramsdorf te navodi kako je ukras izveden otiskom namotane niti, a ne tkanice (Vuković 1957: 33-34). Također povlači analogije s lokalitetima Drassburg i Notranje Gorice na temelju oblika zdjele sa širokim otvorom, kuglastim donjim dijelom i srednje visokim ljevkastim vratom (Vuković 1957: 33-34). Prvo istraživanje licenskog naselja na prostoru Hrvatske vodila je N. Majnarić-Pandžić na lokalitetu Podgorač kod Našica 1973. godine. Tijekom istraživanja na lokalitetu Podgorač ustanovljeno je da je najzastupljenija gruba keramika, dok su fina licenska i panonska inkrustirana keramika podjednako zastupljene (Majnarić-Pandžić 1974: 40).

U sjevernoj Hrvatskoj razdoblje ranog brončanog doba i prijelaza na srednje brončano doba označava licenska keramika (Br A2-Br B1) (Karavanić 2007: 37). Na području Hrvatske licenska keramika se gotovo uvijek nalazi u kontekstu s drugim kulturama, kao na primjer vatinskom kulturom ili inkrustiranom keramikom (Karavanić 2007: 37). Marković licensku keramiku na prostoru Hrvatske dijeli na četiri faze: protolicensku fazu, klasičnu A1/A2 fazu, klasičnu fazu A2 i klasičnu B fazu (Marković 2003). Prvu protolicensku fazu smješta na početak Br A1 gdje je istovremena s klasičnom Kisapostag fazom, Nagyrev II i ranom Hatvan kulturom (Marković 2003: 128). Drugu fazu datira u Br A1/A2 stupanj gdje je ona istovremena s ranom transdanubijskom inkrustiranom keramikom, ranom Vatya kulturom, kasnom Kisapostag kulturom, najkasnijom Nagyrev kulturom i ranom Ottomany kulturom (Marković 2003: 128). Treću fazu datira u Br A2 stupanj gdje ju smješta s Gáta/Wieselburg kulturom, klasičnom transdanubijskom inkrustiranom keramikom, Vatya kulturom, kasnom Hatvan kulturom, ranom vatinskom kulturom i mlađom Ottomany kulturom (Marković 2003: 128). Četvrtu fazu Marković datira u Br B1 stupanj po Reineckeu i povezuje ju s transdanubijskom inkrustiranom keramikom/Szeremle tip, Vatya kulturom/Rakospalota faza, Mad´arovce kulturom/Dolny Peter faza i vatinskom kulturom/Lovas faza (Marković 2003: 128). Apsolutna datacija za Kisapostag kulturu i licensku keramiku na području sjeveroistočne Slovenije smješta spomenute kulture od 2150.-1750. g. pr. n. e. što se može preslikati na prostor Hrvatske (Črešnar 2010).

6.2.1. Licenska keramika u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Lokaliteti:

- Goričan (Marković 1986),
- Jeduševac (Valent et al. 2018),
- Koprivnica-Cerine II i III (Marković 1986),
- Koprivnički Ivanec-Piškornica (Marković 1986),
- Kuzelin (Sokol 1992),
- Ludbreški Ivanec-Polje 2 (Registar 1997),

- Turčišće (Dvorišće)-Močvare Lug
- Novigrad Podravski (Registar 1997),
- Mraclin-Okuje (Vujnović i Burmaz 2009),
- Pavlova pećina (Šošić 2004),
- Pavlovec (Marković 1986),
- Staro Čiče (Karavanić 2007),
- Torčec (Marković 1986),
- Veliki Kalnik (Registar 1997),

Goričan (Marković 1986)

Tijekom označavanja dijela buduće trase naftovoda, koji s jugoistočne strane obilazi Goričan, naselje u Međimurskoj županiji, utvrđeno je postojanje arheološkog nalazišta. Nalazište se nalazi na blagom brežuljku, koji je najprije zvan kota 143, a nalazilo se na sutoku potoka Bereka i kanala Jagodnjaka (Tomičić 1985: 26). Među nalazima koji pripadaju eneolitiku i željeznom dobu izdvojen je nalaz koji pripada ranobrončanodobnoj kulturi licenske keramike, a čini ga ulomak keramike ukrašen karakterističnim ukrasom izvedenim u horizontalnim nizovima (Tomičić 1985: 27).

Jeduševac (Valent et al. 2018)

Lokalitet Jeduševac smješten je na glavici, te južnim i zapadnim padinama istaknutijeg brijega u južnom porječju vodotoka Brzave (Valent et. al 2019: 8). Okolni prostor je pretežno ravničarski s mjestimice istaknutim uzvišenjima, dok je uzdignuto područje središte arheološkog nalazišta koje se širi prema zapadu i jugu (Valent et. al 2019: 8). Najveći broj pronađenih ulomaka keramike pripada prapovijesnim razdobljima, specifično brončanom i željeznom (mlađem) dobu (Valent et. al 2019: 8). Pretpostavlja se da najraniji tragovi brončanodobne kulture pripadaju licenskoj keramici (Valent 2018: 143).

Koprivnički Ivanec-Piškornica (Marković 1986)

Kako je već ranije u tekstu spomenuto u kontekstu inkrustirane keramike 1980. godine započelo je probno sondiranje na lokalitetu kada su otkriveni ostaci licenske i inkrustirane keramike (Marković 1981: 37).

Koprivnica-Cerine II i III (Marković 1986; Registar 1997)

Lokalitet Cerine III, premda već ranije spomenut u kontekstu inkrustirane keramike, ipak sadrži najbrojnije licenske brončanodobne nalaze. U S-II do dubine 50 cm pronađeni su komadi profiliranog i neprofiliranog kućnog lijepa, nekoliko ulomaka keramike i dno licenske amfore te keramika lasinjske kulture (Marković 1986: 152). Nalazi u S-III do 50 cm dubine pripadaju licenskoj keramici i lasinjskoj kulturi. Ulomci licenske keramike pripadaju i gruboj i fino ukrašenoj keramici (Marković 1986: 153). U S-V do dubine od 50 cm pronađeni su ukrašeni ulomci lasinjske keramike, licenska grublja i finija keramika, te ukrašena ranosrednjovjekovna keramika. U licenskoj jami u S-V, koja se mogla pratiti od 50 do 80 cm dubine, nalazio se samo licenski materijal (Marković 1986: 153). Pronađeni su ulomci dvije fine crne glačane posude (jedna od njih je bila ukrašena horizontalnim trakama), te ulomci pet grubo rađenih posuda, od kojih je jedna amfora s ljevkastim vratom i uzdignutim ramenom, te vertikalnim urezima na vratu i ramenu sve do dna posude (Marković 1986: 153). U S-IV pronađeni su lasinjski i licenski nalazi. Grublja licenska keramika je crvene, sive, pepeljaste do smeđe boje. Dio lonaca je ljevkast, jedan ispod ruba ima žlijeb, neki imaju rubove izvijene prema van, jedan ispod ruba ima dvije plastične izbočine (Marković 1986: 154). Fina keramika je crno ili sivo glačana, obod jedne posude je malo zadebljan što upućuje na cilindričan vrat i ima niz licenskih otisaka, dok drugi ima na vratu dva niza licenskih valovnica (Marković 1986: 154). Jama S-IV sadrži dvadeset ulomaka licenske keramike od kojih je petnaest grubljih, četiri su ulomka finija i jedan je dio piramidalnog utega s rupom (Marković 1986: 154). U S-I se miješa lasinjski i licenski materijal. Također spominje nalaze licenske keramike na lokalitetu Cerine II (Marković 1986: 156)

Kuzelin (Sokol 1992)

Arheološki lokalitet Kuzelin nalazi se kraj Zagreba, 15 km sjeverno od Sesveta, na istočnim obroncima Medvednice, smješten na istaknutom brijegu (511 m n/v) iznad naselja Donja Glavnica. Oblikom podsjeća na elipsu dužine otprilike dvije stotine metara, a širine šezdesetak sa zaravnatim platoom koji je podijeljen na dvije razine: uzdignuti središnji dio i niži prsten koji ga okružuje. Lokalitet je otkriven još 1975. godine, a sustavna istraživanja se s kraćim pauzama provode od 1979.-2013. godine pod vodstvom V. Sokola iz Muzeja Prigorja (Obad Šćitaroci et al. 2015: 49). Kasnije se i dalje provode nova nedestruktivna i sondažna istraživanja lokaliteta pod vodstvom Muzeja Prigorja. Kuzelin je višeslojni lokalitet, a njegovi stariji kulturni slojevi pripadaju bakrenom dobu, ranom i kasnom brončanom dobu te mlađem željeznom dobu (Sokol 1992: 27). U vrijeme Rimskog Carstva, Kuzelin ponovno postaje naseljen kao regionalna utvrda

s rimskom vojničkom posadom (Sokol 1992: 27). Razdoblje ranog brončanog doba na lokalitetu Kuzelin je obilježeno nalazima licenske keramike (Obad Šćitaroci et al. 2015: 49).

Ludbreški Ivanac (Marković 1988)

Ludbreški Ivanac je naselje u sastavu općine Rasinja u Koprivničko-križevačkoj županiji. Muzej grada Koprivnice 1982. i 1983. provodi arheološka istraživanja u Ludbreškom Ivancu na položajima Polje 1 i Polje 2. Na položaju polje 2 otkriveni su ostaci lasinjske kulture i licenske keramike, te površinski antički i srednjovjekovni ostatci (Marković 1988: 184)

Mraclin-Okuje (Vujnović i Burmaz 2009)

Na lokalitetu Okuje provodila su se zaštitna arheološka istraživanja 2008. i 2009. godine. Lokalitet se nalazi u Turopolju, južno od Velike Gorice, a sam reljef je pretežno brežuljkast i bogat vodom. Ulomci prapovijesne keramike na lokalitetu pripadali su licenskoj keramici, a definiraju se kao nalazi rubnog dijela onodobnog naselja (Vujnović i Burmaz 2009: 245). Najčešći keramički oblici su bili lonci, vrčevi i zdjele (Vujnović i Burma 2009: 245).

Močvare-Lug(Krmpotić 2016)

Arheološki lokalitet Turčišće, Močvare-Lug smješten je istočno od naselja Domašinca i Turčišća. Područje je prvo istraživano od 1979. do 1986. godine pod vodstvom J. Vidovića i Ž. Tomičića kada su istraživana četiri tumula (Registar 1997: 250). S južne strane lokaliteta teku Crni potok i rječica Trnava (Krmpotić 2013: 190). Lokalitet je već ranije poznat po nalazima željeznodobnih tumula, no uz tumule su istraženi i neki brončanodobni objekti koji prema pokretnim arheološkim nalazima pripadaju kulturi licenske keramike (Krmpotić 2013:1 91). Ulomci keramike su bili ukrašeni ravnim i valovitim linijama otisaka.

Novigrad Podravski (Marković 1988)

Lokalitet je otkriven 1981. godine (Marković 1982: 12). Smješten je s desne strane ceste koja vodi iz Novigrada za Javorovac, jugozapadno od Novigrada. Nedaleko od lokaliteta skreće cesta za Srdinac. Samo nalazište smješteno je na povišenom terenu uz cestu, ispod brijega (Marković 1982: 12).

Pavlova pećina (Šošić 2005)

Tijekom 2004. i 2005. godine vršena su pokusna istraživanja na lokalitetu Pavlova pećina u općini Lobor pod vodstvom Rajne Šošić. Pavlova pećina nalazi se u vapnenačkoj stijeni uz

južne obronke Ivančice (Šošić 2005: 141). Pećina je manjih dimenzija, a sastoji se od jedne prostorije i predšpiljskog prostora (Šošić 2005: 141). Među prapovijesnim ulomcima keramike pronađen je jedan ukrašen metličastim ukrasom koji pripada licenskoj kulturi, što bi značilo da je Pavlova pećina trenutno jedini spiljski lokalitet s tragovima licenske kulture u Hrvatskom zagorju (Šošić 2005: 141). Također je pronađen i ulomak posude ukrašen horizontalnom i valovitom sedmorednom trakom koja je veoma fino izvedena (Šošić 2005: 141).

Pavlovac (Marković 1986)

Ispod Šarutanova brijega, na izoranoj njivi iza kuće Vida Šarutana u Pavlovcu 1978. godine je Z. Marković pronašao veliku količinu kasnosrednjovjekovne keramike, dok je prapovijesnih ulomaka bilo malo (Marković 1978: 6). Zaključeno je da većina prapovijesnih ulomaka pripada lasinjskoj kulturi, ali nekolicina nalaza je bila pripisana licenskoj keramici budući da je podsjećala na jedan licenski ulomak kakav je već otprije bio u Muzeju grada Koprivnice (Marković 1978: 6).

Staro Čiče (Karavanić 2007)

Staro Čiče je naselje u Republici Hrvatskoj smješteno u Zagrebačkoj županiji. Nalazi se u Turopolju, a administrativno pripada sastavu grada Velike Gorice. Na lokalitetu Staro Čiče potvrđeni su nalazi licenske keramike (Karavanić 2007: 39).

Veliki Kalnik (Registar 1997)

Zaštitni arheološki radovi provodili su se na lokalitetu Veliki Kalnik od 2004. godine pod vodstvom L. Okroše Rožić. Na području južnog podzida do ulaznog dijela grada pronađeni su ulomci licenske keramike (Okroša Rožić 2007: 150).

7. Srednje brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Srednje brončano doba jedno je od najslabije istraženih prapovijesnih razdoblja sjeverozapadne Hrvatske (Vinski-Gasparini 1971: 1). Prema dosadašnjim istraživanjima može se pretpostaviti kako se na području zapadno od Belegiš kulture nalazila zajednica u čijoj su materijalnoj kulturi bili primjetni utjecaji kulture grobnih humaka (Vinski-Gasparini 1973).

U nedostatku podataka i slaboj istraženosti srednjeg brončanog doba sjeverozapadne Hrvatske može se izdvojiti još nekoliko izdvojenih samostalnih nalaza koji se mogu tipo-kronološki definirati. Na područja grada Zagreba ili njegove okolice pronađena je ostava koja se sastoji od spiralnih svitaka zlatne žice, karičica sljepoočničarki, te od niza šiljatih limenih tutula (Vinski 1959: 215). Ostava se može povezati s grobom 121 iz Bijelog brda s kojom ju povezuju sljepoočničarke i s ostavom Lovas na osnovi spiralnih svitaka što ostavu datira u Br B1 stupanj (Vinski-Gasparini 1983: 502). Sadržaj ostave je tipičan za srodne zlatne i brončane ostave pogotovo s područja Karpatske kotline (Vinski-Gasparini 1983: 502). Sljedeći nalaz je narukvica iz Križevaca ili okolice koja je po tipu, ukrasu i dataciji slična narukvici iz Bijelog brda, grob 121 koji se također datira u Br B1 stupanj (Vinski-Gasparini 1983: 503). Posljednji primjer nalaza je bodež pronađen u skeletnom grobu u Sigetecu kod Ludbrega koje je teško datirati, no zasad ga se uvrštava u srednje brončano doba (Vinski-Gasparini 1983: 503).

Kao jedan od rijetkih srednjebrončanodobnih lokaliteta može se izdvojiti Moravče-Rošnica (Obad Šćitaroci et al. 2015: 59).

Moravče-Rošnica

Lokalitet se smjestio na južnim obroncima Medvednice na zapadnoj strani doline potoka Moravče ispod brijega Hrtić u naselju Moravče, predio Rošnica (Obad Šćitaroci et al. 2015: 59). Na položaju Rošnica, južno od Šporčeve ulice otkriven je kameni humak 5.5x4.5 m iz razdoblja srednjeg brončanog doba s tri inhumacijska ukopa (Obad Šćitaroci et al. 2015: 59). Pretpostavlja se kako pripada kulturi grobnih humaka, koja je karakteristična za razdoblje srednjeg brončanog doba (Obad Šćitaroci et al. 2015: 59). Uz brončanodobne nalaze pronađeno je i nekoliko zidanih objekata koji se mogu datirati u razdoblje antike (Obad Šćitaroci et al. 2015: 59).

8. Kasno brončano doba i kultura polja sa žarama

Prvu sintezu nalaza kulture polja sa žarama objavljuje K. Vinski-Gasparini 1973. godine. Do tada postoji tek nekolicina članaka koja se bavi kasnim brončanim dobom u sjevernoj Hrvatskoj (Vinski i Vinski-Gasparini 1956). Važno je napomenuti da prve objave sežu još u drugu polovicu 19. i početak 20. stoljeća, kao na primjer objava ostave Šarengrad (Brunšmid 1899-1900). Potrebno je naglasiti kako je većina tih objavljenih predmeta slučajno pronađena i da su okolnosti pronalaska ili nepoznate ili se točnost informacija ne može provjeriti.

Prvi radovi vezani za kulturu polja sa žarama na prostoru sjeverne Hrvatske bili su objavljeni u Viestniku Hrvatskog arheološkog društva i uključivali su prve analize nekropola Krupače, Trešćerovac i Velika Gorica. Objavljene nalaze je sakupila i objavila K. Vinski-Gasparini (1973) kada je kulturu polja sa žarama podijelila na pet faza. Po prvi puta je razmotrila arheološke nalaze s nekropola Virovitica, Sirova Katalena i Zagreb-Vrapče. Nalazi s naselja nisu bili razrađeni budući da su naselja bila slabo istražena u to vrijeme. Sljedeća velika objava K. Vinski-Gasparini bila je Kultura polja sa žarama sa svojim grupama u Praistoriji jugoslavenskih zemalja iz 1983. godine.

U tom radu su sažeta sva saznanja dotad o kulturi polja sa žarama na prostoru Hrvatske i sjeverne Bosne, a definirane su bile i nove grupe Virovitica, Zagreb, Velika Gorica i Dalj. U isto vrijeme je bila objavljena studija o nekropoli Gređani kod Nove Gradiške (Minichreiter 1982-1983). Posebna poglavlja u Praistoriji jugoslavenskih zemalja (Vinski-Gasparini 1983) bila su posvećena ostavama koje su podijeljene u 5 horizonata: 1-Peklenica, 2-Veliko Nabrđe, 3-Kloštar-Ivanić, 4-Miljana, 5- Matijevići. Nakon sinteza iz 1973. i 1983. godine do početka 21. stoljeća uglavnom su objavljivani članci o pojedinačnim lokalitetima i nalazima no znatno su bolje bila istraživana naselja.

J. Dular (2002) koristi termin Virovitica II za grupu Zagreb, no Vinski-Gasparini (1973; 1983) ističe snažan utjecaj grupe Baierdorf-Velatice u grupi Zagreb i drugoj fazi kulture polja sa žarama u Hrvatskoj (Karavanić 2009: 29). Srednje brončano doba zapadnih grupa kulture polja sa žarama na području između rijeka Save, Drave i Dunava je veoma slabo poznato i K. Vinski-Gasparini (1973: 38) svoje zaključke donosi prema informacijama sa samog kraja srednjeg i samog početka kasnog brončanog doba na prostoru Austrije, Češke, Slovačke i Mađarske. Svoje usporedbe K. Vinski-Gasparini donosi na temelju analize materijala s nekropola Virovitica i Sirova Katalena koje datira u Br C i Br D stupanj što se poklapa s trajanjem prve faze kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj (kasni Br C i raniji Br D stupanj relativno kronološki ili kraj 14. st. pr. n. e do otprilike 1230. g. pr. n. e. apsolutno kronološki)

(Karavanić 2009: 25). U svojoj sintezi iz 1983. godine K. Vinski-Gasparini koristi pojam Virovitička grupa za koju govori da je definirana na osnovu nalaza sa istoimene nekropole i nekropole Sirova Katalena (Vinski-Gasparini 1983: 552).

Kontinuitet grupe Virovitica vidljiv je još iz razdoblja srednjeg brončanog doba, no oko grupe Zagreb postoje još uvijek neslaganja (Karavanić 2009: 25). K. Vinski-Gasparini tvrdi kako je početak grupe Zagreb čije se formiranje događa razvijanjem novih elemenata na supstratu grupe Virovitica snažno obilježen širenjem utjecaja Baierdorf horizonta, koja odgovara Ha A1 stupnju (Muller-Karpe 1959: 101-103; Vinski Gasparini 1983: 567). Prema K. Vinski-Gasparini pojam Baierdorf-Velatice trebao bi se koristiti za kulturološki slične manifestacije, dok bi se sama kronologija vezana uz pojam morala pomnije istražiti (Vinski-Gasparini 1983: 567). Veoma je bitno spomenuti lokalitete na kojima se vidi prijelazna faza grupe Virovitica na grupu Zagreb kojih na prostoru Hrvatske nema. J. Dular početak grupe Virovitica stavlja u Br C stupanj, a završetak u sredinu Ha A1 stupnja (Dular 2002: 25), dok K. Vinski-Gasparini stavlja kraj grupe na kraj Br D stupnja i naglaša vidljiv utjecaj Baierdorf-Velatice grupe (Vinski-Gasparini 1973).

Drugu najveću sintezu je objavila N. Majnarić-Pandžić 1998. Snježana Karavanić (2009) se detaljnije bavila prijelazom starije na mlađu fazu kulture polja sa žarama u okviru svog doktorskog rada pod nazivom "Problem prijelaza iz starije u mlađu fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj" iz 2000. godine kada je detaljno analizirala strukturu grobnih priloga s lokaliteta Velika Gorica i pritom ih usporedila sa sličnim nalazima nekropole Dobova. Narednih godina Snježana Karavanić istražuje problematiku kulture polja sa žarama i objavljuje niz radova vezanih uz tu temu (Karavanić 2008; Karavanić 2009; Karavanić 2011).

8.1. Kasno brončano doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

8.1.1. Lokaliteti (naselja) sjeverozapadne Hrvatske

- Lepoglava-Bračkova pećina (Registar 1997)
- Pregrada-Bregi Kostelski (Klemenc, Saria 1939; Registar 1997),
- Petrovsko-Brezovica (Registar 1997),
- Budinjak (Škoberne 1999)
- Koprivnica-Cerine 7 (Registar 1997),
- Križevci-Ciglana (Registar 1997; Tomičić 1999),
- Šenkovec-Čestinka (Čataj 2014)
- Novigrad Podravski-Delovi, Grede 1 (Registar 1997),

- Donja Stubica-Stari grad Donja Stubica (Škiljan 2008),
- Buzadovec-Donje Brdarine (Ložnjak Dizdar 2014)
- Sv. Ivan Zelina-Donje Orešje (Registar 1997),
- Turčišće (Dvorišće)- Močvare (Registar 1997; Krmpotić 2013),
- Zlatar-Gaj (Filipec 2008),
- Lepoglava-Gaveznica, Kameni vrh, (Registar 1997; Pavišić 2007),
- Podsused-Goljački bregi (Pavišić 2007),
- Donja Voća-Goruševnjak (Registar 1997, 124),
- Bojačno-Gradina 1 – Špičak (Klemenc, Saria 1939; Pavišić 1993; Registar 1997; Tomičić 1999; Pavišić 2007),
- Cugovec-Grabrić (Dizdar i Ložnjak Dizdar 2012),
- Zlatar-Gradinovec (Filipec 2008),
- Breznički Hum-Humščak (Šimek 2010),
- Blizna-Jakopovec (Bekić 2011),
- Jalkovec-Police (Bekić 2008),
- Kalnik-Igrišče, Vilhelmova kućica (Vrdoljak 1992; Registar 1997; Pavišić 2007),
- Stubičke toplice-Kamenjak (Klemenc 1938; Lipovac, Ivančan 1993; Pavišić 2007),
- Kosovac-Bregana (Vinski-Gasparini 1973; Vrdoljak 1996; Pavišić 2007),
- Donja Višnjica-Kuča-gora (Špoljar i Đukić 2011),
- Donja Višnjica-Kukelj (Registar 1997, 101),
- Kurilovec-Okretište Velika Gorica jug (Burmaz i Bugar 2006),
- Donja Glavnica-Kuzelin (Sokol 1981; Sokol 1986; Sokol 1994; Registar 1997; Pavišić 2007),
- Novi Marof-Lonja, Gradišće (Šimek 2010),
- Lobor-Majka Božja Gorska (Registar 1997; Tomišić 1999; Filipec 1999; Filipec 2007; Pavišić 2007; Filipec 2008),
- Križevci-Majurec – Gradina (Registar 1997),
- Koprivnica-Miklinovec-Donaščice (Registar 1997),
- Oštrc (Pavišić 2007: 16)
- Zaprešić-Pašinec (Ložnjak-Dizdar 2009),
- Pavlova pećina (Šošić 2005),
- Samostan Klarisa-Gradec (Majnarić-Pandžić 1992; Balen-Letunić 1996; Vrdoljak 1996; Registar 1997; Pavišić 2007),
- Stari grad Krapina (Registar 1997; Tomičić 1995; Tomičić 1999; Pavišić 2007),

- Staro Čiče-Gradišće (Balen Letunić 1996; Vrdoljak 1996),
- Strahoninec-Stara Ves (Kovačić 2006),
- Sv. Križ Brdovečki (Radovčić i Škoberne 1989; Balen-Letunić 1996; Vrdoljak 1996; Ložnjak-Dizdar 2008),
- Križevci-Sv. Martin(Registar 1997; Tomičić 1999),
- Sv. Petar Ludbreški (Vrdoljak 1996; Registar 1997),
- Trnovec Bartolovečki-Šemovec-Šarnjak (Registar 1997),
- Torčec-Pod Vratnec (Registar 1997),
- Novigrad Podravski-Vlaislav-Mulji II (Registar 1997),
- Virje-Volarski Breg (Čimin 2010),
- Bednja-Želimor (Klemenc, Saria 1936; Registar 1997),
- Zlatar-Židovina (Filipec 2000; Filipec 2008; Pavišić 2007),

Bračkova pećina (Registar 1997)

Bračkova pećina se nalazi sjeverozapadno od grada Lepoglave iznad potoka Šumec u Varaždinskoj županiji. Lokalitet je smješten na sjeverozapadnim obroncima planine Ivančice. Ispred pećine manjih dimenzija nalazi se manji plato na 430 m nadmorske visine (Registar 1997: 116). S. Vuković je izvršio sondiranje predšpiljskog prostora 1947. godine, a otkriveni su materijalni ostaci kasnog brončanog doba i kasne antike (Registar 1997: 116).

Bregi Kostelski (Klemenc i Saria 1939: 34; Registar 1997: 72)

Bregi Kostelski su jedno od najviših mjesta na području grada Pregrade. Sam lokalitet kasnog brončanog doba (kultura polja sa žarama) otkrio je oko 1861. godine S. Mlinarić na bivšem posjedu učiteljice Žigrović iz Kostela (Registar 1997: 72).

Brezovica Petrovska (Registar 1997)

Brezovica Petrovska nalazi se u sklopu općine Đurmanec uz rijeku Krapinčicu (Krapinicu) na 534 m nadmorske visine (Registar 1997: 66). Otkriveni su tragovi kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama (Registar 1997: 66; Špoljar i Đukić 2011: 101).

Budinjak- Židovske kuće (Škoberne 1999)

Selo Budinjak nalazi se u sastavu grada Samobora u Zagrebačkoj županiji. Smješteno je na sjeveru Žumberačkog gorja na nadmorskoj visini od 740 m, a istočno od njega prostire se Budinjačko polje. Sam lokalitet čini pretežito željeznodobna nekropola s gradinskim naseljem

koje se nalazi u neposrednoj blizini (Škoberne 1999:14). Naselje je smješteno na uzdignutom položaju kojem se može prići samo s jedne strane opasane bedemom. Većina grobova pripada razdoblju starijeg željeznog doba, no dio asortimana pronađenog u grobovima, poput igli, fibula, narukvica, nanogvica, sjekira, koplja i tipične keramike, pripisuje se kasnom brončanom dobu (Škoberne 1999: 107). Materijal s gradine upućuje na kontinuitet života od kasnog brončanog sve do željeznog doba (Škoberne 2004: 135).

Cerine VII (Registar 1997)

Sjeverno od grada Koprivnice, s obje strane ceste za Đelekovec nalazi se kompleks arheoloških nalazišta čiji su položaji imali razne lokalne nazive no budući da svojim dobrim dijelom predstavljaju svojevrsnu arheološko-povijesnu cjelinu odlučilo ih se nazvati zajedničkim imenom Cerine budući da je velik dio njiva nosio upravo taj naziv (Marković 1986: 152). Tijekom arheoloških istraživanja koje je provodio Z. Marković na položaju Cerine VII koji se nalazi južno od potoka Vratnec otkriveni su materijalni ostaci kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama i mlađeg željeznog doba (Registar 1997: 186).

Ciglana (Registar 1997)

Lokalitet se nalazi na križevačkoj ciglani, 2 km južno od centra grada na obroncima uzdignute grede koje se proteže sve do grada, zapadno od nekad močvarnog nizinskog pojasa (Registar 1997: 175). Tijekom zaštitnog arheološkog iskopavanja od 1981. do 1982. pod vodstvom Z. Homena otkriveni su materijalni ostaci kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama (Registar 1997: 175). Nalazi se sastoje od grubog posuđa, većinom lonaca ukrašenih plastičnom trakom s otiscima prstiju, a od ostalih oblika prevladavaju zdjele uvučenog ruba ukrašene fazetiranjem ili kosim kaneliranjem (Karavanić 2011: 77). Čest oblik na lokalitetu su male bikonične šalice s visoko uzdignutom ručkom, izrađene od fine pročišćene gline (Karavanić 2011: 77). Pronađena je i posuda tip amfore koja ukazuje na nešto raniju dataciju lokaliteta, tj. na kraj srednjeg brončanog doba, kao i nalaz prijenosnog ognjišta (Karavanić 2011: 77). Pronađeni su i metalni predmeti poput igle sa spljoštenom kaneliranom glavicom (čest nalaz u ostavama II faze), topuzaste igle i dlijeta. Kao dokaz metalurške radinosti na lokalitetu navode se kalupi za lijevanje srpa (Karavanić 2011: 77). Lokalitet se datira u II fazu ostava kulture polja sa žarama ili grupu Zagreb-Vrapče (prema Vinski-Gasparini 1983) ili Virovitica II (prema Dular 2002).

Šenkovec-Čestinka (Čataj 2014)

Lokalitet Šenkovec-Čestinka već je ranije spomenut i opisan u kontekstu vinkovačke i Kisapostag kulture. Uz brojne ranobrončanodobne nalaze na lokalitetu, pronađeni su i nalazi kasnog brončanog doba, kulture polja sa žarama (Čataj 2014: 36). Osim ulomaka keramičkih posuda prikupljeno je i nekoliko pršljenova i kamenih nalaza. Od keramičkih nalaza najbrojnija je grubo izrađena keramika, ponajprije lonci velikih dimenzija zaobljenog tijela i ravnog ili lagano izvijenog ruba i lonci izvučenog ruba i zaobljenih ramena (Čataj 2014: 36). Takvi lonci se na prostoru Štajerske datiraju u Ha A do Ha C stupnja (Dular 2013: 29-37; Čataj 2014: 36). Ručke pravokutnog presjeka ukrašene uzdužnim rebrima datiraju se od prijelaza Br C/D do Ha B perioda (Črešnar 2010: 44-45; Čataj 2014: 36). Zaobljene zdjele uvučenog ruba s kosim žljebljenim ukrasima na vrhu ruba u sjeveroistočnoj se Sloveniji datiraju u Ha B3 stupanj, pa skroz do početka starijeg željeznog doba (Dular 2013: 44-45; Čataj 2014: 37).

Delovi (Registar 1997)

Lokalitet Delovi, Položaj Grede 1 nalazi se na farmi za tov junadi, uz most na desnoj strani ceste Delovi-Hlebine. Položaj se nalazi na dominantnom brijegu uz potok, te iznad plodne ravnice s dinama (Registar 1997: 150). Tijekom zaštitnog istraživanja pod vodstvom Z. Markovića pronađeni su materijalni ostaci iz razdoblja kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama, mlađeg željeznog doba i srednjeg vijeka (Marković 1984: 295).

Donja Stubica-Stari grad (Škiljan 2008)

Arheološka istraživanja na utvrdi Donja Stubica započela su 2008. godine pod vodstvom Ivane Škiljan. Lokalitet koji mještani nazivaju “Stari grad, Tahijev breg” smješten je na sjevernim obroncima Medvednice, na 208 m n.v. (Škiljan 2008: 227). Nalazište čini središnje uzvišenje koje je okruženo obrambenim jarkom, te sa sjeverne i istočne strane dodatno zaštićeno padinom i rijekom Topličicom (Škiljan 2008: 227). Nalazi prapovijesne keramike i metala pronađeni su u sloju nivelacije za bedem. Ulomci keramike pripadaju kulturi polja sa žarama, kao i nalaz brončanog srpa koji se može datirati u mlađu fazu kulture polja sa žarama, tj. IV fazu ostava, Ha B1 stupanj (Škiljan 2008: 228).

Buzadovec-Donje brdarine (Ložnjak-Dizdar 2014)

Lokalitet Donje brdarine nalazi se na graničnom području dvije županije, administrativno pripada Koprivničko-križevačkoj županiji, a u katastarskoj podjeli pripada mjestu i općini Buzadovec koje pripada Zagrebačkoj županiji (Ložnjak-Dizdar 2014: 183). Lokalitet je pronađen tijekom

terenskog pregleda doline Glogovnice pod vodstvom Instituta za arheologiju u Zagrebu. Buzadovec-Donje brdarine je višeslojni lokalitet s nalazima lasinjske kulture, kulture polja sa žarama, latenske kulture te nalazima iz razdoblja razvijenog i kasnog srednjeg vijeka (Ložnjak-Dizdar 2014: 185). Nalazi se na prirodnoj zaravni iznad Glogovnice na veoma maloj udaljenosti od lokaliteta Poljana Križevačka (Ložnjak-Dizdar 2014: 185). U izoranim jamama i kućama različitih razdoblja pronađeni su ulomci keramičkim posuda, litike i keramičkih kugli (Ložnjak-Dizdar 2014:185).

Donje Orešje (Registar 1997)

Lokalitet Donje Orešje, točnije položaj Pogorišće, nalazi se sjeverno od grada Sv. Ivan Zelina u Zagrebačkoj županiji. Položaj se nalazi na brežuljku koji ima veoma pogodan strateški položaj. Nekoliko puta su vršena istraživanja prvo 1973. godine pod voditeljstvom I. Šarića, a zatim 1984. godine pod vodstvom D. Balen-Letunić (Registar 1997: 48). Tijekom istraživanja pronađeni su materijalni ostaci kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama (Registar 1997: 48).

Turčišće (Dvorišće)-Gradišće II (Registar 1997)

Lokalitet Turčišće (Dvorišće), to jest položaj Gradišće II jedan nalazi se na nizinskom i blago povišenom terenu pod oranicama na nadmorskoj visini od 146 m. Tijekom istraživanja pronađeni su nalazi iz razdoblja kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama i starijeg željeznog doba (Registar 1997: 250). Na položaju Gradišće II 2013. godine je vršeno arheološko istraživanje pod vodstvom M. Krmpotić, a zamjenica je bila L. Čataj (Krmpotić 2013: 189). Brončanodobni horizont naseljavanja na lokalitetu pripada kulturi polja sa žarama (Krmpotić 2013: 189). Ulomci keramike kulture polja sa žarama potječu iz najviših slojeva koji su bili preorani (Krmpotić 2013: 190).

Gaj (Filipec 2008)

Lokalitet Gaj nalazi se na području grada Zlatara, točnije u Zlatarskim Martincima (Filipec 2008: 10). Gradina se sastoji od dva dijela te zauzima dominantan položaj nad zlatarskim poljem, a prema K. Filipecu (Filipec 2008: 10), vjerojatno pripada razdoblju kasnog brončanog doba.

Gaveznica-Kameni vrh (Registar 1997; Pavišić 2007)

Lokalitet Gaveznica-Kameni vrh nalazi se jugozapadno od centra sela, s lijeve strane ceste Lepoglava-Golubovec na strmoj uzvisini eruptivnog porijekla na sjevernim obroncima planine Ivančice, iznad doline rijeke Presečina na 320 m nadmorske visine (Registar 1997: 117). Na

tom području provodilo se nekoliko rekognosciranja od 1950. godine pod vodstvom S. Vukovića kada su pronađeni materijalni ostaci kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama (Registar 1997: 117). Bitno je napomenuti da je Kameni vrh jedino nalazište ahata u Hrvatskoj (Registar 1997: 117).

Goljački bregi (Pavišić 2007:17)

Goljački bregi nalaze se u sastavu Podsuseda u gradu Zagrebu. Djelomično je istraženo naselje kada su pronađeni nalazi koji upućuju na postojanje brončanodobne infrastrukture koja je kasnije preslojena željeznodobnim slojevima (http://www.kudklas.hr/viscarone-o-povijesti-podsuseda.html 23.6.2020).

Grabrić (Dizdar i Ložnjak Dizdar 2012)

Tijekom zaštitnih istraživanja na lokalitetu Cugovec-Grabrić otkriveni su ostaci prapovijesnog i srednjovjekovnog naselja (Dizdar i Ložnjak Dizdar 2012: 310) Nalazište se smjestilo na izduženom brežuljku koji je razdijeljen blagim udolinama, pri čemu su istraživanja obuhvatila istočne i jugoistočne padine brežuljka (Dizdar i Ložnjak-Dizdar 2012: 310). Na južnom dijelu istraživanog područja pronađeni su ostaci kasnobrončanodobnog naselja. Otkrivene su brojne jame i rupe od stupova koje upućuju na kuće pravokutne osnove uz koje su se nalazili i ukopi kanala (Dizdar i Ložnjak Dizdar 2012: 311). Od keramičkih oblika pronađeni su ulomci lonaca bikoničnog tijela i izvučenog fazetiranog ruba, zdjele zaobljenog tijela i koso kaneliranog ruba, te šalice s visokom ručkom-sve oblici prema kojima se naselje može datirati u Ha B stupanj, odnosno mlađoj fazi kulture polja sa žarama (11.-9. st. pr. n. e.) (Dizdar i Ložnjak-Dizdar 2012: 311).

Gradina I-Špičak

Lokalitet Gradina Špičak nalazi se se na području Zagorskih sela na dominantnom položaju nad lijevom obalom Sutle, na granici između Štajerske i Hrvatskog zagorja (Registar 1997: 66). Početak istraživanja započinje 1986. godine pod vodstvom I. Pavišić kada su utvrđeni nalazi kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama (Registar 1997: 66).

Gradinovec (Filipec 2008)

Lokalitet se nalazi u okolici grada Zlatara, u općini Zajezda. Sam položaj se nalazi na brdu. Pronađena je keramika koja se može datirati u kasno brončano doba, točnije kulturu polja sa

žarama (Filipec 2008: 10). Na brdu se mogu raspoznati i ostaci obrambene arhitekture (Filipec 2008: 10).

Grič, Sv. Marija pod Okićem (Novo Selo Okićko)

Novo Selo Okićko nalazi se na jugoistočnim obroncima Plešivičke gore podno Starog grada Okića u Zagrebačkoj županiji. Tijekom rekognosciranja krajem 20. stoljeća zabilježena je gradina na položaju Grič, uz koju se u literaturi vežu dvije devastirane nekropole (Škoberne 2002:48). Pronađen je i kalup za izradu šupljih sjekira koji bi mogao biti indikator metalurške djelatnosti na tom prostoru (Škoberne 2002: 46).

Gradišće, Samobor (Škoberne 2002: 54)

Gradišće se nalazi 3 km zapadno od grada Samobora u Zagrebačkoj županiji. O lokalitetu ne postoji mnogo podataka u literaturi, no Škoberne (2002: 54) navodi lokalitet kao gradinu pronađenu tijekom rekognosciranja.

Gradec na Plešivici iznad sela Poljanica Okićka (Škoberne 2002: 54)

Gradec se nalazi sjeverozapadno od sela Poljanica Okićka na padinama Plešivice u Zagrebačkoj županiji. Škoberne navodi (2002: 54) kako je tijekom rekognosciranja pronađen lokalitet kasnog brončanog doba.

Gradec pod Okićem (Škoberne 2002: 54)

Lokalitet Gradec nalazi se u blizini Okića na Žumberačkom gorju u Zagrebačkoj županiji. Škoberne navodi kako su tijekom rekognosciranja uočeni nalazi kulture polja sa žarama (Škoberne 2002: 54).

Majdek i Krč (Škoberne 2002: 54)

Majdek i Krč je lokalitet koji se nalazi na Žumberačkom gorju u blizini Plešivice u Zagrebačkoj županiji. Škoberne navodi kako je riječ o gradini otkrivenoj tijekom rekognosciranja (Škoberne 2002: 54).

Gradišće iznad sela Prilipje (Škoberne 2002: 54)

Lokalitet se nalazi na obroncima Plešivice iznad sela Prilipje u Zagrebačkoj županiji. Škoberne lokalitet navodi kao gradinsko naselje kasnog brončanog doba (Škoberne 2002: 54).

Ivančići (Škoberne 2002: 54)

Ivančići se nalaze na obroncima Žumberačkog gorja u Zagrebačkoj županiji. Škoberne navodi da se kasnobrončanodobno naselje nalazi na položaju iznad sela pokraj kojeg je Šumski dvor (Škoberne 2002: 54).

Grabarak zapadno od Japetića (Škoberne 2002: 54)

Grabarak se nalazi na Žumberačkom gorju zapadno od Japetića u Zagrebačkoj županiji. Škoberne lokalitet navodi kao kasnobrončanodobno naselje (Škoberne 2002: 54).

Gradišće iznad Noršić Sela (Škoberne 2002: 54)

Gradišće se nalazi sjeverno od Noršić Sela u Zagrebačkoj županiji. Škoberne navodi kako je lokalitet pronađen tijekom rekognosciranja (2002: 54). U neposrednoj blizini se nalazi položaj Osredak koji bi mogao biti povezan s položajem Gradišće kao dvojna gradina.

Humščak (Šimek 2010)

Brdo Humščak nalazi se u brežuljkastom području zapadnih izdanaka Kalničkog gorja na 375 m n.v. što upućuje na veoma povoljan strateški položaj, a valja i spomenuti bogatstvo vodenih tokova tog područja (Šimek 2010: 222). Tijekom istraživanja uz eneolitičke, antičke i srednjovjekovne nalaze, pronađeni su i materijalni ostaci kulture polja sa žarama. Uz ulomke keramičkih posuda, pronađeni su i pršljenovi, te brončana narukvica (Šimek 2010: 223).

Jakopovec-Blizna (Bekić 2011)

Tijekom izgradnje autoceste Zagreb-Goričan, na kraju klanca između obronaka Varaždin brega, uz rječicu Plitvicu otkriveno je višeslojno naselje Jakopovec-Blizna (Bekić 2011: 65). Najstariji nalazi iz eneolitika pripadaju lasinjskoj kulturi, a slijede nalazi kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama, mlađeg željeznog doba, antike, te srednjeg vijeka (Bekić 2011: 65). Od keramičkih oblika pronađeni su lonci zaobljenog tijela, cilindričnog vrata i izvučenog ruba, lonci ukrašeni plastičnom trakom s otiscima prsta te ulomci ukrašeni kosim i vodoravnim kaneliranjem (Bekić 2011: 65). Osim posuda pronađeni su pršljenovi, kamene alatke i kosti. Nalazi uglavnom pripadaju starijoj fazi kultura polja sa žarama, što se prepoznaje kao razdoblje izrazito jakog baierdorfsko-velatičkog utjecaja (Bekić 2011: 65). Neki nalazi ukazuju i na naseljenost u mlađoj fazi kulture polja sa žarama.

Jalkovec-Police (Bekić 2008)

Lokalitet Jalkovec-Police nalazi se u Varaždinskoj županiji, a istraživanja su provedena pod vodstvom Luke Bekića. Otkriveno je 8 objekata koji pripadaju razdoblju kasnog brončanog doba, tj. kulturi polja sa žarama (Bekić 2008: 207). Posebno je zanimljiv objekt K 8 u kojem je pronađeno 5 cjelovitih posuda. Na početku se pretpostavljalo kako je riječ o grobu, međutim nisu pronađeni nikakvi tragovi spaljenih kostiju (Bekić 2008: 207).

Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1992; Registar 1997, Karavanić 2009, Karavanić i Kudelić 2014, Karavanić i Kudelić 2015, Karavanić i Kudelić 2019)

Arheološki lokalitet Kalnik-Igrišće smješten je u krajobrazu Kalničkog gorja na oko 500 m nadmorske visine. Lokalitet je prvi put istraživao Z. Homen 1987 godine, no uvidjevši značaj lokaliteta pokreće suradnju s Odsjekom za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prva sustavna arheološka istraživanja provedena su u razdoblju od 1988. do 1990. pod vodstvom N. Majnarić-Pandžić. Na položaju Kalnik-Igrišće otkriven je dio naselja iz perioda od 13. do 11. st. pr. n. e. Istraživanja se nastavljaju od 2006.-2019. godine pod vodstvom Snježane Karavanić i Andreje Kudelić s kraćim prekidima.

U istraživanjima od 2006. do danas, važno je istaknuti pronađene ostatke objekta, pretpostavljeno kuće i/ili skladišnog prostora te peć i ognjište, koji su se stratigrafski nalazili iznad spomenutog objekta, vjerojatno korištene u proizvodnji metala, datirani u stupanj Ha B kasnoga brončanog doba prema srednjoeuropskoj kronologiji (Karavanić 2009a: 32). Tijekom istraživanja su otkriveni i keramički ulomci iz starijeg Ha A stupnja na prostoru istočno od navedenih objekata stupnja Ha B, no s obzirom na količinu i usitnjenost keramičkih ulomaka pretpostavlja se da su objekti iz starijeg HaA stupnja uništeni kasnijim intervencijama u Ha B stupnju (Karavanić i Kudelić 2017: 87).

U istraživanjima na lokalitetu Kalnik-Igrišče II pronađeni su nalazi srednjovjekovnog, rimskog, latenskog i brončanodobnog naselja (Karavanić 2007: 56; Karavanić 2008: 64; Karavanić 2014: 211; Karavanić S. et al. 2015: 116), a važno je napomenuti i ostatke naselja lasinjske kulture s lokaliteta Kalnik-Igrišče I s bogatim litičkim materijalom (Karavanić et al. 2012: 72; Karavanić 2014: 215).

Lokalitet na položaju Kalnik-Igrišče II istražuje se i danas pod vodstvom A. Kudelić, a bogatstvo nalaza iz kasnobrončanodobnih slojeva ukazuje na veliku važnost lokaliteta tijekom trajanja kulture polja sa žarama.

Kamenjak (Klemenc i Saria 1939; Pavišić 2007)

Gradina Kamenjak prvi se puta spominje 1939. godine (Klemenc) kao jedno od dva brda u kotlini rijeke Topličice na ulazu u Stubičke toplice. Kasnijim terenskim pregledima 1993. godine T. Sekelj Ivančan i G. Lipovac utvrdile su postojanje arheoloških lokaliteta Kamenjak-vinograd Đurđevića, Kapelu sv. Teodora i Stari grad Lipovac (Pavišić 2007: 15). Nakon prvotnog terenskog pregleda ponovno je detaljnije pregledan sjeverozapadni plato gradine Kamenjak i prikupljeni su ulomci keramike (Pavišić 2007: 15). Jugozapadna, pristupačnija strana gradine je bila opasana zemljanim bedemom s čije se gornje strane vjerojatno nalazilo brončanodobno naselje. Među nalazima bila je naseobinska keramika grublje fakture, ukrašena trakom s otiscima prstiju, ulomak zdjele izvijenog, zaravnjenog oboda, dno lonca i ulomci fine keramike s horizontalnim žljebljenjem (Pavišić 2007: 15). Pretpostavlja se da je vinograd Đurđevića na istočnoj strani gradine moguć položaj kasnobrončanodobne nekropole na što bi upućivali nalazi brončane nanogvice i spaljene keramike (Klemenc 1939: 63-63, Pavišić 2007: 15).

Kičer kraj sela Poklek (Škoberne 2002: 54)

Lokalitet Kičer nalazi se u blizini današnje granice sa Slovenijom kraj sela Poklek u Zagrebačkoj županiji. Položaj se navodi kao naselje kasnog brončanog dobra pronađeno tijekom rekognosciranja (Škoberne 2002: 54).

Kosovac (Vinski-Gasparini 1973:66-67, Pavišić 2007:17)

Kosovac se nalazi u blizini Bregane na rubu Žumberačkog gorja iznad rječice Bregane (Vrdoljak 1996: 179). Dolina toka Bregane predstavlja jedan od prirodnih putova na Žumberak. Sam položaj naselja je s jedne strane nadgledao Žumberak, a s druge strane komunikaciju koja je prolazila dolinom Save (Vrdoljak 1996: 179). U nekoliko navrata objavljivani su slučajni nalazi s lokaliteta (Vinski-Gasparini 1973), a kasnije sustavno istraživanje provodi Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Vrdoljak 1996: 180). Prema tragovima materijalne kulture može se zaključiti kako je naselje na Kosovcu egzistiralo u razdoblju mlađe faze kulture polja sa žarama (Vrdoljak 1996: 180). Pokretne arheološke nalaze činili su ulomci keramičkih posuda grublje fakture, utezi za tkalački stan, velik broj pršljenova, kamenih nalaza te brončane šljake (Vrdoljak 1996: 180). Lokalitetu se paralele mogu pronaći na Gradecu u Samostanu Klarisa, Igrišću kod Kalnika te drugim istodobnim lokalitetima bliskog područja (Vrdoljak 1996: 180).

Kuča-gora (Špoljar i Đukić 2011:101)

Lokalitet je zabilježen 2010. godine tijekom provođenja studentskog projekta *"Arheološki terenski pregled Ivanščice i Ravne gore".* Na temelju prikupljenih nalaza i samog položaja lokaliteta utvrđeno je kako se radi o kasnobrončanodobnoj gradini (Špoljar i Đukić 2011: 101).

Kukelj (Registar 1997)

Lokalitet Kukelj nalazi se na 10 km od Ivanca, a samo brdo pripada sklopu Ravne gore. Na vrhu strmog, stožastog brda nalazi se manji plato, a niže od njega proteže se terasa (Registar 1997: 101). Pokusno istraživanje provodilo se 1986. godine pod vodstvom M. Šimek kada su pronađeni nalazi kanobrončanodobne kulture polja sa žarama, starijeg i mlađeg željeznog doba i antike (Registar 1997: 101).

Kurilovec-Okretište Velika Gorica jug (Burmaz i Bugar 2006)

Arheološko nalazište Okretište Velika Gorica-jug nalazi se južno od naselja Kurilovec, 2 km od Velike Gorice (Burmaz i Bugar 2006: 174). Arheološka istraživanja ukazala su na postojanje prapovijesnog lokaliteta koje pripada najstarijoj fazi kulture polja sa žarama-Virovitičkoj grupi (Burmaz i Bugar 2006: 174). Istraženo je mnogo jama raznih dimenzija i namjena. Pronađen je velik broj keramičkih ulomaka koji ukazuju kako su najčešći keramički tipovi na lokalitetu bili lonci, zdjele i šalice, a najčešći ukras je plastična traka s rebrima ili otiscima prsta (Burmaz i Bugar 2006: 175). Naselje je datirano u Br D i Ha A1 stupanj, tj. 13. st. pr .n. e.

Kuzelin (Sokol 1981:169-185; Registar 1997:50)

Kuzelin je već ranije opisan u kontekstu licenske keramike. Tijekom istraživanja otkriveni su bogati kasnobrončanodobni slojevi i nalazi (Sokol 1981: 171). Riječ je o kulturi polja sa žarama. Lokalitet se i danas istražuje, no nažalost postoji veoma malo objavljene literature o samom brončanodobnom horizontu.

Lonja-Gradišće (Šimek 2010)

Istraživanje lokaliteta Lonja-Gradišće započeto je 2005. godine pod voditeljstvom Marine Šimek. Lokalitet zauzima dva vrha brda Gradišča južno do Novog Marofa poviše udoline Lonjice-pritoke Lonje. Brdo se pruža u smjeru istok-zapad. Uz bogate antičke nalaze nekoliko objekata u južnom dijelu sonde datirano je u kasno brončano doba, kulturu polja sa žarama (Šimek 2010:239). Veći dio keramičkih posuda je bio deformiran i sekundarno spaljen, zbog čega su

neki od ulomaka bili potpuno porozni (Šimek 2010:239). Uz ulomke keramički posuda, pronađen je i dio prijenosnog ognjišta, piramidalni uteg i dva pršljena (Šimek 2010:238).

Majka Božja Gorska (Registar 1997:74; Filipec 2007:411-422)

Lokalitet Majka Božja Gorska nalazi se istočno od glavne ceste i kapele sv. Antona na dominantnom položaju koji se nalazi na strmoj južnoj padini Ivančice na 383 m nadmorske visine (Registar 1997:74). Uz bogate srednjovjekovne nalaze pronađeni su nalazi kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama (Registar 1997:74). Prema materijalnim ostacima naselje je najintenzivnije naseljeno u razdoblju mlađe faze kulture polja sa žarama (Pavišić 2007: 17). Lokalitet se može povezati s drugim istodobnim lokalitetima poput Gradeca-Samostan Klarisa, Goljaka kod Podsuseda, Špičaka u Bojačnom, Kamenim vrhom kod Lepoglave, Budinjakom u Žumberačkom gorju, Kuzelinom kod Sesveta i lokalitetom Igrišće kod Kalnika (Pavišić 2007: 17).

Majurec-Gradina (Registar 181-182)

Položaj na lokalitetu Majurec nalazi se u dvorištu škole između ceste i pruge prema Koprivnici, oko 5 km od Križevaca kraj potoka Glogovnica. U Registru (1997) se lokalitet datira veoma široko (neolitik-brončano doba), no u radu D. Špoljara i A. Đukić iz 2011 je tretiran kao kasnobrončanodobni lokalitet (Špoljar i Đukić 2011: 11).

Miklinovec-Donaščice (Registar 1997: 171)

Miklinovec se nalazi na spoju Cerina i Donaščica, južno od plinske stanice i ulice Miklinovec na izrazitoj ravnici sjeverno od potoka Koprivnice na 137 m nadmorske visine (Registar 1997:171). Na tom prostoru pronađeni su tragovi kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama i srednjeg vijeka (Registar 1997: 171).

Oštrc (Pavišić 2007: 16)

U blizini gradine Lobor nalazi se položaj gradina Oštrc kao istaknuti, visinski položaj (Pavišić 2007: 16). Pavišić (2007) smatra kako je mogla imati obrambenu ulogu u vrijeme kasnog brončanog doba kao osmatračnica.

Pašinec (Ložnjak-Dizdar 2008: 109-112)

Lokalitet je otkriven tijekom terenskog pregleda područja izgradnje HE Podsused koje se nalazi uz rijeku Savu (Ložnjak-Dizdar 2008: 109). Na položaju Pašinec pronađeni su nalazi koji

upućuju na postojanje naselja otvorenog tipa iz razdoblja starije faze kulture polja sa žarama (Ložnjak-Dizdar 2008: 109).

Pavlova pećina (Šošić 2005)

Lokalitet se nalazi uz južne obronke Ivanščice u vapnenačkoj stijeni (Šošić i Kalafatić 2004: 203). Tijekom 2004. i 2005. godine vođena su probna istraživanja pod vodstvom Rajne Šošić. Lokalitet je već ranije u radu opisan u kontekstu licenske kulture, no evidentirani su i nalazi kulture polja sa žarama (Šošić 2005: 142). Od ukrasa na keramici pojavljuju se V- motivi na trbuhu, te ukras plastične trake s otiscima prsta (Šošić 2005:142). Pronađena je i fragmentirana neukrašena brončana igla koja bi svojim dimenzijama i zavoju prije mjesta puknuća mogla upućivati na iglu fibule u obliku violinskog gudala koja je karakteristična na Br D/Ha A stupanj (Šošić 2005: 142).

Samostan Klarisa, Gradec (Majnarić Pandžić 1992)

Prvi konkretni dokazi o postojanju prapovijesnog naselja na Gradecu u Zagrebu otkriveni su u proljeće 1989. godine (Majnarić Pandžić 2009: 201). Na položaju u kompleksu samostana klarisa u Opatičkoj ulici 20 pronađeni su kasnobrončanodobni i srednjovjekovni nalazi i slojevi koji su bili veoma oštećeni čestim građevinskim intervencijama (Majnarić Pandžić 2009: 2001). Netom ispod srednjovjekovnih slojeva pronađeni su fragmenti grube kasnobrončanodobne keramike, mnogo životinjskih kostiju, te plastično ukrašene rešetke ognjišta (Majnarić Pandžić 2009: 201). Pronađene su dvije očuvane otpadne jame ispunjene materijalom poput ulomaka posuda, kostiju, pršljenova i utega za tkalački stan (Majnarić Pandžić 2009. 201). Otkriveni su i ulomci keramike koji se mogu datirati u razdoblje starijeg i mlađeg željeznog doba što ukazuje na kontinuitet i mogućnost praćenja prijelaza brončanog na željezno doba (Majnarić Pandžić 2009: 201).

Stari grad-Krapina (Registar 1997: 72-73)

Lokalitet se nalazi povrh grada Krapine, sjeveroistočno od rijeke Krapinčice na brdu koje se strmo spušta prema uskoj udolini, građen na živoj stijeni iznad špilje na 203 m nadmorske visine (Registar 1997:72). Prva pokusna istraživanja vodi Ž. Tomičić 1994. godine kada istražuje površinu od 2000 četvornih metara (Registar 1997: 72-73). Na lokalitetu su pronađeni ostaci srednjovjekovnog castruma Krapina te nalazi kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama grupe Zagreb prema Vinski-Gasparini 1973. (Registar 1997:73).

Staro Čiče (Balen-Letunić 1994, Vrdoljak 1996:181)

Staro Čiče nalazi se u Turopolju u sastavu grada Velike Gorice u Zagrebačkoj županiji. Na lokalitetu je pronađeno višeslojno naselje smješteno na dobro štićenom platou, na koji se nastavlja močvarno područje (Balen-Letunić 1994: 27). Poznati su tragovi prapovijesnih naselja iz razdoblja neolitika, eneolitika, brončanog i željeznog doba, dok se u kasnom srednjem vijeku tamo smješta groblje (Balen-Letuninć 1994: 27). U slojevima kasnog brončanog doba pronađeno je mnoštvo keramičkih nalaza koji pripadaju grupi Velika Gorica (Balen-Letunić 1994: 27).

Strahoninec-Stara ves (Kovačić 2006)

Početkom 20. stoljeća traje istraživanje lokaliteta Stara ves pod pod vodstvom Branke Kovačić. Lokalitet se smjestio između sela Nedelišće i grada Čakovca na plodnom tlu dravske terase i blizini rijeke Drave i potoka Trnave (Kovačić 2006:130). Tijekom sondažnog istraživanja pronađeno je nekoliko jama koje su datirane u kasno brončano doba, tj. kulturu polja sa žarama. Od keramičkih oblika bili su zastupljeni trbušasti lonci sa zaobljenim ramenom i kratkim cilindričnim vratom, zdjele glatkih površina, uvijenog oboda, te više ili manje izduženog donjeg konusa posude (Kovačić 2006:131). Nađene su i manje zdjele čiji je obod ukrašen kosim kanelurama, te poluloptaste šalice sa koničnim dnom i širokom trakastom ručkom koja nadvisuje obod posude (Kovačić 2006: 131). Od ostalih nalaza pronađeno je nekoliko utega tkalačkog stana (Kovačić 2006: 131).

Sv. Križ Brdovečki (Škoberne 2004; Ložnjak-Dizdar 2008)

Sv. Križ Brdovečki je naselje na dominantnom položaju iznad rijeke Save koje administrativno pripada općini Marija Gorica u Zagrebačkoj županiji. Istraživanja na lokalitetu počela su se provoditi 1987, a nastavljena su uz kraće prekide gotovo dva sljedeća desetljeća (Škoberne 2004: 164). Lokalitet je prvenstveno poznat kao željeznodobno naselje na položaju crkve i po slučajnom nalazu ratničkog groba s poznatom kacigom tipa Sv. Križ (Škoberne 2004:164). Naselje je izvanredno strateški smješteno te nadgleda okolinu i ima vizualnu komunikaciju sa susjednim gradinama (npr. Kosovac) (Škoberne 2004: 164). Unatoč činjenici da lokalitet pripada razdoblju starijeg željeznog doba, vidljiva je tradicija i poneki nalaz kasnog brončanog doba (Škoberne 2004:165).

Sv. Martin (Registar 1997:197)

Sv. Martin nalazi se 4 km južno od Križevaca u neposrednoj blizini mjesnog groblja na blagoj uzvisini, koja pruža dobar pregled nad terenom (Registar 1997: 197). U podnožju lokaliteta nalazi se mnoštvo izvora, a sa zapadne strane prostire se šuma. Pokusno istraživanje 1988. godine vodio je Z. Homen (Registar 1997:197). Pronađeni su materijalni ostaci kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama (Registar 1997: 197).

Sv. Petar Ludbreški (Vrdoljak 1996; Registar 1997: 131)

S. Petar Ludbreški nalazi se istočno od Ludbrega u Varaždinskoj županiji. Prvo istraživanje vodila je K. Vinski-Gasparini 1960. godine, a nakon nje na lokalitetu je istraživala i M. Šimek (Registar 1997: 131). Lokalitet je arheološki veoma bogat, te su na njemu pronađeni materijalni ostaci ranobrončanodobne licenske keramike i kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama, starijeg željeznog doba i srednjeg vijeka (Registar 1997: 131). U kontekstu brončanog doba posebno je važan nalaz metalurške radionice (Registar 1997: 131)

Šemovec (Registar 1997: 132-133)

Lokalitet Šemovac, položaj Šarnjak/Šarnica nalazi se 2 km južno od sela, sjeverno od lijeve obale Plitvice u nizinskom području na 160 m nadmorske visine koje je ranije bilo močvarno (Registar 1997:132). Prvo istraživanje provodila je M. Šimek 1988. godine. Otkriveni su materijalni ostaci kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama, starijeg i mlađeg željeznog doba, antike i srednjeg vijeka (Registar 1997: 132-133).

Torčec (Registar 1997:200)

Lokalitet se nalazi uz lijevu obalu potoka Vratnec i uz cestu Koprivnica-Đelekovec na 131 m nadmorske visine. Rekognosciranjem su otkriveni materijalni ostaci kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama i srednjeg vijeka (Registar 1997:200). Među slučajno pronađenim nalazima su nož, brončano koplje i bodež (Glogović i Miko 2001: 21). Potrebno je spomenuti i nalaz sjekire, mača i koplja koje spominje Marković (1981).

Vlaislav (Registar 1997: 203)

Lokalitet Vlaislav, položaj Mulji 2 nalazi se istočno uz cestu od Vlaislava do Jeduševca u nizinskom kraju s blagim uzvisinama na 130 m nadmorske visine (Registar 1997: 203). Prvo istraživanje vodio je Z. Marković od 1988. do 1989. godine. Pronađeni su materijalni ostaci koji

pripadaju razdoblju eneolitika, kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama i mlađeg željeznog doba (Registar 1997: 203).

Volarski breg (Čimin 2010: 216)
Početkom 2010. godine provodilo se zaštitno arheološko istraživanje lokaliteta Volarski Breg kod Virja pod vodstvom R. Čimina. Među nalazima prepoznati su ostaci naselja iz kasnog brončanog doba (Čimin 2010: 216). Većina brončanodobnih objekata pronađena je u sjevernom dijelu iskopa, a čine ih ostaci jamskih i polujamskih objekata i rupa od stupova. Zidovi su bili načinjeni od kućnog lijepa debljine 10 cm i šiblja (Čimin 2010:217). Nađena keramika je grube fakture i debelih crvenih stijenki, crveno ili sivo pečena s većom primjesom pljeve, sitnog i krupnijeg šljunka (Čimin 2010: 217) . Postoji i manji broj finijih posuda, kao na primjer, šalica s jednom ručkom. Najčešći način ukrašavanja su plastične trake s otiscima prstiju (Čimin 2010: 217).

Želimor (Registar 1997: 97)
Lokalitet Želimor nalazi se 700 m južno od centra sela na strmom brdu iznad ravnice uz potok Čret i rijeku Bednju na 480 m nadmorske visine (Registar 1997: 97). Na vrhu brda može se uočiti izduženi terasasti plato te pristupna rampa s 2 istaknuta položaja (Registar 1997: 97). Ravnice uz lokalitet su u kišnim razdobljima močvarne. Područje su rekognoscirali S. Vuković i M. Šimek (Registar 1997: 97).

Židovina (Filipec 2008: 10, 16; Filipec 2000: 353-361)
Lokalitet se nalazi u blizini grada Zlatara. Na brdu, točnije južnoj padini brda, gdje se nalazi burg Židovina pronađeni su tragovi prapovijesne keramike (Filipec 2008: 10). Ulomci keramike datiraju se u kasnobrončanodobnu kulturu polja sa žarama (Filipec 2008: 10).

8.1.2. Lokaliteti (nekropole) kasnog brončanog doba

Najranijoj fazi kulture polja sa žarama pripadaju tri nekropole (Virovitica, Sirova Katalena, Gređani) otkrivene za vrijeme zaštitnih istraživanja (Karavanić 2009: 43). Većina nalaza s nekropola pronađena je ili slučajno ili tijekom zaštitnih istraživanja (Karavanić 2009: 43). Keramički nalazi u grobovima grupe Virovitica ima veoma ograničene oblike. Veoma su česte duboke zdjele često s cilindričnim vratom, bradavičastim aplikacijama i rebrastim ukrasom na trbuhu (Karavanić 2009: 54). Ručke na posudama urni su često tunelaste. Grobni prilozi se

često sastoje od manjih zdjela s trakastom ručkom, šalica, manjih posuda i kao jedan od glavnih predstavnika kraja srednjeg i početka kasnog brončanog doba, posuda na nozi (Karavanić 2009: 54). Grobni prilozi grupe Barice-Gređani sadrže iste oblike posuda kakve su u grupi Virovitica (Karavanić 2009: 54). Česte su zdjele proširenog ruba koje su se koristile kao poklopac urne ili kao same urne koje su se polagale preko spaljenih ostataka (Karavanić 2009: 54).

Nekropole:

- Moravče-Draščica (Sokol 1996),
- Domašinec-Gorica (Krmpotić 2019) ,
- Zagreb-Horvati (Vinski-Gasparini 1973),
- Krupače (Brunšmid 1898),
- Martijanec (Mihelić 2011),
- Hodošan-Murščak (Krmpotić 2015),
- Sirova Katalena (Vinski-Gasparini 1973),
- Velika Gorica (Vhoffiler 1909),
- Zagreb-Vrapče (Vinski-Gasparini 1973)

Moravče-Draščica (Sokol 1996)

Lokalitet Moravče nalazi se u istoimenom selu sjeverno do Sesveta blizu Zagreba. Nekropola je istraživana u razdoblju od 1981. do 1982. godine (Sokol 1996). Nalazište je otkriveno tijekom istraživanja drugog arheološkog antičkog kompleksa koji se nalazi na istom položaju (Karavanić 2009: 45). Tijekom istraživanja otkriveno je 10 grobova. Grobovi 1, 2, 7, 9 i 10 sadržavali su posudu u funkciji urne i dvije manje zdjele (Sokol 1996: 30). Grobovi 3 i 4 su također sadržavali po tri posude, a grobovi 5 i 6 po dvije. Grob 7 sadržavao je pet posuda: urnu, keramički poklopac s ručkama, 2 manje posude i ulomak keramičke posude (Sokol 1996: 32). Kao žare su se koristili lonci zaobljenog tijela i izvučenog ruba s četirima jezičastim izdancima na rubu i trakastom ručkom ispod ruba (Sokol 2011: 133). S obzirom na ritual ukopavanja i keramičke oblike, nekropola se datira u početak kulture polja sa žarama, odnosno 13. st. pr. n. e. te se pripisuje grupi Virovitica (Sokol 2011: 133).

Domašinec-Gorica (Krmpotić 2019)

Lokalitet Gorica smješten je u naselju Domašinec u Donjem Međimurju na prostoru Međimurske županije. Zbog plavnosti terena ovoga dijela Međimurja za trajno su naseljavanje bile pogodna

samo uzdignute površine. Na takvoj blago povišenoj gredi smješten je i lokalitet Gorica (Krmpotić 2019: 9). Najveći dio Gorice danas se nalazi pod naseljem, a neizgrađeni su ostali samo dijelovi sjeverne padine, gdje se danas uglavnom nalaze samo oranice i voćnjaci (Krmpotić 2019: 9). Istraživanja 2019. godine su se provodila pod vodstvom M. Krmpotić.

Tijekom istraživanja na lokalitetu su pronađeni nalazi koji pripadaju razdoblju eneolitika, brončanog doba, antike i srednjeg vijeka (Krmpotić 2019: 2). Nalaze kasnog brončanog doba čine predmeti iz tri istražena paljevinska groba. U grobu 1 pronađene su amforica, manja polukuglasta zdjela blago uvučenog oboda te šalica s jednom ručkom. U grobu 2 pronađene su amforica, manja kuglasta zdjela blago uvučenog oboda, dok je u grobu 3 bila priložena zdjela uvučenog kaneliranog oboda (Krmpotić 2019: 49). Metalni nalazi, moguće ulomci igle i još jednog neidentificiranog predmeta, pronađeni su samo u grobu 2, no bili su loše očuvani (Krmpotić 2019: 52). Pronađeni grobovi se na temelju nalaza mogu povezati sa susjednom ruškom grupom (Krmpotić 2019: 53).

Zagreb-Horvati (Vinski-Gasparini 1973)

Lokalitet Zagreb-Horvati smješten je u južnom dijelu grada Zagreba uz rijeku Savu. Sam kontekst nalaza nije poznat, ali nalaze je obradila K. Vinski-Gasparini (1973). Vinski-Gasparini obrađene grobove datira u Ha A2 stupanj, tj fazu. III (Vinski-Gasparini 1973). U vrijeme kada su grobovi obrađeni već je izašla publikacija vezana za Velatice kulturu na prostoru Moravske (Rihovsky 1956; 1961) što je omogućilo Vinski-Gasparini da usporedi materijal (Vinski-Gasparini 1973). Pronađene su analogije za posude u funkciji urne u grobu 1 iz Velatica. Posebno su važni za dataciju metalni predmeti. Narukvica s trokutastim presjekom (Vinski-Gasparini 1973: T. 93: 5) je veoma česta u ostavama druge faze i također je pronađena u grobu iz Martijanca (Vinski-Gasparini 1973: T 25: 8,9). Prema Vinski-Gasparini, lokalitet Zagreb-Horvati pripada isključivo u Ha A2 fazu i predstavlja vezu ranije i kasnije faze kultura polja sa žarama (Vinski-Gasparini 1973: 134). Analogije s urnama su vidljive na grobljima, Krupače, Treščerovac i Velika Gorica, koja su datirana u kasniju fazu (Vinski-Gasparini 1973:135).

Krupače (Brunšmid 1898)

Nekropola u Krupačama je otkrivena 1897 godine na položaju Ratičak u Krupačama u Zagrebačkoj županiji. Grobovi su bili uništeni, no rečeno je kako su se sastojali od velike posude u funkciji žare koja je bila pokrivena drugom posudom, a u njoj su se nalazile druga manja posuda u kojoj su bili ostaci pokojnika prekrivena posudom s prilogom metalnih predmeta (Brunšmid 1898: 137). Brunšmid navodi kako je ispod velikog komada spaljene zemlje

pronađena manja posuda koja je sadržavala ostatke pokojnika uz prilog ogrlice, dva fragmenta narukvice, namotana brončana žica koja je vjerojatno ostatak naočalaste fibule (Brunšmid 1898: 137). Među nalazima je S-profilirana posuda u funkciji urne koja je bila pokrivena zdjelom u funkciji poklopca (Brunšmid: T.1:1.2). Unutra je pronađena još jedna manja urna pokrivena šalicom (Brunšmid 1898: T. 1:5, 2). Pretpostavlja se kako je bila riječ o dvostrukom ukopu (Karavanić 2009: 55). Pronađena je još jedna veća urna slična ranije navedenoj, ali nažalost nije sačuvana (Brunšmid 1898: 139). Uz pokojnikove ostatke sadržavala je još i iglu s glavicom u obliku vaze kojoj se analogije mogu pronaći na lokalitetu Velemszentvid, a igla se može datirati na temelju groba na lokalitetu Hadersdorf am Kamp u razdoblje mlađe faze kulture polja sa žarama (Rihovsky 1983: 50). Pronađeni su i metalni nalazi među kojima su bili torkves sa spiralnim završecima, još jedna ogrlica, možda narukvica i dio naočalaste fibule (Brunšmid 1898: 138). Brunšmid (1898: 140) spominje i dvije posude i dva brončana predmeta bez konteksta.

Martijanec (Mihelić 2011)

Selo Martijanec skrasilo se uz rječicu Plitvicu u sjevernom podnožju Varaždinsko-topličkoga gorja. Na ravnome zemljištu zvanom Žgališće 1952. godine pronađena je glinena posuda poklopljena zdjelom, koja je sadržavala spaljene kosti, ukrašenu brončanu iglu i dvije brončane narukvice (Mihelić 2011: 61). Nalaz je bio interpretiran kao grob starije faze kulture polja sa žarama (Mihelić 2011: 61). Prema navodima lokalaca tijekom poljoprivrednih radova često su se nalazili ulomci keramike, a treba i spomenuti nalaz žare iz 1936. godine, no nijedan od tih nalaza nije sačuvan (Mihelić 2011: 61). Tijekom 1957. godine arheološka ekipa pod vodstvom Z. Vinskog i K. Vinski-Gasparini na tom je području otvorila još nekoliko sondi (Mihelić 2011:61). Cjelovitih i neporemećenih ukopa nije bilo, ali su u nekoliko probnih sondi pronađeni ulomci keramike kulture polja sa žarama (Mihelić 2011:61).

Hodošan- Murščak (Krmpotić 2015)

Lokalitet Murščak smješten je nekoliko kilometara sjeveroistočno od naselja Hodošan sjeverno od autoceste Zagreb-Goričan. Voditeljica istraživanja bila je M. Krmpotić, djelatnica Hrvatskog restauratorskog zavoda. Nalazi se sa sjeverne strane rječice Trnave, a od današnjeg toka Mure udaljen je oko 2 km. Murščak je nizinsko područje u Međimurskoj županiji koje se nalazi u okviru Regionalnog parka Mura-Drava (Krmpotić 2015: 5).

Na lokalitetu su pronađeni ostaci prapovijesnog eneolitičkog naselja, kasnobrončanodobni grob i ostaci antičkog naselja. Prema radiokarbonskim datumima brončanodobni grob se može

smjestiti u završnu fazu kulture polja sa žarama, a budući da je smješten u prirodnom zemljanom humku može se povezati i sa samim početkom starijeg željeznog doba (Krmpotić 2015: 24). Paljevinski grobovi smješteni u humak ili tumul s prijelaza kasnog brončanog na starije željezno doba poznati su također i s lokaliteta Budinjak (Škoberne 2004).

Sirova Katalena (Vinski-Gasparini 1973)

Nekropola se nalazi u naselju Sirova Katalena kod Đurđevca. Prvi put je istraživana 1966. godine. Vinski-Gasparini pretpostavlja da je sama nekropola pokrivala mnogo veće područje, no da je znatno smanjena i oštećena poljoprivrednim radovima (Vinski-Gasparini 1973: 44). Sveukupno je istraženo jedanaest grobova, od kojih su objavljena prva četiri i posljednja dva (Karavanić 2009: 43). U grobu 1 pronađena je posuda koja je bila u funkciji urne i zdjela koja je vjerojatno bila u funkciji poklopca (Vinski-Gasparini 1973: T.14.2). Grob 2 je sadržavao više materijala. Posudu u funkciji urne, drugu manju posudu koja je služila vjerojatno kao poklopac (Vinski-Gasparini 1973: T 14:5, 6) i dodatne četiri posude (Vinski-Gasparini 1973: T. 14:5, 6, 8, 7). Ostatak objavljenih grobova ima sličan asortiman (Karavanić 2009: 45).

Velika Gorica (Hoffiller 1909, Karavanić 2009)

Lokalitet Velika Gorica nalazi se u neposrednoj blizini grada Zagreba u samom središtu današnjeg grada Velike Gorice koji je smješten u blizini rijeke Save u Zagrebačkoj županiji. U njegovoj blizini nalazi se i lokalitet Dobova koji je udaljen samo 37 km zračne linije od Velike Gorice. Oba lokaliteta se nalaze na prijelaznom području iz donjeg u gornji tok rijeke Save između planine Medvednice, Žumberka te Samoborskog gorja i Brdovečkog prigorja (Karavanić 2010: 83).

Tipologija nalaza na tim lokalitetima ukazuje na njihovu povezanost i srodnost iako se u literaturi lokalitet Dobova pripisuje dobovsko-ruškoj grupi (Karavanić 2010: 83). Gabrovec (1983: 55) navodi da je povezivanje nekropola u Podravlju i Posavlju u jednu grupu, dobovsko-rušku izveo Starè (1953), ali naglašava da je keramički fundus podravskih nekropola i naselja u potpunosti specifičan i ograničen na svoj jedinstven prostor. On smatra da bi se te dvije grupe trebale zasebno promatrati. U slučaju da se te dvije grupe odjele jedna od druge, Gabrovec svakako smatra da bi se dobovska grupa trebala analizirati zajedno s nekropolom Velika Gorica (Karavanić 2010:83). Prva istraživanja na lokalitetu Velika Gorica započela su još početkom 20. stoljeća pod vodstvom Viktora Hoffilera (1909) koji je na položaju Visoki brijeg zabilježio 200 grobova kasnog brončanog doba.

U funkciji žare bila je posuda pokrivena manjom posudom dok kremirane kosti nisu uvijek bile unutar posude već su ponekad bile položene sa strane u blizini žare (Karavanić 2009: 57). Uz kosti su pronađeni ostaci metalnih predmeta koji su također bili položeni izvan žare ali u njenoj blizini. Žare se nisu najbolje sačuvale zbog loše keramičke produkcije i vlažnosti tla što je još zabilježeno i na lokalitetima Krupače i Trešćerovac (Hoffiler 1909: 122). Na samom lokalitetu pronađeno je ukupno 296 grobnih priloga (Karavanić 2009: 65). Svi pronađeni predmeti su analizirani neovisno o tome je li kontekst njihovog pronalaska bio poznat što može predstavljati problem pri kasnijoj interpretaciji. Još jedan od metodoloških problema predstavlja velika fragmentiranost nekih tipološki relevantnih nalaza, to jest ako se neki fragmenti nisu mogli spojiti u jedan nalaz tretirani su kao dva zasebna nalaza. (Karavanić 2009: 65). Najčešći tipovi takvih nalaza su bile narukvice i ogrlice. Najmnogobrojniji tip grobnih priloga na lokalitetu bile su narukvice od kojih je 96 nađeno u zatvorenim grobnim cjelinama. Drugi najčešći nalaz su bile keramičke posude i ogrlice. Neki grobovi sadržavali su samo jednu posudu, obično fragmentiranu, koja je moguće predstavljala žaru s ostacima paljevine. Druga mogućnost je da je posuda predstavljala grobni prilog i nije imala funkciju žare. Najčešći tipovi posuda koji su pronađeni u grobovima su šalice i zdjele dok su lonci s rupom najčešće korišteni kao žare (Karavanić 2009: 65).

Zagreb-Vrapče (Vinski-Gasparini 1973)

Lokalitet Zagreb-Vrapče nalazi na u zapadnom dijelu grada Zagreba. Na nekropoli je sačuvano samo pet grobova kao što je često slučaj (Vinski-Gasparini 1973: 83). U grobu 1 pronađena je zdjela u funkciji žare, pronađena su i tri brončana predmeta: dvostrana britva, pinceta i igla (Vinski-Gasparini 1983: T. 87:1-4). U grobu 2 pronađene su dvije posude i jedan brončani predmet: vitica za kosu (Vinski-Gasparini 1983: T. 87:5-7). u grobu 3 i 4 su pronađene posude okruglog tijela bez ikakvih databilnih karakteristika (Karavanić 2009: 54). Grob 5 je sadržavao posudu u funkciji urne, nekoliko ostalih keramičkih predmeta. Amfora pronađena u grobu ima cilindričan vrat s horizontalno izvučenim rubom i dvije trakaste ručke u čemu se vidi snažna tradicija kasne faze kulture grobnih humaka srednjeg Podunavlja (Karavanić 2009: 54). Također je pronađen ulomak posude s fazetama na trbuhu što je karakteristika Ha A1 stupnja i grupe Zagreb (Vinski-Gasparini 1973: T. 24:8, a analogije se mogu pronaći među nalazima naselja Kalnik-Igrišće (Karavanić 2009:54). Vinski Gasparini (1973: 69) povezuje grobove s grobovima na nekropolama: Baierdorf, Gemeinlebarn i Illmitz.

8.1.3. Ostave

Vinski-Gasparini tvrdi kako je područje između rijeke Save i Drave, zatim područje Banije, Korduna i Bosanske posavine, područje bivše Jugoslavije koje je najbogatije ostavama (Vinski-Gasparini 1983: 647). Prva publikacija ostava izašla je krajem 19. stoljeća, a uključivala je nalaze iz Arheološkog muzeja u Zagrebu (Ljubić 1889). Holste (1951) opisuje trinaest ostava s područja Hrvatske i Vojvodine, D. Garašanin (1954) objavljuje nalaze iz Beograda, a K. Vinski-Gasparini i Z. Vinski prvu malu sintezu ostava sa područja Hrvatske i zapadnog Srijema (Vinski i Vinski-Gasparini 1956: 80-90). Dva desetljeća kasnije K. Vinski-Gasparini (1973) donosi prvu detaljnu sintezu koja je uključivala periodizaciju kulture polja sa žarama uglavnom izgrađenu na nalazima iz ostava, ali također je uključila i nalaze iz grobova i naselja koji su tada bili poznati. Od ukupno 62 ostave kasnog brončanog doba sa prostora Hrvatske, jednu je pripisala prvoj fazi ostava, 28 ih je pripisala drugoj fazi, 7 trećoj fazi, 8 četvrtoj fazi, a 12 petoj fazi (Vinski-Gasparini 1973: 77-78). Primjećuje kako se gotovo sve ostave druge faze nalaze u sjevernoj Hrvatskoj s izuzetkom ostave Marina kraj Trogira (Vinski-Gasparini 1973: 77). Sljedeću veliku sintezu Vinski-Gasparini objavljuje u Praistoriji Jugoslavenskih zemalja IV (Vinski-Gasparini 1983). U publikaciji iz 1983. Vinski-Gasparini imenuje horizonte prema tipičnim ostava te faze: I-Peklenica, II-Veliko Nabrđe, III-Kloštar Ivanić, IV-Miljana, V-Matijevići (Vinski-Gasparini 1983: 652-667). Vinski-Gasparini navodi kako je sada broj ostava između Save i Drave 48, tj. dodatnih pet je nađeno u regiji uz rijeku Savu, blizu rijeka Kupe, Korane i Une, a ostalih 15 dolazi s područja sjeverne Bosne. Ponovo prepoznaje tri grupe ostava: grupa Slavonija i Baranja sadrži 33 ostave, grupa Podravina, Međimurje i Zagorje ima 15 ostava, a Balkanska grupa koja se nalazi južno od Save i Kupe ima 20 ostava (Vinski-Gasparini 1983: 651). B. Težan krajem 20. stoljeća donosi detaljnu kartu svih ostava starije i mlađe faze kulture polja sa žarama na području bivše Jugoslavije (Teržan 1995: 333). Ona ostave povezuje s područjem južne Panonije, te govori kako širenje ostava tijekom rane i srednje faze kulture polja sa žarama zapravo pokazuje širenje same kulture između Br D i Ha A2/B1 stupnja (Teržan 1995: 333). Kao karakteristika ostava s južnog dijela Karpatske kotline, uključujući ostave između Save i Drave, navodi se velika količina nakita (Teržan 1995: 334). B. Teržan također poput Vinski-Gasparini ukazuje na činjenicu da se tijekom Ha A1 stupnja pojavljuje veći broj ostava, a nakon toga njihov broj opada prema mlađoj fazi kulture polja sa žarama, što se također primjećuje na području Mađarske, no nema objašnjenja za to (Vinski-Gasparini 1973; Teržan 1995). Ona također primjećuje na nalazima iz Slovenije kako se broj nalaza u grobovima povećava kada broj ostava počinje opadati, a kao razlog navodi promjene u kasnobrončanodobnoj religiji (Teržan 1995: 337). Turk (1996) također nabraja ostave i detaljno

ih opisuje navodeći sve postojeće kronologije, te on smatra kako ostava Peklenica zapravo ne pripada prvoj fazi, već da bi trebala pripasti drugoj fazi ostava (Turk 1996: 108). Svoje tvrdnje temelji na nalazu mača tipa Tenja, a također tvrdi kako veće igle s makovičastom glavicom nisu korisne za dataciju (Turk 1996: 108-111).

Vinski-Gasparini (1973) definira faze ostava koje vremenski izjednačava s Müller-Karpeovom periodizacijom: prva faza/kasni Br C stupanj i raniji Br D stupanj (od kraja 14. stoljeća do 1230. g. pr. n. e.), druga faza/kasni Br D stupanj i Ha A1 stupanj, od 1230. g. pr. n. e. do 1100. g.pr.n.e, treća faza/Ha A2 stupanj, od 1100. g. pr. n. e. do 1000. g. pr. n. e., četvrta faza/Ha B1 stupanj i djelomično Ha B2 Stupanj, od 1000. g. pr. n. e. do 850. g. pr. n. e. i peta faza/djelomično ha B2 stupanj i većina Ha B3 stupnja, od 850. g. pr. n. e. do 750./700. g. pr. n. e.

K. Vinski-Gasparini smatra kako su ostave imale više funkcija (Vinski-Gasparini 1983: 650). Kao većina istraživača i ona prepoznaje dvije vrste ostava: sakralne i profane. Sakralne ostave su one votivne ili kultne prirode, te sadrže jedan, dva ili tri predmeta koji ponekad pokazuju tragove gorenja (Karavanić 2009: 93). Profane ostave uključuju ostave ljevača bronce, putujućih metalurga ili najčešće predstavljaju pohranjena materijalna dobra (Vinski-Gasparini 1983: 650). Vinski-Gasparini naglašava kako se ne smije zanemariti mogućnost da su ostave bile pohranjene na sigurno za vrijeme opasnosti kako postoje slučajevi u antici i srednjem vijeku (Vinski Gasparini 1983:650). Karakteristika ostava s područja južne Panonije je da uključuju slomljene komade bronce, te Vinski-Gasparini smatra kako nemaju kultno značenje, već su neka vrsta skrivenog blaga (Vinski-Gasparini 1983: 650). Prema K. Vinski-Gasparini postoji mogućnost da su ostave bile zakopane u blizini naselja te su korištene kao materijalno dobro ili kao sredstvo plaćanja (Vinski-Gasparini 1973:78). B. Hänsel s druge strane tvrdi da su ostave morale biti deponirane u vrhuncu razvoja i prosperiteta zajednice i ne vidi smisao u tome da ostave budu pokazatelj opasnih razdoblja (Hänsel 1997: 13).

8.1.3.1. Ostave sjeverozapadne Hrvatske

Ostave sjeverozapadne Hrvatske:

- Apatovac-III. faza (Vinski-Gasparini 1983: 660),
- Belica-Ciglana-III. faza (Vinski-Gasparini 1983: 660),
- Budinšćina-II. faza (Vinski-Gasparini 1983: 654),
- Donja Poljana-II. faza (Vinski-Gasparini 1983: 654),
- Ivanec Bistranski-IV. faza (Vinski-Gasparini 1983: 662),

- Kamena Gorica-V. faza (Vinski-Gasparini 1983: 665),
- Kloštar Ivanić-Ciglana- III. faza (Vinski-Gasparini 1983: 660),
- Legrad-V. faza (Vinski-Gasparini 1983: 666),
- Miljana-IV. faza (Vinski-Gasparini 1983:662, 664),
- Peklenica-Rudnik-I. faza (Vinski-Gasparini 1983: 652-654),
- Podrute-II. faza (Vinski-Gasparini 1983: 654),
- Poljane-II. faza (Vinski-Gasparini 1983; Kulenović i Alečković 2003),
- Pustakovec-II. faza (Glogović 2000: 106),
- Savski Marof-IV. faza (Cvitković 2003: 22)
- Struga-II. faza (Vinski-Gasparini 1983: 654),
- Topličica I-II. faza (Vinski-Gasparini 1983: 654),
- Topličica II-II. faza (Vinski-Gasaprini 1983: 654),
- Zagreb-Dežmanov prolaz-II. faza (Vinski-Gasparini 1983: 654),
- Zagreb-Medvedgrad-II. faza (Vinski-Gasparini 1983: 654).

I. faza ostava:

Peklenica-Rudnik I (Glogović 2000)

Ostava je 1925. godine pronađena u ugljenokopu kraj rijeke Mure. Sadrži ukupno 15 predmeta i može se datirati u Br D stupanj, odnosno 13. st. pr. n. e. U ostavi su pronađena 4 mača, bodež, 5 igala, 3 srpa i 2 sjekire (Mihelić 2011: 39-44). Prva dva mača imaju jezičastu dršku te pripadaju tipu Sprockhoff Ia, odnosno dulji mač pripada Annenheim tipu, a kraći Traun tipu po Shaueru (1971) (Vinski-Gasparini 1983: 652), no u novijoj literaturi Mihelić navodi kako pripadaju tipu Tenja po Hardingu (Mihelić 2011: 39). Treći mač pripada tipu s pločicom za pričvršćivanje drška, bez naglašenog središnjeg rebra na sječivu, Mihelić navodi kako pripada tipu Aranyos prema Hardingu (Mihelić 2011:43). Navedena tri mača karakteristična su za Br D stupanj, a pojavljuju se već u Br C stupnju (Vinski-Gasparini 1983:653). Četvrti mač odudara od ostalih mačeva, prije svega u kronološkom smislu (Mihelić 2011:43). Izdužene igle s makovičastom glavicom također su karakteristične za Br D, a u više slučajeva se javljaju s još jednim predmetom koji sadrži ostava Peklenica, bodežom sa trokutastom pločicom za nasad (Mihelić 2011: 43). Šuplje sjekire i srpovi ne predstavljaju materijal osjetljiv za datiranje (Vinski-Gasparini 1983: 654). Budući da se pretpostavlja kako nisu poznati svi predmeti iz ostave ne može se točno pretpostaviti koliko je točno predmeta sadržavala.

II. faza ostava

Budinšćina (Glogović 2000)

Ostavu je pronašao I. Kolar tijekom radova na njivi 1962. godine. Ukupno je bilo otkupljeno 247 komada bronce od kojih su neki spojeni što je dalo konačnu brojku od 220 brončanih predmeta (Mihelić 2011: 51). Najzastupljenije komade u ostavi čine komadi sirove bronce, srpovi, šuplje sjekire, sjekire sa zaliscima te mačevi (prema Hardingu, mač s pločicom za pričvršćivanje drška, mač s trnom za nasad drške tipa Arco, mačevi s jezičcem tipa Reutlingen, Mihovo, Novigrad, Krško te mač s punokovinskom drškom i poprečnim zadebljanjima srodan tipovima Schwaig i Erlach), zatim koplja, dijelovima posuda i pojaseva od raskucanog brončanog lima (Mihelić 2011: 51). Iako se većina predmeta može datirati u Br A1 stupanj, odnosno u 12. st. pr. n. e, postoji nekoliko predmeta starijeg datuma (Mihelić 2011: 51).

Donja Poljana (Glogović 2000)

Donja Poljana nalazi se oko 6 km istočno od Varaždinskih Toplica, sjeverno od sela, na obroncima Topličkog gorja, na padinama koje se spuštaju južno na rijeku Bednju (Glogović 2000: 104). Ostava je pronađena 1940. godine tijekom poljoprivrednih radova u vinogradu, a pobliži podaci o nalazima nisu poznati (Glogović 2000: 104). Poznato je samo da je ostava raznesena, a sačuvana su samo 3 srpa i jedan komad sirovine (Vinski-Gasparini 1973: 179). Nalazi iz ostave čuvaju se u muzeju u Varaždinskim toplicama.

Podrute (Glogović 2000)

Nalazište selo Podrute nalazi se uz staru prirodnu komunikaciju koja presijeca Ivanščicu u smjeru sjever-jug (Glogović 2000: 106). Ostava je pronađena u glinenom ćupu prilikom izgradnje zagorske željeznice. Pronađeno je trideset komada metala među kojima su keltovi, koplja, ulomak mača, ulomak noža, limovi od posude, deformirana fibula…(Glogović 2000: 106). Cijeli su sačuvani samo jedan kelt i jedno koplje (Glogović 2000: 106).

Poljane (Glogović 2000)

Poljane se nalaze na području grada Koprivnice u blizini Novigrada Podravskog. Ostava je pronađeno 1999. godine tijekom istraživanja položaja Poljana koji se nalazi 2 km od naselja Delovi (Karavanić 2000: 101). Pronađeno je 5 metalnih predmeta: 3 tuljaste brončane sjekire, srp i brončana tuljasta sjekira s izrazito proširenim sječivom (Kulenović i Alečković 2003: 157-158).

Pustakovec (Glogović 2000)

Ostava je pronađena u blizini Koprivničkog Ivanca 1961. godine tijekom poravnavanja zemljišta na rubu polja (Glogović 2000: 106). Naredne zime je pronađeno još komada metala. Ostava sadrži 6 čitavih srpova, jedan kelt, jednu sjekiru sa zaliscima, torkvese, 3 narukvice i nešto sitnijeg nakita (Glogović 2000:106). Ostatak ostave čine fragmenti britvi, pojasni limovi, ulomci fibule i pile te ostaci lijevanja i pet ingota u obliku pogače (Glogović 2000: 106). U ostavi ima najviše komada nakita, a slijede srpovi (Glogović 2000: 106).

Struga (Glogović 2000)

Selo gdje je pronađena ostava nalazi se oko 6 km sjeveroistočno od Ludbrega u nizini Drave (Glogović 2000:106). Ostava je pronađena 1931. godine. Dio ostave je uništen, a sačuvani je ostalo 17 komada bronce, sve ulomci: narukvice, disk, dugme, srp, dijelovi posude (Glogović 2000:109). Od svih nalaza dosad je nacrtano 7 predmeta no ima još i sirove bronce.

Topličica I (Glogović 2000)

Ostava je pronađena 2.5 km zapadno od kanjona koji presijeca Ivanščicu i čini prirodnu komunikaciju sjever-jug, a nalazi se između sela Gotalovec i Topličice (Glogović 2000: 109). Komadi metala pronađeni su u ćupu koji nije sačuvan, a među njima je pronađeno 50 komada bronce (Glogović 2000: 109). U ostavi je pronađeno više sjekira sa zaliscima nego keltova (Glogović 2000: 109).

Topličica II (Glogović 2000)

Ostava Topličica II pronađena je na položaju pokraj kamenoloma udaljenom 1.5 km od sela Topličica (Glogović 2000: 109). Nalaz ostave je pronađen otprilike 1 km udaljenosti od nalaza ostave Topličica I. Dio ostave je uništen, a preostalo je 10 srpova (Glogović 2000: 109).

Zagreb-Dežmanov prolaz (Glogović 2000)

Ostava je pronađena 1949. godine prilikom gradnje kuće u Dežmanovoj ulici u Zagrebu. Većim dijelom je uništena, a preostalo je samo 8 predmeta: igla, koplje, srpovi, te dva grumena bakra, netipična igla s okruglom glavicom i zadebljanim narebrenim vratom (Glogović 2000: 109). Ostava se nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Zagreb-Medvednica (Glogović 2000)

Ostavu su 1959. godine pronašli planinari kraj ruševina srednjovjekovnog grada Medvedgrada na Medvednici. Dio te ostave je izgubljen, no ostalo je sačuvano 26 predmeta među kojima su: narukvice, mnogo prstena i privjesak (Glogović 2000: 106). U ostavi su pronađene otvorene narukvice zaobljenih krajeva s uzdužnim grebenastim rebrom koje inače nisu tipične u ostavama ovog prostora (Glogović 1989: 33), a trapezasti privjesak je identičan pronađen onome u ostavi Kloštar Ivanić Glogović 2000: 106).

III. faza ostava

Apatovac (Glogović 2000)

Apatovac se nalazi u Koprivničko-križevačkoj županiji. Sama ostava pronađena je na uzvisini, pod vinogradima u blizini izvora (Glogović 2000: 103). Tijekom poljoprivrednih radova 1930. godine pronađen je bakreni kotlić s ostavom (Glogović 2000: 103, 104). O ostavi je poznato da je težila 15 kg, a ostala su sačuvana samo 4 predmeta (ogrlice, koplje i okov) (Glogović 2000: 104). Taj materijal se čuva u Gradskom muzeju u Bjelovaru i u Gradskom muzeju u Križevcima. Veliki dio materijala iz ostave je navodno rasprodan (Glogović 2000: 104).

Belica-Ciglana (Glogović 2000)

Ostavu su 1964. godine na povišenom terenu pronašla dva radnika blizu ciglane prilikom priprema za kopanje gline (Glogović 2000: 104). Posuda u kojoj se nalazila ostava se navodno raspala, a nisu ni sakupljeni svi predmeti (Glogović 2000: 104). Međutim, sveukupno je ustanovljeno 69 predmeta, a od toga ih je nacrtano 65 (Glogović 2000: 104). Ostava sadrži najviše srpova i sjekira, nekoliko komada sirovine i jedan komad nakita (Glogović 2000: 104).

Kloštar Ivanić (Vinski-Gasparini 1973)

Ostava Kloštar Ivanić pronađena je 1967. godine prilikom polaganja cijevi naftovoda jugozapadno od ciglane u ćupu (Glogović 2000: 105). Neki dijelovi ostave su razneseni i uništeni, a sveukupno je bilo 277 komada metala: ulomaka knemida, narukvica, privjesaka, falera, sjekira, jedan srp, mnogo čavlića, jedan ingot (Glogović 2000: 105). Glogović navodi kako ostava nema votivno značenje, a pronađeni predmeti pokrivaju široki datacijski raspon, tako da pretpostavlja da je to skrovište ili način pohrane vrijednih predmeta (Glogović 2000: 105).

IV. faza ostava

Ivanec Bistranski (Glogović 2000)

Ivanec Bistranski nalazi se u blizini grada Zaprešića, a ostava je pronađena 1955. godine prilikom kopanja kanala za regulaciju toka Krapine. Od ostave je ostalo nekoliko ulomaka posude u kojoj je bio metal, a dio ostave je raznošen (Glogović 2000: 104). U Arheološkom muzeju u Zagrebu sačuvano je 49 komada iz ostave, a objavljena su nacrtana 24 komada: srpovi, keltovi, koplje, nakit... (Glogović 2000: 204). U ostavi je uz amorfne ostatke bronce pronađeno i nekoliko ingota u obliku pogače, a pronađena su i dva čekičasta ingota s trapezatim presjekom (Glogović 2000: 104).

Miljana (Vinski-Gasparini 1973)

Miljana se nalazi na području Zagorskih sela, mjesto nalaza ostave je južni obronak istoimenog brežuljka (Glogović 2000: 206). Prvo su pastiri pronašli neke brončane predmete, a kasnije je tijekom poljoprivrednih radova pronađeno spremište brončanih predmeta u kojem je prevladavalo oružje: koplja, sjekire i mačevi (Glogović 2000: 106). U blizini kod križanja ceste Miljana-Kumrovec pronađeni su tragovi ognjišta i mnogo taljene bronce. Uz čekičaste ingote, ostavi pripada i 21 komad koničnih i planokonveksnih pogača od kojih su manji od čiste bronce, a veći imaju kositrenu jezgru (Glogović 2000: 106). Vinski-Gasparini spominje tragove tamne i pečene zemlje što ukazuje na metalursku radionicu(1973: 182)

Savski Marof (Cvitković 2003: 22)

Ostava je pronađena u šljunčari kraj Savskog Marofa. Sastoji se od dvije brončane sjekire datirane u 10. st. pr. Kr. (Cvitković 2003: 22). Nije dostupan ni jedan drugi podatak o spomenutoj ostavi, međutim, u ovom radu ona je pridružena ostavama četvrte faze budući da datira u 10. st. pr. Kr.

V. faza ostava

Kamena Gorica (Glogović 2000)

Kamena Gorica nalazi se u blizini Novog Marofa. Samo nalazište nalazi se na brežuljkastom terenu okruženom potocima Lojnicom i Ivanščakom, na jugoistočnim obroncima Ivančice gdje je ostava pronađena 1873. godine (Glogović 2000: 104). Ostavu su otkrili pastiri, a pronađeno je 10 komada bronce: srp, koplje, narukvice, ulomci torkvesa, a nalazi su pohranjeni u Beču u *Nathurhistorisches Museumu* (Glogović 2000: 105).

Legrad (Vinski-Gasparini 1983)

Ostava je pronađena na ravnici uz utok Mure u Dravu, a ne postoje podaci o okolnostima nalaza (Glogović 2000: 106). Ostava sadrži 31 komad metala, a predmete čine konjska oprema, žvale, razvodnici…(Glogović 2000:106). K. Vinski-Gasparini ostavu Legrad uvrštava u grupu ostava s tzv. tračko-kimerijskim elementima (Vinski-Gasparini 1983: 665). Danas se međutim takvo karakteriziranje spomenute ostave napušta.

9. Rezultati

U ovom radu u obzir su uzeti lokaliteti iz pet županija (Krapinsko-zagorska, Međimurska, Varaždinska, Zagrebačka, Koprivničko-križevačka) i Grada Zagreba. Na obrađenome području sveukupno je zabilježeno 108 lokaliteta i 6 brončanodobnih kultura.

Redni broj	Lokalitet	Mjesto	Vinkovačka kultura	Kisapostag kultura	Kultura licenske keramike	Transdanubijska inkrustirana keramika	Kultura grobnih humaka	Kultura polja sa žarama	Ostava
Koprivničko-križevačka županija									
1.	Apatovac	Apatovac	/	/	/	/	/	/	x
2.	Cerine	Koprivnica	/	/	X	x	/	x	/
3.	Delovi-Grede I	Novigrad Podravski	/	/	/	/	/	x	/
4.	Donaščice	Miklinovec	/	/	/	/	/	x	/
5.	Hum	Apatovac	x	/	/	/	/	/	/
6.	Igrišče	Kalnik	/	/	/	/	/	x	/
7.	Legrad	Legrad	/	/	/	/	/	/	x
8.	Majurec	Križevci	/	/	/	/	/	x	/
9.	Mulji	Vlaislav	/	x	/	/	/	x	/
10.	Novigrad Podravski	Novigrad Podravski	/	/	X	/	/	/	/
11.	Pavlovec	Križevci	/	/	X	/	/	/	/
12.	Piškornica	Koprivnički Ivanec	/	/	X	x	/	/	/
13.	Poljana Križevačka	Križevci	x	/	/	/	/	/	/
14.	Poljane	Koprivnica	/	/	/	/	/	/	x
15.	Polje II	Ludbreški Ivanec	/	/	X	/	/	/	/
16.	Pustakovec	Koprivnički Ivanec	/	/	/	/	/	/	x
17.	Ravnica	Podravske Sesvete	/	x	/	/	/	/	/
18.	Rudina I	Koprivnička Rijeka	x	/	/	/	/	/	/

19.	Sirova Katalena	Đurđevac	/	/	/	/	/	x	/
20.	Stari Jeduševci	Jeduševac	/	/	X	/	/	/	/
21.	Sv. Martin	Križevci	/	/	/	/	/	x	/
22.	Torčec	Drnje	/	/	X	/	/	x	/
23.	Trnje	Virje	x	/	/	/	/	/	/
24.	Veliki Kalnik	Kalnik	x	/	X	/	/	/	/
25.	Volarski breg	Virje	/	/	/	/	/	x	/
26.	Vratnec	Koprivnica	/	/	/	x	/	/	/
Krapinsko-zagorska županija									
27.	Bregi Kostelski	Pregrada	/	/	/	/	/	x	/
28.	Brezovica Petrovska	Petrovsko	/	/	/	/	/	x	/
29.	Budinšćina	Budinšćina	/	/	/	/	/	/	x
30.	Donja Stubica-Stari grad	Donja Stubica	/	/	/	/	/	x	/
31.	Gaj	Zlatar	/	/	/	/	/	x	/
32.	Miljana	Zagorska Sela	/	/	/	/	/	/	x
33.	Oštrc	Lobor	/	/	/	/	/	x	/
34.	Gradinovec	Zlatar	/	/	/	/	/	x	/
35	Kamenjak	Stubičke Toplice	/	/	/	/	/	x	/
36.	Majka Božja Gorska	Lobor	/	/	/	/	/	x	/
37.	Pavlova pećina	Lobor	/	/	X	/	/	/	/
38.	Stari Grad Krapina	Krapina	/	/	/	/	/	x	/
39.	Špičak	Bojačno	/	/	/	/	/	x	/
40.	Topličica I i II	Topličica	/	/	/	/	/	/	x
41.	Židovina	Zlatar	/	/	/	/	/	x	/
Međimurska županija									

42.	Čestinka	Šenkovec	x	x	/	/	/	x	/
43.	Ciglana	Belica	/	/	/	/	/	/	x
44.	Dvorišće-Močvare I	Domašinec	/	/	/	/	/	x	/
45.	Gorica	Domašinec	/	/	/	/	/	x	/
46.	Murščak	Hodošan	/	/	/	/	/	x	/
47.	Rudnik I	Peklenica	/	/	/	/	/	/	x
48.	Goričan	Goričan	/	/	X	/	/	/	/
49.	Turčišće-Močvare-Lug	Domašinec	/	/	X	/	/	/	/
50.	Stara Ves	Strahoninec	/	/	/	/	/	x	/
51.	Črečan	Nedelišće	/	x	/	/	/	/	/
Varaždinska županija									
52.	Blizna	Jakopovec	/	/	/	/	/	x	/
53.	Bračkova pećina	Lepoglava	/	/	/	/	/	x	/
54.	Donja Poljana	Varaždinske Toplice	/	/	/	/	/	/	x
55.	Gaveznica-Kameni vrh	Lepoglava	/	/	/	/	/	x	/
56.	Gorušenjak	Donja Voća	/	/	/	/	/	x	/
57.	Gradišće	Lonja	/	/	/	/	/	x	/
58.	Gradišće-Čanjevo	Visoko	x	/	/	/	/	x	/
59.	Humščak	Breznički Hum	/	/	/	/	/	x	/
60.	Kamena Gorica	Novi Marof	/	/	/	/	/	/	x
61.	Katalena iznad Ludbrega	Ludbreg	x	/	/	/	/	/	/
62.	Kuča-Gora	Donja Višnjica	/	/	/	/	/	x	/
63.	Mačkova	Goranci	/	x	/	/	/	/	/

	(Velika) pećina								
64.	Podrute	Novi Marof	/	/	/	/	/	/	x
65.	Police	Jalkovec	/	/	/	/	/	x	/
66.	Sv. Petar Ludbreški	Ludbreg	x	x	/	/	/	x	/
67.	Struga	Ludbreg	/	/	/	/	/	/	x
68.	Šarnjak	Trnovec Bartoloveč ki	/	/	/	/	/	x	/
69.	Vindija	Donja Voća	/	x	/	/	/	/	/
70.	Kukelj	Ivanec	/	/	/	/	/	x	/
71.	Zbelava	Varaždin	/	x	/	/	/	x	/
72	Želimor	Bednja	/	/	/	/	/	x	/
73.	Žgališće	Martijanec	/	/	/	/	/	x	/
Zagrebačka županija									
74.	Donje Orešje	Sv. Ivan Zelina	/	/	/	/	/	x	/
75.	Donje Brdarine	Buzadove c	/	/	/	/	/	x	/
76.	Grabarak	Japetić	/	/	/	/	/	x	/
77.	Grabrić	Cugovec	/	/	/	/	/	x	/
78.	Gradec pod Okićem	Samobor	/	/	/	/	/	x	/
79.	Gradec na Plešivici	Poljanica Okićka	/	/	/	/	/	x	/
80.	Gradišće	Noršić Selo	/	/	/	/	/	x	/
81.	Gradišće	Prilipje	/	/	/	/	/	x	/
82.	Gradišće	Samobor	/	/	/	/	/	x	/
83.	Grič-Sv. Marija pod Okićem	Novo Selo Okićko	/	/	/	/	/	x	/
84.	Ivančići	Šumski Dvor	/	/	/	/	/	x	/
85.	Ivanec	Zaprešić	/	/	/	/	/	/	x

	Bistranski								
86.	Kičer	Poklek	/	/	/	/	/	x	/
87.	Kloštar Ivanić	Kloštar Ivanić	/	/	/	/	/	/	x
88.	Kosovac	Bregana	/	/	/	/	/	x	/
89.	Majdek i Krč	Pavlovčan i Donji	/	/	/	/	/	x	/
90.	Belinščica (Okretište Velika Gorica-Jug)	Kurilovec	/	/	/	/	/	x	/
91.	Okuje	Mraclin	/	/	X	/	/	/	/
92.	Pašinec	Zaprešić	/	/	/	/	/	x	/
93.	Ratičak	Krupače	/	/	/	/	/	x	/
94.	Savski Marof	Savski Marof	/	/	/	/	/	/	x
95.	Staro Čiče (Gradišće)	Velika Gorica	/	/	X	/	/	x	/
96.	Sv. Križ Brdovečki	Marija Gorica	/	/	/	/	/	x	/
97.	Velika Gorica	Velika Gorica	/	/	/	/	/	x	/
98.	Židovske Kuće	Budinjak	/	/	/	/	/	x	/
Grad Zagreb									
99.	Dežmanov prolaz	Zagreb	/	/	/	/	/	/	x
100.	Draščica	Zagreb	/	/	/	/	/	x	/
101.	Goljački bregi	Zagreb	/	/	/	/	/	x	/
102.	Gradec	Zagreb	/	/	/	/	/	x	/
103.	Horvati	Zagreb	/	/	/	/	/	x	/
104.	Kuzelin	Zagreb	/	/	X	/	/	x	/
105.	Medvedgrad	Zagreb	/	/	/	/	/	/	x
106.	Rošnica	Zagreb	/	/	/	/	x	/	/
107.	Vrapče	Zagreb	/	/	/	/	/	x	/

Tablica 1: Popis brončanodobnih lokaliteta i kultura sjeverozapadne Hrvatske (Izradila: Franka Ovčarić)

Na području Krapinsko-zagorske županije nije zabilježen nijedan lokalitet vinkovačke, Kisapostag kulture, te transdanubijske inkrustirane keramike a ne postoji nijedan registriran lokalitet srednjeg brončanog doba. Zabilježen je jedan lokalitet s nalazima licenske keramike, dok ostale lokalitete čine kasnobrončanodobna naselja ili ostave. Na području Krapinsko-zagorske županije zabilježene su samo četiri ostave. Ostava četvrte faze Miljana, te tri ostave druge faze Topličica I i II i Budinšćina. Sveukupno je dosad zabilježeno dvanaest lokaliteta koji pripadaju kasnom brončanom dobu, odnosno kulturi polja sa žarama.

Na području Međimurske županije zabilježeno je deset lokaliteta. Na četiri lokaliteta zabilježeni su nalazi koji se mogu smjestiti u razdoblje ranog brončanog doba. Šenkovec-Čestinka je jedini lokalitet vinkovačke kulture, no također su pronađeni nalazi Kisapostag kulture kao i na lokalitetu Črečan-Nedelišće. Nalazi licenske keramike pronađeni su na dva lokaliteta; Goričan i Turčišće-Močvare. Na pet lokaliteta pronađeni su nalazi kulture polja sa žarama; Šenkovec-Čestinka, Dvorište-Močvare 1, Domašinec-Gorica, Hodošan-Murščak, Strahoninec-Stara Ves. Na području Međimurske županije zabilježene su samo dvije ostave i to ostava prve faze Peklenica-Rudnik 1 i ostava III. faze Belica-Ciglana.

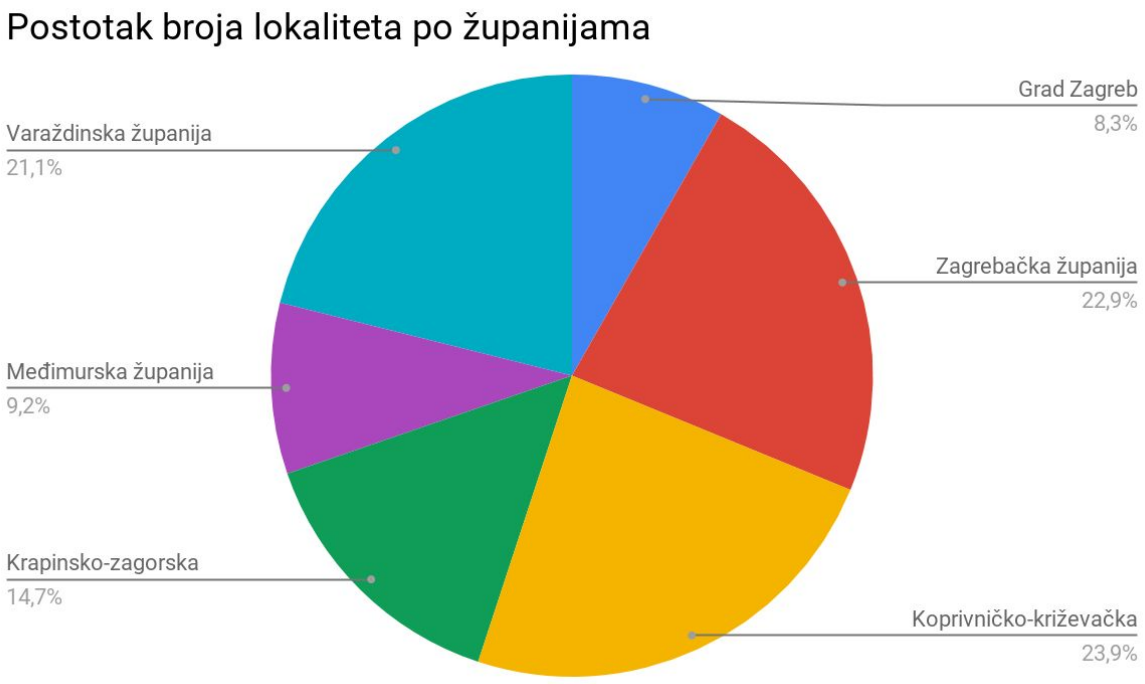
Na području Varaždinske županije zabilježena su dvadeset dva lokaliteta od kojih sedam pripada razdoblju ranog brončanog doba. Nalazi vinkovačke kulture pronađeni su na tri lokaliteta; Sv. Petar Ludbreški, Čanjevo-Gradišće i na lokalitetu Katalena iznad Ludbrega. Na lokalitetima Mačkova (Velika) pećina, Zbelava, Sv. Petar Ludbreški i Vindija pronađeni su ulomci Kisapostag kulture, dok keramika licenske kulture zasad nije zabilježena na prostoru Varaždinske županije. Najviše istraženih lokaliteta, njih petnaest, pripada razdoblju kasnog brončanog doba odnosno kulturi polja sa žarama. Na prostoru koji obuhvaća Varaždinska županija zabilježene su četiri ostave; Donja Poljana ostava druge faze, Kamena Gorica ostava pete faze, Podrute ostava druge faze i Struga ostava druge faze.

Na području Zagrebačke županije zabilježena su dvadeset i četiri lokaliteta. Samo dva lokaliteta pripadaju razdoblju ranog brončanog doba odnosno kulturi licenske keramike; Mraclin-Okuje i Staro Čiče. Dvadeset jedan lokalitet pripada razdoblju kasnog brončanog doba, odnosno kulturi polja sa žarama. Zabilježene su samo tri ostave; ostave četvrte faze Ivanec Bistranski i Savski Marof i ostava treće faze Kloštar Ivanić.

Na području Koprivničko-križevačke županije zabilježeno je dvadeset i šest lokaliteta. Petnaest lokaliteta pripada razdoblju ranog brončanog doba. Na pet lokaliteta pronađeni su tragovi vinkovačke kulture; Apatovac-Hum, Poljana Križevačka, Koprivnica-Rudina I, Virje-Trnje i Veliki Kalnik. Na lokalitetima Vlaislav-Mulji i Podravske sesvete-Ravnica pronađeni su nalazi

Kisapostag kulture. Kulturi licenske keramike može se pripisati osam lokaliteta; Koprivnica-Cerine (II i III), Novigrad Podravski, Križevci-Pavlovec, Koprivnički Ivanec-Piškornica, Stari Jeduševci, Drnje-Torčec i Veliki Kalnik. Na lokalitetima Koprivnica Cerine III, Koprivnički Ivanec-Piškornica i Koprivnica-Vratnec pronađeni su nalazi transdanubijske inkrustirane keramike. Deset lokaliteta spada u kasno brončano doba, odnosno kulturu polja sa žarama. Na području Koprivničko-križevačke županije zabilježene su četiri ostave; Apatovac ostava treće faze, Legrad ostava pete faze, Poljane i Pustakovec koje pripadaju ostavama druge faze.

Na području grada Zagreba zabilježeno je devet lokaliteta. Na području Grada Zagreba zabilježen je jedan lokalitet koji pripada razdoblju ranog brončanog doba, tj. kulturi licenske keramike, a radi se o Donjoj Glavnici-Kuzelinu. Zabilježen je jedan lokalitet koji pripada razdoblju srednjeg brončanog doba. Riječ je o lokalitetu Moravče-Rošnica koji pripada kulturi grobnih humaka. Šest lokaliteta može se smjestiti u razdoblje kasnog brončanog doba, odnosno kulturu polja sa žarama; Donja Glavnica-Kuzelin, Moravče-Draščica, Podsused-Goljački bregi, Zagreb-Gradec Zagreb-Horvati i Zagreb-Vrapče. Također su zabilježene dvije ostave druge faze Dežmanov prolaz i Medvednica.

Graf 1: Postotak broja lokaliteta prema županijama na prostoru sjeverozapadne Hrvatske (Izradila: Franka Ovčarić)

10. Rasprava

Nakon provedenog istraživanja uspostavljeni su odnosi između pojedinih županija i kultura. Tijekom prikupljanja informacija prvotno se doima kako je najintenzivnije istraživano područje Koprivničko-križevačke županije (Marković 1981; Marković 1982; Marković 1986; Marković 2002; Vrdoljak 1996; Karavanić 2011; Karavanić 2014; Valent 2018), no nakon detaljnog razmatranja prikupljenih informacija može se zaključiti kako je u većini slučajeva riječ o veoma malim probnim sondama, pogotovo prilikom starijih istraživanja koje je provodio Z. Marković (1982, 1986 itd.). Nekolicina lokaliteta pronađena je tijekom terenskih pregleda i ukupnu količinu pronađenog brončanodobnog materijala zapravo čini tek nekoliko dijagnostičkih ulomaka keramike. Najveći broj lokaliteta pripada razdoblju kasnoga brončanog doba, no na prostoru Koprivničko-križevačke županije postoji i velik broj ranobrončanodobnih lokaliteta u odnosu na druge županije obuhvaćene ovim istraživanjem. Najistaknutiji brončanodobni lokalitet s područja Koprivničko-križevačke županije je svakako Kalnik s pripadajućim položajima (Igrišće I, Igrišće II i Vilhelmova kućica). Prema novijim istraživanjima na lokalitetu Kalnik-Igrišče (Karavanić i Kudelić 2019), kontinuitet naseljavanja moguće je pratiti od razdoblja eneolitika. Razdoblje kasnog brončanog doba pruža mnoštvo važnih informacija o životu brončanodobne populacije kroz bogate slojeve i nalaze koji upotpunjuju sliku brončanog doba sjeverozapadne, a samim time i cijele kontinentalne Republike Hrvatske.

Krapinsko-zagorska županija predstavlja izrazito slabo istraženo područje sjeverozapadne Hrvatske. Gotovo svi lokaliteti brončanog doba (Oštrc, Gradinovac, Brezovica Petrovska…) zabilježeni su tijekom terenskih pregleda što je često problematično s obzirom na to da je

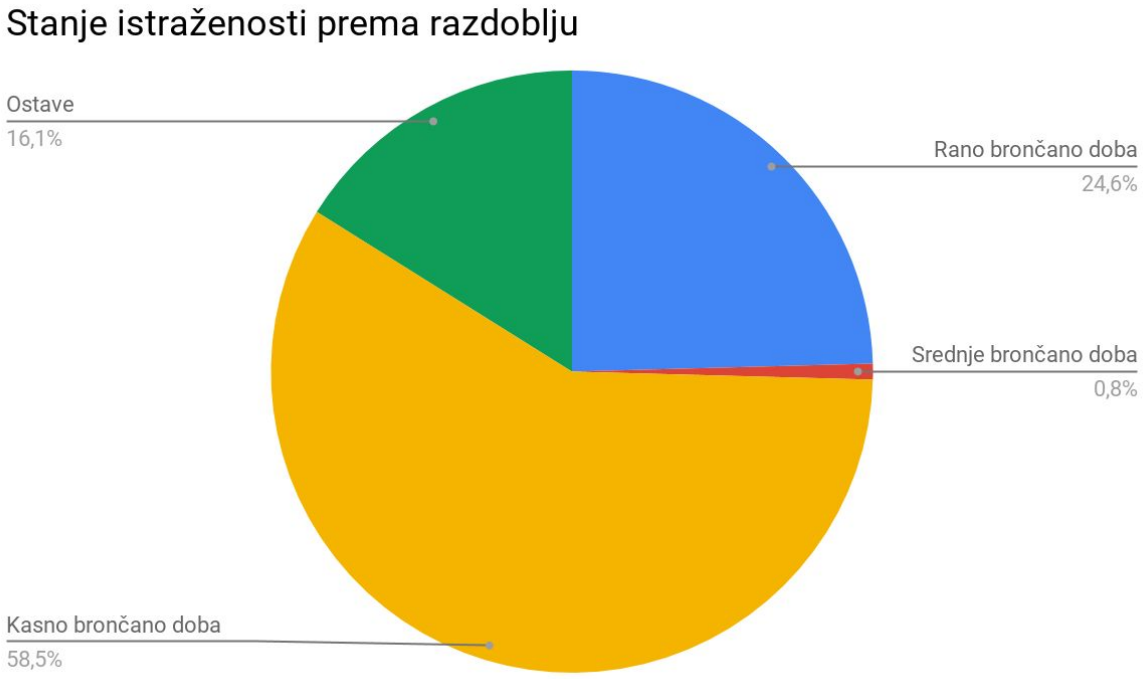
pokretni arheološki materijal s takvih istraživanja veoma rijetko objavljen. S obzirom na to da s takvih lokaliteta nije poznata količina i vrsta pronađenog materijala, onemogućena je daljnja analiza o veličini i vrsti potencijalnih lokaliteta. Nekolicina lokaliteta zabilježena je na položajima gdje su istraživani srednjovjekovni gradovi i utvrđenja, no i u tom je slučaju riječ o tek nekoliko ulomaka karakteristične brončanodobne keramike (Donja Stubica, Krapina, Kostelski bregi) (Registar 1997, Filipec 2007). Među lokalitetima Hrvatskog zagorja posebno se ističe kasnobrončanodobna gradina Špičak kod Bojačnog (Pavišić 1993). Ona je jedno od rijetko sustavno istraživanih prapovijesnih lokaliteta sjeverozapadne Hrvatske koje svojim bogatim nalazima pruža bitne informacije i upotpunjuje sliku prapovijesnih naselja spomenutog kraja. Izrazito je bitno napomenuti kako na prostoru Krapinsko-zagorske županije nije zabilježen niti jedan lokalitet brončanog doba koji ne pripada razdoblju kasnog brončanog doba. S obzirom na to da susjedne županije evidentno pokazuju naseljenost i u ranijim razdobljima, takva situacija se čini gotovo nemogućom te se u tom slučaju može govoriti o nedovoljnoj istraženosti ili potencijalnom neobjavljivanju rezultata istraživanja.

Istraživanjem Varaždinske županije ustanovljeno je kako većinu zabilježenih lokaliteta čine ostave (Vinski-Gasparini 1973), ili je riječ o starijim arheološkim istraživanjima pa samim time točno mjesto i okolnosti pronalaska nisu poznate. Stoga je kvalitetna interpretacija takvih nalazišta onemogućena. Manji dio lokaliteta pripada novijim zaštitnim istraživanjima (Bekić 2005). Nažalost, uz izuzetak ostava, objavljen je tek manji dio brončanodobnih nalaza i nalazišta, no čak i tako mala količina ukazuje na potrebu revizije dosadašnjih istraživanja i materijala o čemu će biti više govora kasnije u tekstu.

Međimurska županija gotovo da i nije imala zabilježenih brončanodobnih lokaliteta do unazad nekoliko godina kada započinju istraživanja pod vodstvom Hrvatskog restauratorskog zavoda (Čataj 2014; Krmpotić 2016). Provedena istraživanja ne samo da su upotpunila dosadašnju sliku prapovijesne arheologije sjeverozapadne Hrvatske, već su dala i nova saznanja o Kisapostag kulturi za koju se smatralo da je rijetka pojava na ovim prostorima. Navedena istraživanja također ukazuju na potrebu za dodatnim istraživanjima, ali i revizijama postojećih nalaza i nalazišta.

Na području Zagrebačke županije i grada Zagreba zabilježen je najveći broj brončanodobnih lokaliteta sjeverozapadne Hrvatske. Veoma je bitno napomenuti kako se veliki broj zabilježenih lokaliteta nalazi na Žumberačkom gorju te su pronađeni tijekom terenskih pregleda (Škoberne 2002). Većinu tih lokaliteta Škoberne (2002) samo opisuje kao gradinsko naselje te ne navodi niti jednu drugu informaciju o njima. Također nije objašnjeno na temelju čega se navedeni lokaliteti karakteriziraju kao kasnobrončanodobne gradine, uz izuzetak istaknutog položaja ili

toponima, budući da nije objavljen niti spomenut nikakav pokretni ili nepokretni arheološki materijal. S druge strane, na Medvednici postoji tek mali broj zabilježenih lokaliteta u odnosu na Žumberačko gorje što ukazuje na moguću nedovoljnu istraženost tog prostora. Zagrebačka županija i grad Zagreb imaju najraznovrsniji spektar brončanodobnih lokaliteta što uključuje naselja, nekropole i ostave. Veoma je bitno napomenuti kako se na administrativnom području grada Zagreba nalazi jedini istraženi lokalitet koji se sa sigurnošću može pripisati razdoblju srednjeg brončanog doba, a riječ je o nekropoli kulture grobnih humaka Moravče-Rošnica (Obad Šćitaroci et al. 2015: 59). Većina lokaliteta s prostora grada Zagreba pronađena je tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja koja su se odvijala u drugoj polovici prošlog stoljeća (Majnarić-Pandžić 1992; Vrdoljak 1996). Dio preostalih lokaliteta zabilježen je ili tijekom zaštitnih istraživanja ili tijekom terenskih pregleda (Sokol 1992; Škoberne 2002; Ložnjak-Dizdar 2009).

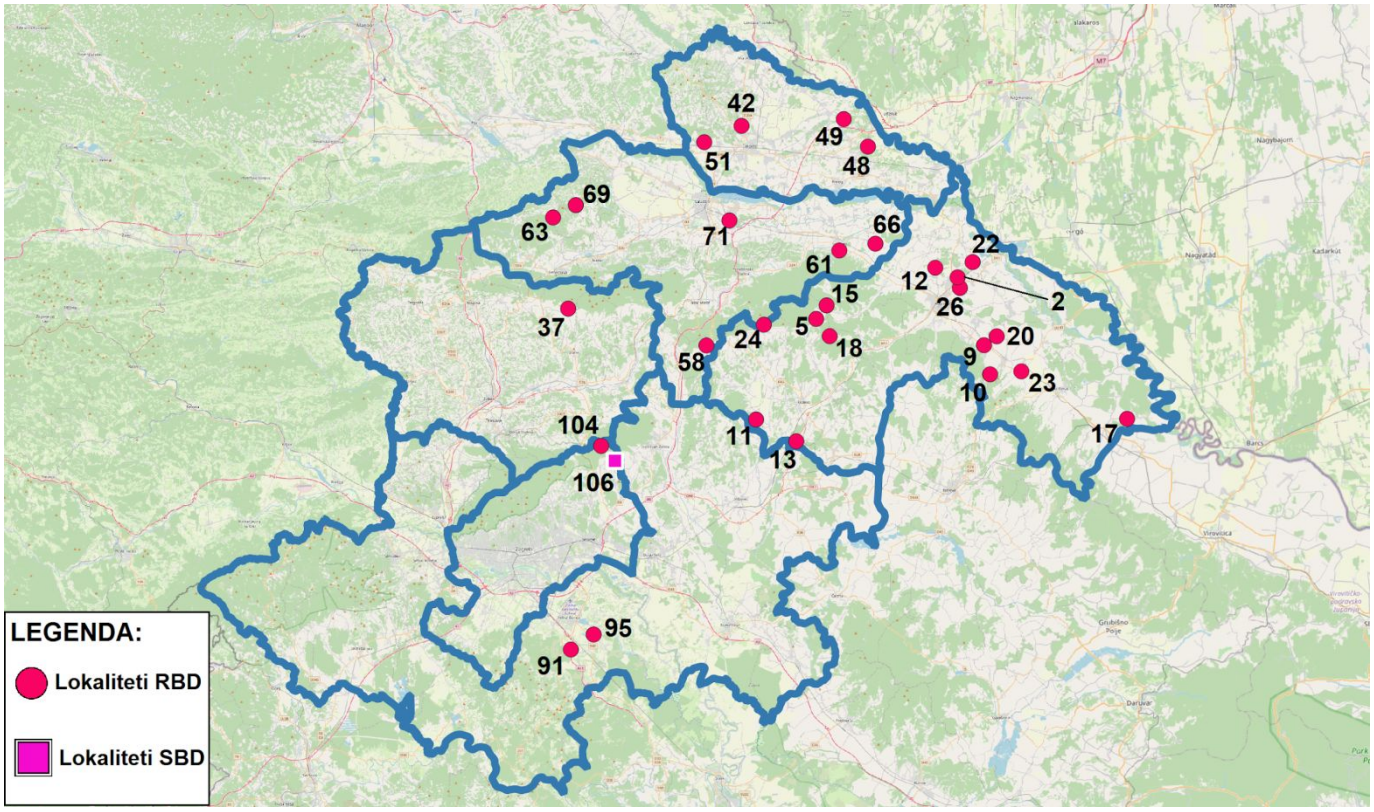

Graf 2:Prikaz stanja istraženosti brončanog doba prema razdoblju na prostoru sjeverozapadne Hrvatske (Izradila: Franka Ovčarić)

Na prostoru Mađarske kao i na prostoru Hrvatske, kulture ranog brončanog doba nastaju na supstratu eneolitičkih kultura (Markovà i Ilon 2013: 816). Većinu lokaliteta ranog brončanog doba čine naselja s ponekad slabo uočljivim kulturnim slojevima u geografski različitim područjima što je slučaj i na području sjeverozapadne Hrvatske (Markovà i Ilon 2013: 816). Grobovi su izolirani i uglavnom slučajni nalazi, a kao pogrebni ritual koristi se incineracija dok su posmrtni ostaci položeni u raku sa ili bez urne (Markovà i Ilon 2013: 816) što je također slučaj i s područjem koje se obrađuje u ovom radu. Navedene sličnosti samo potvrđuju činjenice kako se

lokaliteti sjeverozapadne Hrvatske i bliskog dijela Mađarske razvijaju i djeluju na veoma sličan način. Rano brončano doba na prostoru današnje Slovenije također nije u potpunosti jasno . U odnosu na kasno brončano doba ,kao što je to često slučaj, mnogo je manje istraženih lokaliteta (Dular 1999: 93). Unatoč tome, novijim sustavnim i zaštitnim arheološkim istraživanjima otkriva se sve više lokaliteta što bitno počinje mijenjati viđenje ranog brončanog doba i intenzitet naseljavanja u tom razdoblju (Dular 1999: 94). Kao veoma dobar primjer objavljivanja zaštitnih istraživanja treba se navesti izdanje B. Djurića i ostalih autora (2003) *"Zemlja pod vaših nogami-arheologija na avtocestah Slovenije-Vodnik po najdiščih".* U publikaciji se spominju mnogi lokaliteti ranog brončanog doba (Krog-Pod Kotom-jug, Ruhna Vas-Loke, Klanec pri Kozini-Brgodec…) i kasnog brončanog doba (Krog-Pod kotom.jug, Rogoza, Murska Sobota-Nova tabla, Podgračeno-Col, Bela Cerkev- Dolge njive i Draga…) otkriveni tijekom zaštitnih istraživanja prilikom gradnje autoceste (Djurić et al. 2003).

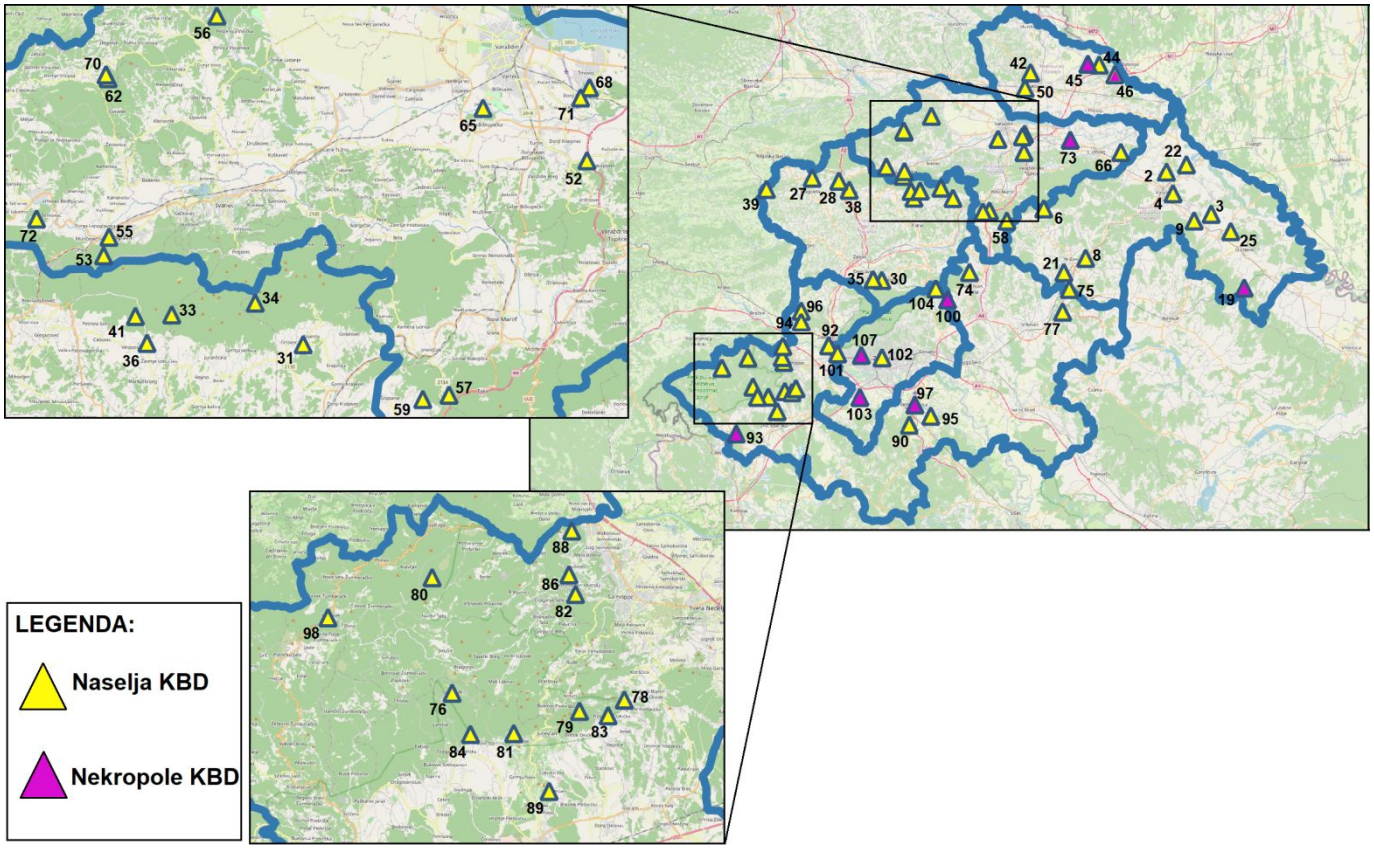
Razdoblje srednjeg brončanog doba na prostoru Mađarske je obilježeno kulturom grobnih humaka (Markovà i Ilon 2013: 825). Kao pogrebni ritual koriste se incineracija ili inhumacija pod grobnim humcima, a prijelaz ranog na srednje brončano doba najbolje se prati kroz brončane nalaze u ostavama Koszider tipa (Markovà i Ilon 2013: 826). Postoji nekoliko teorija koje se bave razlozima i načinima prijelaza ranog na srednje brončano doba od kojih jedna ukazuje na to da su metalni nalazi pokazatelj kraja ranog brončanog doba i dolaska kulture grobnih humaka sa zapada (Mozsolics 1957; Kőszegi 1988). Druga teorija govori kako su metalni nalazi dio ranog brončanog doba ali i da ukazuju na postepeno širenje utjecaja s istoka na područje Karpatske kotline (Hänsel 1968; Vladár 1999). Naselja su uglavnom otvorenog tipa i smještena su u nizinskim područjima, no unatoč tome još nisu izdvojeni karakteristični tipovi keramičkih posuda (Markovà i Ilon 2013: 826). Srednje brončano doba na prostoru sjeverozapadne Hrvatske je veoma slabo istraženo, a zabilježen je samo jedan istraženi lokalitet (već spomenuti lokalitet Moravče-Drašćica). Tijekom srednjeg brončanog doba očituje je velika razlika u životu brončanodobnih zajednica zapadne i istočne Slovenije s očitom granicom na prostoru Ljubljanske kotline (Dular 1999: 95). Gabrovec (1983) zaključuje kako istočni dio Slovenije pripada "podunavskoj kulturi humaka" (kultura grobnih humaka), što prije svega dokazuje prisutnošću samih humaka, a potom i skromnim repertoarom pokretnih nalaza. Unatoč nekoliko poznatih nalaza iz razdoblja srednjeg brončanog doba (Brezje pod Brinjevom gorom, Turnišče kod Ptuja, Stična, Možjance itd.) može se zaključiti kako je to razdoblje kao i na prostoru Hrvatske i Mađarske najslabije istraženo (Dular 1999: 95). Također se može primjetiti kako na istom prostoru broj lokaliteta počinje značajno rasti s približavanjem kasnog brončanog doba.

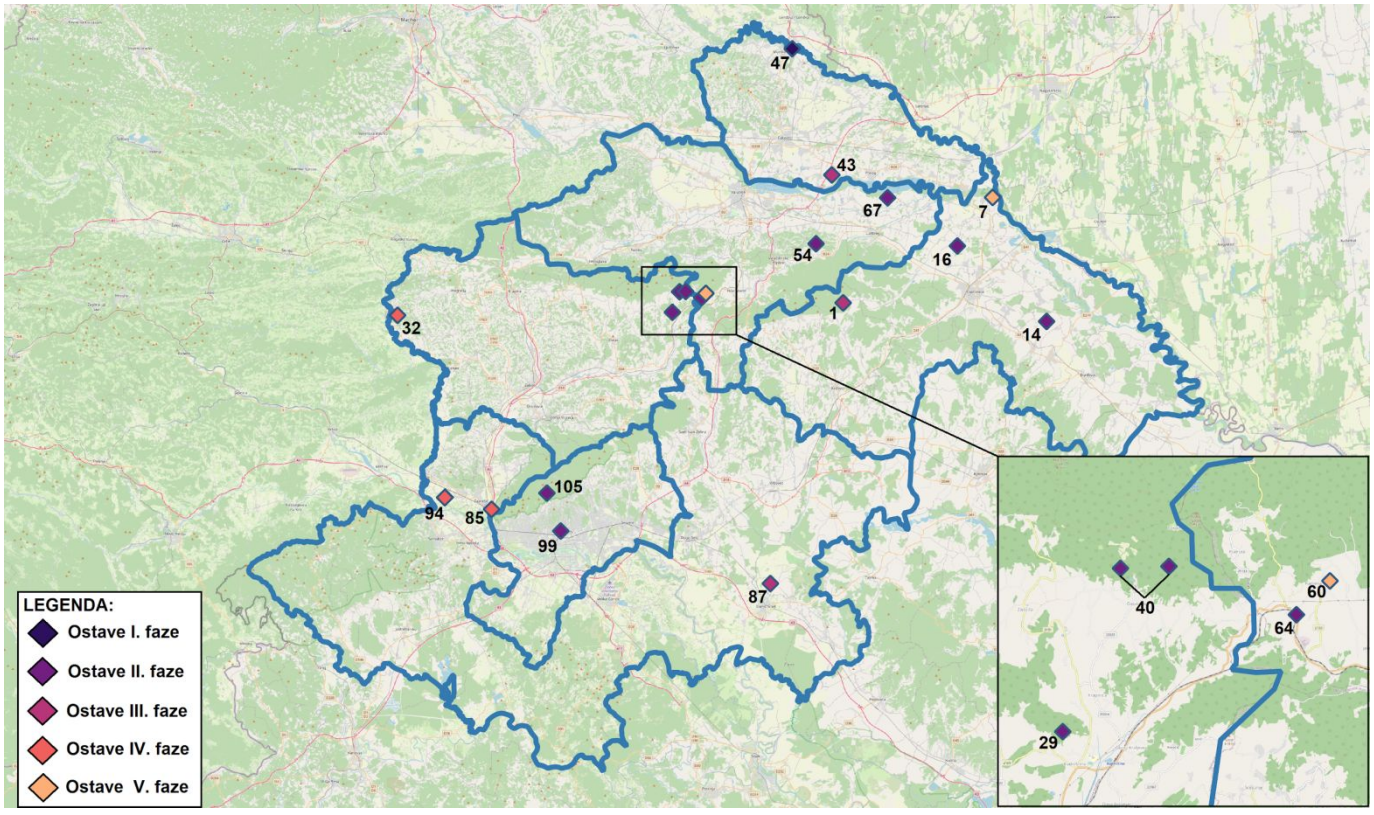
Slika 2: Prikaz lokaliteta ranog i srednjeg brončanog doba sjeverozapadne Hrvatske(Pogledati: Tablica 1) (Izradila: Franka Ovčarić)

Razdoblje kasnog brončanog doba na prostoru Mađarske kao i u većini središnje Europe obilježeno je kulturom polja sa žarama. Kultura polja sa žarama obilježena je karakterističnim naseljima gradinskog tipa (Várvölgy-Felsőzsid, Velemszentzid, Celldömölk-Sághegy, Péczvárad-Aranyhegy) i nekropolama s incineracijskim pogrebnim ritualom u žarama (Bakonyszűcs, Bakonyjákó, Sopron-Burgstall (Markovà i Ilon 2013: 830) kao što je slučaj i na prostoru sjeverozapadne Hrvatske. Karakterističan nalaz kasnog brončanog doba su i ostave koje se mogu pronaći i na prostoru Mađarske (Velem, Sághegy, Nagy-Lázhegy) (Markovà i Ilon 2013: 830).

Sagledavajući rano i kasno brončano doba može se primjetiti povećan broj naselja prema kraju razdoblja. Sama naselja se rijeđe smještaju na blagim terasama i dolinama, te se penju na pogodne padine masiva što se posebice može uočiti na području Žumberka, Medvednice, Ivanščice te Kalničkog gorja. U brončanom dobu koje se promatra kao svojevrsan “civilizacijski skok” takva naselja predstavljaju zaštićene položaje, dobar pristup drvnoj sirovini i veoma često se nalaze u blizini vode ili kakvog drugog bitnog resursa, te najbliže moguće komunikacijske rute.

Slika 3: Lokaliteti kasnog brončanog doba sjeverozapadne Hrvatske (Pogledati: Tablica 1) (Izradila: Franka Ovčarić)

Slika 4: Prikaz ostava sjeverozapadne Hrvatske po fazama (Pogledati: Tablica 1) (Izradila:Franka Ovčarić)

Kroz proučavanje dostupne literature veoma je lako dobiti dojam kako je velika količina informacija zapravo nesigurna, a u nekim slučajevima potvrđeno netočna (Šimek 1975, Marković 2003, Marković 2015). Dio lokaliteta vinkovačke kulture (Apatovac-Hum, Veliki Kalnik) prije opetovanog pregledavanja materijala, u literaturi se spominjao kao lokalitet vučedolske kulture (Marković 2015). Stoga postoji velika mogućnost za postojanje još više lokaliteta vinkovačke kulture ukoliko bi se provela veća revizija materijala kasnijih horizonata vučedolske kulture.

Slična situacija može se uočiti i pri odnosu licenske i Kisapostag kulture. Sve do istraživanja kolegica Čataj i Krmpotić, Kisapostag kultura se doimala kao veoma rijetka pojava općenito u Hrvatskoj, a kao nepostojeća na području kojim se ovaj rad bavi. Međutim, revizijom dijela licenskog materijala (Krmpotić 2014) utvrđeno je kako dio istoga pripada Kisapostag kulturi. Također su provedena i već spomenuta nova istraživanja na prostoru Međimurske županije kojima je utvrđeno postojanje novih lokaliteta s prisustvom Kisapostag kulture (Čataj 2014; Krmpotić 2014; Krmpotić 2016).

Dio problematike obuhvaća i literaturu koja se bavi brončanim dobom, točnije terenskim pregledima. Većina dostupne literature u kojoj se obrađuju lokaliteti brončanog doba (Registar 1997; Škoberne 2002; Pavić 2007; Špoljar i Đukić 2009; Marković 2015) samo navodi lokalitete kao takve, no ne navodi razlog niti prikazuje (ili barem spominje) pokretnu ili nepokretnu arheološku građu temeljem koje se odredila njihova datacija i pripadnost. Materijal iz terenskih istraživanja se gotovo uopće ne objavljuje izuzev nekih novijih istraživanja (Dizdar 2013; Ložnjak-Dizdar 2008; Ložnjak-Dizdar 2014; Valent 2018), a kada se i objavi uglavnom se izdvoje najreprezentativniji i karakteristični oblici.

Tijekom čitanja literature i izdvajanja pojedinih lokaliteta, veliki problem čine upravo opisi položaja koji su često netočni ili nepotrebno zakomplicirani (Torčec, Trnje, Majdek i Krč, Ratičak itd.). Umjesto da se sam lokalitet veže uz manju ali ipak postojeću administrativnu jedinicu, često se veže uz najbliži veći postojeći grad što dovodi do otežane orijentacije pri traženju lokaliteta. Navedene udaljenosti od lokaliteta do prvog grada znaju iznositi i više od 10 kilometara pa samim time, prilikom istraživanja, pružaju krivu lokaciju i zbunjujuću prostornu sliku.

Sljedeći korak prilikom istraživanja brončanog doba sjeverozapadne Hrvatske mogao bi biti revizijski terenski pregled u svrhu utvrđivanja stvarnog postojanja lokaliteta, izuzev onih koji su već sondažno istraživani i za koje se sa sigurnošću može potvrditi da su lokaliteti brončanog doba.

11. Zaključak

Brončano doba sjeverozapadne Hrvatske je među najbolje istraženim razdobljima prapovijesti tog prostora. No, unatoč tome i dalje je veoma slabo istraženo, s mnogim nepoznanicama i otvorenim pitanjima, ponajprije oko srednjeg brončanog doba. Plodne ravnice, lako branjivi brežuljci, blizina i dostupnost komunikacijskih ruta, izvori vode i slični bitni resursi bili su od posebne važnosti za razvoj prapovijesnih zajednica uz pogodan krajolik, komunikacije i veze s okolnim prostorom. Zajednice se tada sve više okreću novim tehnologijama i trgovini te oblikuju nove trgovačke rute prema prostorima današnje Slovenije i Mađarske. Prisutnost sličnih ili istih kultura, tipoloških i tehnoloških odlika ukazuje na snažnu povezanost i općenito nedjeljivost tih prostora u razdoblju prapovijesti.

Razdoblje ranog brončanog doba donedavno je imalo zabilježeno tek nekolicinu lokaliteta, no svakim novim istraživanjem taj se popis upotpunjuje. Zagrebačka županija i grad Zagreb imaju najveći broj zabilježenih lokaliteta brončanog doba što je i logično s obzirom da na tom području djeluje najveći broj muzeja i drugih arheološki usmjerenih institucija. Županije poput Međimurske, donedavno nisu gotovo uopće imale zabilježenih lokaliteta, a samo u zadnjih desetak godina otkrivena je nekolicina novih, gdje su potvrđene i neke kulture koje su se do tada samo pretpostavljale na ovim prostorima.

Valja ukazati na potrebu revizije starih istraživanja, ali i na potrebu ponovnog terenskog pregleda pojedinih područja koje su posljednji put “detaljno” pregledavana prije nekoliko desetljeća. Tijekom relativno nedavnih revizija vučedolskog materijala, primijećeno je kako se na pojedinim lokalitetima radi o najstarijem horizontu vinkovačke kulture što je uvelike utjecalo na kartu brončanodobnih lokaliteta sjeverozapadne Hrvatske. Takve revizije bi imale mogućnost prepoznavanja i uočavanja kontinuiteta razvoja od eneolitika prema brončanom dobu, a vjerojatno bi donijele nove podatke o promjenama u društvu i tehnologijama koje su se usporedno razvijale. Slična situacija, kako je već prije spomenuto, primjećena je u slučaju licenske i Kisapostag kulture. Donedavno je Kisapostag kultura bila zabilježena tek na nekoliko lokaliteta diljem sjeverne Hrvatske, a nijednom na prostoru sjeverozapadne Hrvatske. Međutim, radom kolegica Čataj i Krmpotić uviđa se kako je zapravo Kisapostag kultura i više nego prisutna na ovim prostorima. Revizijom materijala pojedinih lokaliteta utvrđeno je kako nekolicina licenskih lokaliteta zapravo pripada Kisapostag kulturi. Samim time uviđa se potreba revizije i preostalog materijala kako bi se dobila istinita slika o broju poznatih lokaliteta i kultura.

Također je bitno napomenuti kako velik broj popisanih lokaliteta zapravo čine lokaliteti zabilježeni tijekom terenskih pregleda. Većina tih terenskih pregleda odvijala se u drugoj polovici

prošlog stoljeća, a sukladno tome većina pronađenih pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza (ako ih je uopće i bilo), nije objavljena. Neki lokaliteti se spominju i objavljeni su u manje od dvije rečenice, što ne bi trebalo biti dovoljno za neupitno priznavanje postojanja takvih lokaliteta. Međutim, na nekim lokalitetima koji su otkriveni terenskim pregledom vršena su i sondažna istraživanja uz objavu materijala, čime postojanje lokaliteta postaje neupitno.

U konačnici, valja istaknuti kako je najprije potrebno učvrstiti temelje dosadašnjih spoznaja, kako bi se stvorila konkretna podloga za buduća istraživanja. Stara istraživanja i objave ne bi se smjele uzimati zdravo za gotovo već su potrebna konstantna provjeravanja i nadogradnja na već poznate činjenice. Zadnjih nekoliko godina, intenzitet istraživanja se povećava, no i dalje je nužno poticati nova istraživanja s interdisciplinarnim pristupima i nedestruktivnim metodama. Ključ dobivanja točnih informacija također stoji i u homogenom sagledavanju prapovijesnog okoliša koji se ne smije gledati kroz prizmu današnjih državnih granica, već treba imati na umu kako su istočna Slovenija i jugozapadna Mađarska neizostavan dio jedne prapovijesne cjeline, te se na tim činjenicama trebaju graditi pretpostavke, a arheološka građa se mora međusobno uspoređivati.

12. Literatura:

Bandi. G., 1964., Adatok Dunántúli korabronzkori tőrténetéhez. Contributions to the Early Bronze Age History of NE Transdanubia. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1964., Pečuh 1975., 65-73.

Bandi, G., 1967., A Dél Dunántúli Mézbetetes Edények Népe Kúlturájának Elterjedése és Erdete. *Dunántúli Dolgozatok 4*, Kaposvár, 5-52

Bandi, G. & Kovacs, T., 1969-1979., Adatok Dél-Magyarország bronzkorának történetéhez. (A Szeremle-csoport). *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 14-15*, 1969-1970, Pečuh 1974., 97-113

Benkovsky-Pivovarova, Z., 1972., Zur Problematik der Litzenkeramik in Österreich, *Praehistorische Zeitschrift*, Berlin, 198-212.

Benkö, L., Horváth, F., Horvatinčić, N., Obelić, B. 1989 – Radiocarbon and thermoluminescence dating of prehistoric sites in Hungary and Yugoslavia. *Radiocarbon 31/3*, 992-1002.

Brunšmid, J., 1898., Groblje s urnama u Krupačama kod Krašića u Hrvatskoj, *Viestnik Hrvatskog arheološkog društva, n.s. I*Il, Zagreb, 137-143.

Čataj, L., 2016. Izvještaj s arheoloških istraživanja nalazišta Šenkovec-Čestinka u 2016.-oj g. *Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za arheološku baštinu*, Zagreb.

Čataj, L., 2017. Izvještaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Nedelišće-Črečan u 2017.-oj g. *Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za arheološku baštinu*, Zagreb.

Čataj, L., 2019. Izvještaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Črečan u 2019.-oj g. *Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za arheološku baštinu*, Zagreb.

Črešnar, M., 2010., New research on the Urnfield period of Estern slovenia. A case study of rogoza near Maribor, *Arheološki vestnik, vol. 61*, Ljubljana, 7-119.

Dimitrijević, S., 1966., Rezultati arheoloških iskopavanja na području vinkovačkog muzeja od 1957. do 1965. g. (Prethistorija i srednji vijek), *20 godina Muzeja Vinkovci*, 1966, Vinkovci, 35-99.

Dimitrijević, S., 1982., Die frühe Vinkovci Kultur und ihre Beziehungen zur Vučedoler Substrat, *Opvscvula archaeologica 7*, Zagreb, 7-36.

Dizdar, M., 2013., Zaštitna arheološka istraživanja nalazišta AN 4 Poljana Križevačka 1 na trasi autoceste A12, dionica Gradec-Kloštar Vojakovački, *Annales Instituti Archaeologici IX*, Zagreb, 69-75.

Djurić, B. 2003., Zemlja pod vaših nogami-Arheologija na avtocestah Slovenije, Vodnik po najdiščih, *Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana*, Ljubljana.

Filipec, K., 1999, Zaštitno arheološko iskapanje kod svetišta Majke Božje Gorske u Loboru. *Obavijesti HAD-a XXXI*, 1, Zagreb, 88-93.

Filipec, K., 2000, Neznani srednjovjekovni grad na gori Ivanščici, *Opvscvla Archaeologica 23-24*, Zagreb, 353-361.

Filipec, K., 2007, 10 Jahre archäologischer Grabung in Lobor (1998.-2007.), *Hortus Artium Medi-evalum, vol. 1372*, Zagreb, 411-422.

Filipec, K., 2008, Arheološko – povijesni vodič po svetištu Majke Božje Gorske u Loboru, *Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Župni ured sv. Ane; Općina Lobor,* Zagreb, 58.

Filipec, K., 2008, Arheološka nalazišta i nalazi na području grada Zlatara, *Hrvatsko zagorje – časopis za kulturu Krapinsko-zagorske županije, br. 1.-2.,* god.XIV., Krapina, 7-19.

Garašanin, M., 1983., Vatinska grupa, U: A. Benac (ur.) *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV*, Sarajevo, 504-520.

Glogović, D., 1989., Prilozi poznavanju željeznog doba na sjevernom Jadranu, *Hrvatsko primorje i Kvarnerski otoci*, Zagreb.

Glogović, D., 2000., Novoobjavljena ostava Pustakovec i ostale prapovijesne ostave iz sjeverozapadne Hrvatske. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 17/2000*, Zagreb, 103-111.

Glogović, D., Miko, S., 2001., Nekoliko brončanodobnih nalaza iz okolice Torčeca pokraj Koprivnice i njihova spektrometrijska analiza. *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu, 18/2001,* Zagreb, 21-31.

Hänsel, B., 1968., Beiträge zur Chronologie der mitteleren Bronzezeit im Karpatenbecken. *Beiträge zur ur-und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturraumes 7,* Habelt.

Hoffiler, V., 1909., Staro groblje u Velikoj Gorici, *Viestnik Hrvatskog arheološkog društva, n.s. X*, Zagreb, 120-134.

Hrvatski arheološki godišnjak, 2005, urednik: Zoran Wiewegh, Ministarstvo kulture RH, Zagreb

Kalafatić, H., 2006., Žarni grob vinkovačke kulture s lokaliteta Vinkovci- Duga ulica 40. *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu 23*, Zagreb, 17-28.

Kalafatić, H., Kovačević, S., & Vekić A., 2009., Grob kasnoga brončanog doba iz Zbelave kod Varaždina, *Opuscula Archaeologica 33*, Zagreb, 29-51.

Karavanić, s., 2007., Middle to Late Bronze Age in Northern Croatia. Studien zur Mittel-und Spätbronzezeit am Rande der Südostalpen. Band 148. Bonn, 2007., 37-49.

Karavanić, S. 2009 a, Arheološko iskopavanje naselja Kalnik-Igrišče, *Annales Instituti Archaeologici* V, Zagreb, 80-84.

Karavanić, S. 2009 b, The Urnfield Culture in continental Croatia, *Archaeopress*, Oxford.

Karavanić, S. 2011, Kalnik, U: M. Dizdar, D. Ložnjak Dizdar, S. Mihelić (ur.), Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj - novi izazovi, *Arheološki Muzej Osijek; Arheološki Muzej Zagreb,* Zagreb, 69-75.

Karavanić, S. 2014, Kalnik-Igrišće settlement and beginning of the urnfield culture in northwestern croatia, U: D. Ložnjak Dizdar, M. Dizdar (ur.), *The beginning of the late bronze age between the eastern alps and the danube*, *Proceedings of the international conference in Osijek*, October 20-22. 2011., Zbornik instituta za arheologiju, knjiga 1, Zagreb, 209-217.

Karavanić, S., Kudelić, A. 2014, Arheološka i geofizička istraživanja na lokalitetu Kalnik-Igrišče 2013. godine, *Annales Instituti Archaeologici* X, Zagreb, 110-116.

Karavanić, S., Kudelić, A. 2017, Kalnik-Igrišče-Rezultati arheoloških iskopavanja u 2016. godini, *Annales Instituti Archaeologici* XIII, Zagreb, 84-88.

Kiss, V., Middle Bronze Age Encrusted Pottery in western Hungary, *Varia Archaeologica Hungarica XXVII, Archeolingua*, Budimpešta, 2012.

Klemenc, J., 1938, Archaeologische Karte von Jugoslavien, *Blatt Zagreb*, Beograd, 1938.

Klemenc, J., Saria, B., 1939, Archaeologische Karte von Jugoslavien, *Blatt Rogatec*, Zagreb, 1939.

Korošec, P., 1957., Keramika s licensko ornamentiko (Litzenkeramik) na Ljubljanskem barju. *Arheološki Vestnik VIII/1*, Ljubljana, 9-25.

Kőszegi, T., 1988., A Dunántúl története a későbronzkorban. *Budapesti Történeti Múzeum (BTm Műhely) 1,* Budimpešta.

Kovačević, S., 2007., Karakteristični nalazi kasnohalštatskog nasselja u Zbelavi i fibula tipa Velem, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 24.* Zagreb, 89-112.

Kovačević, S., 2008., Osvrt na strukturu i keramičku produkciju kasnohalštatskoga naselja u Zbelavi kod Varaždina. *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu 25*, Zagreb, 47-80.

Krmpotić, M., 2013., Izvješće o provedenim revizijskim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće-Močvare, *Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za arheološku baštinu*, Zagreb.

Krmpotić, M., 2015., Izvješće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Hodošan-Murščak, *Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za arheološku baštinu*, Zagreb.

Krmpotić, M., Čataj, L., Rajić Šikanjić, P., Premužić, Z., 2016., Grobovi iz kasnog bakrenog i ranog brončanog doba s nalazišta Osijek-Ciglana i Zeleno Polje, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 49 No 1*, Zagreb, 59-94.

Kulenović, I., Alečkovi M. 2003, Novi nalaz ostave brončanih predmeta s lokaliteta Poljane kod Koprivnice, *Opvscvla Archeologica 27*, Zagreb, 157-163.

Kulcsár, G., Seleanu, M., Bodnár, K., 2009, The beginnins of the Bronze Age in the Carpathian Basin: the Makó-Kosihy-Čaka and Somogyvár-Vinkovci cultures in Hungary, *Varia archeologica Hungarica V. 23.,* Archeological institute of the Hungarian academy of sciences, 2009.

Lipovac, G., Ivančan, T., 1993, Obilazak arheoloških lokaliteta na području općine Donja Stubica, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb, 38-50.

Ložnjak-Dizdar, D., 2008, Terenski pregled područja izgradnje HE Podsused, *Annales Instituti archeologici IV/2008,* Zagreb, 109-112.

Ložnjak-Dizdar, D. 2014, Terenski pregled lijeve obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec), *Annales Instituti Archeologici X/2014*, Zagreb, 182-191

Ložnjak-Dizdar, D. 2015, Beli Manastir-Širine, zaštitna istraživanja prapovijesnog i srednjovjekovnog nalazišta AN 2A na dionici autoceste A5 Beli Manastir-Osijek-Svilaj 2014. godine, *Annales Instituti Archeologici. vol. XI. no.1*, 23-27.

Majnarić Pandžić, N., 1974., BREŠKE, PODGORAČ, NAŠICE-ranobrončanodobno naselje s licenskom i panonskom inkrustriranom keramikom. *Arheološki pregled 16, Archaeologica Jugoslavica, Savez arheoloških društava Jugoslavije*, Beograd, 39-41.

Majnarić Pandžić, N., 1976., Die Litzenkeramik in Slawonien. *Istraživanja 5, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju,* Novi Sad, 97-103.

Majnarić Pandžić, N., 1998, Brončano i željezno doba, in: Dimitrijević, S., Težak Gregl, T., Majnarić Pandžić, n., *Prapovijest*, Zagreb, 160-369.

Marciuš, B., 2017., Kamen na prapovijesni način-glačane kamene alatke iz fundusa muzeja Međimurja Čakovec, *Muzej Međimurja Čakovec,* Čakovec.

Marková, K., Ilon, I. 2013. Slovakia and Hungary. U: Fokkens H, Harding A. *The Oxford Handbook of the European Bronze Age. Oxford University Press,* Oxford, 813-836.

Marković, Z., 1978., Obilazak lasinjskih lokaliteta u Pavlovcu i Beketincu. *Muzejski vjesnik 1, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica, 6-7.

Marković, Z., 1981., Arheološka iskapanja Muzeja grada Koprivnice 1970-1980. godine. *Muzejski vjesnik 4, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske,* Varaždin, 33-39.

Marković, Z., 1982., Nekoliko arheoloških bilježaka iz sjeverozapadne Hrvatske. *Muzejski vjesnik 5, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Varaždin, 11-15.

Marković, Z., 1984., O nekim nejasnim pitanjima kronologije brončanog doba u sjevernoj Hrvatskoj. *Muzejski vjesnik 7, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Čakovec, 52-56.

Marković, Z., 1986., Početna istraživanja lokaliteta Cerine III. *Podravski zbornik 12, Koprivnica,* Koprivnica, 152-160.

Marković, Z., 1988., Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i klaničko-bilogorske regije (II.). *Podravski zbornik 14*, Koprivnica, 182-196.

Marković, Z., 1992., Licenskokeramička kultura u vremenu i prostoru. *Muzejski vjesnik 15, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Čakovec, 23-26

Marković, Z., 1999., Početna arheološka istraživanja nalazišta Vratnec 2 kraj Koprivnice. *Podravski zbornik 25,* Koprivnica, 179-184.

Marković, Z., 2002., Grabrovac kod Đakova i početak brončanog doba u sjevernoj Hrvatskoj, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 19/2002*, Zagreb, 31-45.

Marković, Z., 2003., O genezi i počecima licenskokeramičke kulture u Hrvatskoj. *Opvscvla Archaeologica 27*, Zagreb, 117-150.

Marković, Z., 2010., Prilog poznavanju vinkovačke kulture. *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu 27*, Zagreb, 33-49.

Marković, Z., 2015., Rudina kod Koprivničke Rijeke i neka pitanja vinkovačke kulture. *Podravski zbornik 41/2015*, Koprivnica, 97-122.

Mozsolics, A. 1957., Archäologische Beiträge zur Geschichte der grossen Wanderung. *Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 8*, Budimpešta, 119-156.

Neugebauer, J. W., 1976., Ein weiterer Beitrag zur Problematik der Sog. "Litzenkeramik". *Archäologisches Korrespondensblatt 6,* Mainz, 21-25.

Pavišić, I., 1993, The Late Bronze Age Settlement of Špičak in Bojačno. A contribution to Knowledge of the Ruše group, *Ptujski arheološki zbornik, ob 100-letnici muzeja in muzejskega društva,* Ptuj, 178-201.

Pavišić, I., 2007, Arheološka svjedočanstva o prošlosti Stubice i okolice, *Hrvatsko zagorje – časopis za kulturu Krapinsko-zagorske županije, br. 3-4, god.XIII.,* Krapina, 8-24.

Pavišić, I., 2012., Putovi i komunikacije kroz sjeverozapadnu Hrvatsku tijekom kasnog brončanog doba. *Histria Antiqua, 21/2012,* Pula, 263-277.

Sokol, V., 1981, Najnovija arheološka istraživanja u Prigorju, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 6*, Zagreb, 169-185.

Sokol, V., 1986, Područje sjeverozapadne Hrvatske u razdoblju između 400. i 800. godine (velika seoba naroda), *In: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj,* Koprivnica, 54-60, 85-87.

Sokol, V., 1992., Arheološki radovi na lokalitetu Kuzelin. *Muzejski vjesnik 15, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske,* Čakovec, 27-28.

Sokol, Vladimir, 1994, Das spätantike Kastrum auf dem Kuzelin bei Donja Glavnica, *Arheološki vestnik 45*, Ljubljana, 199-210.

Šimek, M., 1975., Licenska keramika u Gradskom muzeju Varaždin. *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin 5*, Varaždin, 13-26

Šimek, M., 1987., Rezultati probnog sondiranja Gradskog muzeja Varaždin u 1987. godini. *Muzejski vjesnik 10*, Varaždin, 42-47.

Šimić, J., 2000., Kulturne skupine s inkrustiranom keramikom u brončanom dobu sjeveroistočne Hrvatske, *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,* Zagreb-Osijek.

Šošić, R., Kalafatić, H., Prva sezona istraživanja lokaliteta Pavlova pećina, *Opvscula archaeologica, vol 28, no. 1,* Zagreb, 203-206.

Tasić, N., 1974., Bronzano doba. Vinkovačka grupa. U: Brukner, B., Jovanović, B., Tasić, N., *Praistorija Vojvodine.* Novi Sad, 185-196.

Tasić, N., 1984., Die Vinkovci-Kultur, Kulturen der Frühebronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans, *Balkanološki institut SAnU, posebna izdanja, 22, serija: Balcano.pannonica, (ed. N. Tasić),* Beograd, 15-32.

Tomičić, Ž., 1999, Panonski periplus, arheološka topografija kontinentalne Hrvatske, *Hrvatski studiji, Institut za arheologiju*, Zagreb.

Valent, I., 2018.,Terenski pregled koprivničke i đurđevačke Podravine. *Annales Instituti Archaelogici XIV-2018,* Zagreb, 142-147.

Valent, I., Krznar, S., Tkalčec, T., Novi arheološki lokaliteti s metalurškom djelatnoću na prostoru Podravine. *Podravina Volumen 18, broj 35*, Koprivnica, 5-25.

Vinski Z., Vinski-Gasparini K. 1956, Prolegomena k statistici i kronologiji prethistorijskih ostava u Hrvatskoj i u vojvođanskom području Srijema, *Opvscula Archeologica 1,* Zagreb, 57-109.

Vinski-Gasparini, K., 1971., Srednje i kasno brončano doba u zapadnoj Jugoslaviji. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 5, Broj 1*, Zagreb,1-14.

Vinski-Gasparini K. 1973, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi Filozofskog fakulteta,* Zadar .

Vinski-Gasparini K. 1983, Kultura polja sa žarama sa svojim grupama, *in: Praistorija jugoslavenskih zemalja. Bronzano doba. Vol. IV(Alojz Benac ed.),* Sarajevo, 547-667

Vinski, Z., 1958., Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu 3, s. 1*, Zagreb.

Vinski, Z., 1959., O prethistorijskim zlatnim nalazima u Jugoslaviji. *Academic Journal*, Zagreb.

Vrdoljak, S., 1996, Prapovijesno naselje na Kosovcu kod Bregane (Samobor), *Opvscvla Archaeologica 20,* Zagreb, 179-188.

Vuković, S., 1957., Vrpčasta keramika spilje Vindije. *Arheološki Vestnik VIII/I,* Ljubljana, 32-48.

Web adrese korištene u radu:

http://www.kudklas.hr/viscarone-o-povijesti-podsuseda.html 23.6.2020.

https://proleksis.lzmk.hr/27230/ 8.9.2020.

13. Popis priloga:

- Slika 1: Prostor sjeverozapadne Hrvatske označen plavom bojom (Izradila: Franka Ovčarić), str. 5
- Graf 1: Postotak broja lokaliteta prema županijama na prostoru sjeverozapadne Hrvatske (Izradila: Franka Ovčarić). str. 66
- Graf 2:Prikaz stanja istraženosti brončanog doba prema razdoblju na prostoru sjeverozapadne Hrvatske (Izradila: Franka Ovčarić), str. 69
- Slika 2: Prikaz lokaliteta ranog i srednjeg brončanog doba sjeverozapadne Hrvatske(Pogledati: Tablica 1) (Izradila: Franka Ovčarić), str. 71
- Slika 3: Lokaliteti kasnog brončanog doba sjeverozapadne Hrvatske (Pogledati: Tablica 1) (Izradila: Franka Ovčarić), str. 72
- Slika 4: Prikaz ostava sjeverozapadne Hrvatske po fazama (Pogledati: Tablica 1) (Izradila:Franka Ovčarić), str. 72